

► VARIA

Adrian Basarabă

Daniela Gliga

Raluca Luțai

Marius Grad

Alexandru Radu

Daniel Buti

Mihai-Cristian Cojocaru

► RECENZIE

Dan Banciu

► CERCUL STUDENȚESC

Ancuța Scheul

Andreea Ciubucă

► SEMNAL

Sfera Politicii

REVISTĂ DE ȘTIINȚE POLITICE

EDITATĂ DE FACULTATEA DE ȘTIINȚE POLITICE, SNSPA

APARIȚIE TRIMESTRIALĂ

VOLUM XXVIII

NUMĂRUL

1-2 (203-204)

IAN.-IUN. 2020

Sfera Politicii este prima revistă de știință și teorie politică apărută în România, după căderea comunismului. Revista apare fără întrerupere din 1992.

Sfera Politicii a jucat și joacă un rol important în difuzarea principalelor teme de știință și teorie politică și în constituirea și dezvoltarea unei reflecții politologice viabile în peisajul științific și cultural din România.

Sfera Politicii pune la îndemână cercetătorilor, a oamenilor politici și a publicului, analize, comentarii și studii de specialitate, realizate pe baza paradigmatelor teoretice și metodologice ale științei și teoriei politice actuale.

Sfera Politicii își face o misiune din contribuția la consolidarea și dezvoltarea societății democratice și de piață în România.

Revista *Sfera Politicii* a fost editată din anul 1992 de

Fundația Societatea Civilă,
din anul 2013 de

Fundația Orient Expres,
iar din anul 2016 este editată de
Facultatea de Științe Politice,
SNSPA.

INDEXĂRI INTERNAȚIONALE:

- Central and Eastern European Online Library (CEEOL)
- DOAJ - Directory of Open Access Journals
- International Political Science Abstract / Association internationale de science politique (IPSA/AISP)

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

EBSCO
PUBLISHING

ProQuest

 SCIO
SCIENTIFIC PUBLISHING & INFORMATION ONLINE

Sfera Politicii respectă Ordinul nr. 4691 din 26 iulie 2011 al Ministrului Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului privind aprobarea standardelor minime necesare și obligatorii pentru conferirea titlurilor didactice din învățământul superior, a gradelor profesionale de cercetare-dezvoltare.

EDITORIAL BOARD

Călin Anastasiu

Consilier Principal al Președintelui Societății Române de Radiodifuziune, București, România

Daniel Chirot

University of Washington, Seattle, Washington, USA

Dennis John Deletant

Professor, University College, London, United Kingdom

Alexandru Florian

Profesor, Facultatea de Științe Politice, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, București
Institutul Național pentru Studierea Holocaustului din România „Elie Wiesel”

Anneli Ute Gabanyi

Cercetător asociat al Institutului German pentru Probleme Internaționale și de Securitate (Stiftung Wissenschaft und Politik), Berlin, Germania

Gail Kligman

Professor, University of California, Berkeley, USA

Steven Sampson

Professor, Lund University, Lund, Sweden

Gisèle Sapiro

Directrice de recherche au CNRS, Directrice du Centre européen de sociologie et de science politique (CESSP), Université Paris-Panthéon-Sorbonne/CNRS/EHESS

Michael Shafir

Profesor, Facultatea de Studii Europene, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, România

Lavinia Stan

Professor, Department of Political Science, St. Francis Xavier University, Canada

G. M. Tamas

Budapest, Hungary

Katherine Verdery

Professor, City University of New York Graduate Center, USA

DIRECTOR FONDATOR

Stelian Tănase

Profesor, Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București

DIRECTOR

Cristian Pîrvulescu

Decan, Facultatea de Științe Politice, SNSPA

REDACTOR ȘEF

Alexandru Radu

Profesor, Școala Națională de Studii Politice și Administrative, București

SECRETAR GENERAL DE REDACȚIE

Daniel Buti

Lector universitar, Departamentul de Relații internaționale, SNSPA

REDACȚIE

Alexandru Climescu

Nicolae Drăgușin

Aurora Martin

Ioana Paverman

Camelia Runceanu

Cecilia Tohăneanu

TEHNOREDACTOR

Liviu Stoica

Sfera Politicii

VOLUMUL XXVIII, NUMĂRUL 1-2 (203-204), ianuarie-iunie 2020

Varia

- Adrian Basarabă, Daniela Gliga
*Consolidarea „democrației dirijate” din Rusia prin propagandă și dezinformare.
Studiu de caz: alegerile prezidențiale din anul 2018.....* 3
- Raluca Luțai, Marius Grad
*Formele de manifestare ale clientelismului politic contemporan.
O abordare analitică din perspectiva literaturii de specialitate* 13
- Alexandru Radu, Daniel Buti
Modelul parlamentarismului românesc 24
- Mihai-Cristian Cojocaru
*Neoliberal Urbanism and the Privatization of Urban Regeneration Practices
in Romania. Case Study: Iulius Town Timișoara.....* 35

Recenzie

- Reflecții sociologice asupra unei cărți despre revoluția română
și ce a urmat după (Dan Banciu)* 44
Petre Roman, *Despre pasiune în vremuri de libertate*

Cercul studențesc

- Ancuța Șcheul
Evoluția discursului Eurosceptic al partidelor politice din România..... 50
- Andreea Ciubucă
România și Uniunea Europeană. Perspectiva discursivă a relațiilor politice 63

Semnal..... 74

Index de autori 77

Summary 79

Consolidarea „democrației dirijate” din Rusia prin propagandă și dezinformare.

Studiu de caz: alegerile prezidențiale din anul 2018

■ ADRIAN BASARABĂ, DANIELA GLIGA

[West University of Timișoara]

Abstract

Both disinformation and propaganda are basic means of manipulation in the Russian society, thus contributing to the electoral decision-making process, as well as to the consolidation of the „orchestrated democracy”. In the case of such regimes, both information dissemination technologies and social networks do not embody the citizens’ right to be informed correctly; they rather turn into the state’s right to lie. This paper analyzes the electoral process and the voter manipulation techniques used in the pre-electoral stage of the presidential elections in the Russian Federation that took place on March 18th, 2018, together with the main ways to campaign through which Vladimir Putin managed to win a landslide victory.

Keywords

propaganda; disinformation; elections, „orchestrated democracy”; the Russian Federation

Prolegomene teoretice

Sfârșitul dominației sovietice în Europa de Est, colapsul puterii comuniste în Uniunea Sovietică și dezintegrarea Uniunii însăși pot fi considerate evenimente politice și economice cele mai importante de după cel de-al doilea război mondial. La 31 ani de la căderea sistemului de tip sovietic în Europa Centrală și de Est și la 19 de la dizolvarea Uniunii Sovietice, studiul de față urmărește tranziția politică post-comunistă a Federației Ruse, unde în ciuda unor urme vagi de pluralism la nivel de conducere, puterea reală tinde să devină mai concentrată și chiar dinastică, deschizând o importanță posibilitate de evoluție spre *sultanism*, mai degrabă decât una spre democrațiile de tip vestic. Linz și Stepan¹ propun următoarea tipologie a regimurilor politice: regim democratic, regim autoritar, regim totalitar, regim post-totalitar și regim de tip sultanic. Cei doi analizează aceste cinci tipuri de regimuri prin grila a patru caracteristici: pluralism, ideologie, mobilizare, conducere.

În prezent se constată că² în literatura despre democratizare explicațiile

1 Juan J. Linz, Alfred C. Stepan, *Modern Nondemocratic Regimes in Problems of Democratic Transition & Consolidation*, (Baltimore: John Hopkins University Press, 1996).

2 Peter Mair, „Politica comparată: o perspectivă de ansamblu”, în Robert E. Goodin,

s-au mutat de la accentuarea condițiilor economice și sociale „obiective” pentru democrație la o accentuare a importanței luării deciziei de către elite, a „voluntarismului” și a tipurilor de instituții și structuri politice implicate. Apariția și posibilitățile menținerii democrației sunt percepute a depinde mult mai puțin de nivelurile de dezvoltare socială și economică și mai mult de alegerile politice, de „măiestrie”, de rezultatele informației și acțiunilor raționale³. Așa cum se exprima Karl⁴, „s-a schimbat maniera în care teoreticienii politicii comparate au căutat să înțeleagă democrația în țările în curs de dezvoltare, cercetarea precondițiilor democrației, altădată predominantă, cedând teren în fața unei abordări orientate mai mult pe proces, care accentuează, alegerea contingentă”. Într-un sens asemănător, și chestiunea consolidării noilor democrații este percepută acum ca fiind asociată mult mai strâns cu specificul *instituțiilor* implicate.

În fosta Uniune a Republicilor Sovietice Socialiste (URSS) *instituția Președinției* tinde să devină o afacere de familie. Unul dintre principalele țeluri urmărite de liderii țărilor ex-sovietice este să se asigure că puterea nu va ajunge pe mâini străine, ci o vor păstra ei cât mai mult timp după care fiul sau fiica, soția sau o altă rudă de sânge sau prin alianță vor reuși să se păstreze la conducerea statului, continuând linia predecesorului lor.

Plecând de la ipoteza de mai sus lucrarea de față își propune să analizeze situația politică a unui stat, Rusia, care încearcă să se debaraseze de moștenirea regimului comunist. Ne punem întrebarea dacă ieșirea respectivului stat din regimul comunist a dus, în mod automat, la intrarea acestuia în faza de tranziție spre democrație⁵, iar apoi, în mod firesc, a urmat procesul de consolidare a acesteia.

Din păcate, după mai bine de un deceniu de tranziție, politologii ruși au inventat conceptul de „*democrație dirijată*”, tocmai pentru a ascunde absența acesteia. Cu acest concept operează analiștii fie că e vorba de Rusia sau de alte foste republici sovietice. În „*democrația dirijată*”, instituțiile democratice sunt doar obiect de decor. S-au înființat parlamente, însă ele sunt populate de membrii fostei nomenclaturi, oameni programați să lupte împotriva libertății, care se comportă politic precum sovietele față de secretarii generali.

Arhitectul acestei parodii de democrație este fostul KGB. În laboratoarele KGB-ului s-au croit primele proiecte de reforme, care să salveze țara de la un colaps economic ce părea tot mai mult inevitabil. Reformele trebuiau realizate în beneficiul propriu, iar după decenii de teroare, în anii '80, KGB-ul descoperise ca manipularea putea lua locul coerciției. Exercițiul manipulării a fost fundamental pentru crearea sistemului de „*democrația dirijată*”.

Trăim într-o lume în care mijloacele de comunicare s-au înmulțit – de la ziare la radio, televiziune, telefon și internet, astfel încât transmiterea informației, mesajelor și ideilor circulă cu viteza luminii. În consecință, această revoluție în comunicații aduce o avalanșă de informații, iar oamenii de cele mai multe ori le preiau fără a le înțelege pe deplin și le acceptă fără să le analizeze. Informația este liberă să circule și la rândul ei poate fi folosită ca armă. Prin urmare propaganda,

Hans-Dieter Klingemann (coordonatori), *Manual de știință politică*, traducere colectivă (Iași: Polirom, 2005), 289.

3 Mair, „Politica comparată:”, 289.

4 Terry L. Karl, „Dilemmas of democratization in Latin America”, în Dankwart A. Rustow, Kenneth P. Ericksen, *Comparative Political Dynamics*, (New York: Publisher HarperCollins, 1991), 163.

5 Folosim termenul de democrație în sensul folosit de Robert Dahl în cartea sa *Poliarhiile. Participare și opoziție*, traducere de Mihaela Sadovschi (Iași: Institutul European, 2000) și anume „un regim politic caracterizat de alegeri libere și deschise, cu relativ puține restricții de participare la vot, competiție politică autentică și protejarea largă a libertăților civile”.

dezinformarea, manipularea pot funcționa mai bine în condițiile în care își pot transmite liber mesajul.

Principalul obiectiv al celor care dețin puterea, indiferent în ce domeniu, este să schimbe gândirea și comportamentul celor pe care îi conduc. Garth Jowett și Victoria O'Donnell spun că propaganda este transformată în persuasiune și că propagandiștii folosesc, de asemenea, metode persuasive în construcția discursului lor propagandist. Această teorie semnifică similitudinea și optimizarea propagandei folosind tehnici persuasive în dezvoltarea și cultivarea materialelor propagandiste.⁶

Cercetătorii au căutat să explice modul în care mass-media folosește diverse informații care pot avea impact asupra oamenilor, în urma cărora vor învăța anumite puncte de vedere. Pe lângă discursurile publice, mass-media este mijlocul de bază al răspândirii mesajelor, informațiilor și ideilor care sunt transmise de la lideri spre public. Astfel necesitatea de a răspândi mesajele este o primă motivație a intervențiilor de tip propagandist orientate asupra publicului prin intermediul mass-mediei.

Propaganda în statele moderne este folosită ca un instrument pentru utilizarea strategică a informațiilor publice și punerea în aplicare a controlului indirect asupra mass-media. De asemenea, aceasta include împărtășirea deliberată a ideilor și opiniilor destinate să modifice comportamentul și să stimuleze oamenii să acționeze.⁷

Teoria „agenda setting” oferă o explicație de ce anumite probleme sau subiecte sunt mai mult discutate de către public și altele nu, de ce anumite informații creează efecte în societate și altele nu. Astfel stabilirea agendei se referă la influența pe care mass-media o are pe agenda publică, atrăgând atenția asupra problemelor în jurul cărora se formează opinia publică.⁸

McCombs and Shaw au testat pentru prima dată ipoteza conform căreia mass-media are un impact semnificativ asupra importanței percepute a problemelor publice. Pe scurt, cu cât este mai mare acoperirea mediatică a problemei, cu atât mai mulți oameni vor crede că problema este importantă.⁹

În zilele noastre, *social media* au devenit instrumente puternice de propagandă, deoarece internetul este accesibil la un nivel fără precedent pentru fiecare individ, iar site-urile și rețelele sociale interactive oferă o platformă puternică pentru dezbatere și schimb de opinii. Propaganda, sub formă de videoclip încărcat pe YouTube, postare pe Facebook sau Twitter sau chiar un comentariu, are o eficiență de anvergură pentru diseminarea anumitor valori și credințe.

Marian Voicu, în lucrarea sa despre fake news menționează faptul că „Fake news provoacă distorsiuni în țesutul social și în etosul democrațiilor liberale, fiind un simptom al populismului. Pentru regimurile autoritariste, presa nu reprezintă dreptul oamenilor de a fi informați corect, ci mai degrabă dreptul statului de a minți. Fake news au devenit motorul unei noi realități, expresia unei noi epoci, cea a postadevărului.”¹⁰

6 Garth Jowett, Victoria O'Donnell, *Propaganda and Persuasion. Fourth Edition* (London: Sage Publications, 2006), 1.

7 Renee Hobbs, Sandra McGee, „Teaching about Propaganda: An Examination of the Historical Roots of Media Literacy”, *Journal of Media Literacy Education* 6 (2) (2014): 57.

8 Jörg Matthes, „The Need for Orientation Towards News Media: Revising and Validating a Classic Concept”, *International Journal of Public Opinion Research* 18 (4) (2005): 422.

9 Maxwell E. McCombs and Donald L. Shaw, „The agenda-setting function of mass media”, *Public Opinion Quarterly* 36 (2) (1972): 176–187.

10 Marian Voicu, *Matrioșka mincinoșilor: Fake news, manipulare, populism*, (București: Editura Humanitas, 2018), 18.

Principalele tehnici de propagandă și dezinformare utilizate de candidatul Vladimir Putin la ultimele alegeri prezidențiale

În această parte a lucrării vom analiza procesul electoral și tehnicile de influențare a electoratului, în timpul alegerilor prezidențiale din Federația Rusă, care au avut loc în 2018. Dezinformarea și propaganda sunt mijloacele de bază ale manipularii societății ruse, contribuind astfel la luarea deciziilor electoratului. Principalele ipoteze pe care le vom analiza sunt:

- 1) Utilizarea tacticii de ascundere a adevărului facilitează păstrarea puterii politice în stat;
- 2) Există o corelație directă între accesul la mass-media și rezultatelor alegerilor prezidențiale;
- 3) Există o legătură între capacitatea mass-mediei de a evidenția anumite subiecte și determinarea publicului în luarea deciziei de vot.

Pentru a testa ipotezele formulate mai sus, vom aplica analiza cantitativă a datelor statistice oferite de către Centrul Levada, o organizație independentă rusă, de sondaje și cercetare sociologică. De asemenea, vom utiliza și analiza calitativă a documentelor și a informațiilor prezentate în mass-media.

Dacă apelăm la experiența organizării alegerilor rusești, se poate remarca faptul că printre candidați există, de obicei, un lider dominant, în timp ce ceilalți „concurenți” oferă alegeri alternative. În acest caz, campaniile electorale sunt organizate conform schemei „cine, dacă nu politicianul N?”, în loc de „care este cea mai bună opțiune pentru dezvoltarea statului de la candidați?”. Drept urmare alegerile devin un instrument pentru a confirma legitimitatea ordinii de lucruri existente și nu o competiție a viziunilor diferite asupra viitorului.

Acest fapt ne este demonstrat și la ultimele alegeri prezidențiale din Federația Rusă, care au avut loc în 18 martie 2018. Opt candidați au fost lăsați să participe la alegeri de către Comisia Electorală Centrală: Sergey Baburin, Pavel Grudinin, Vladimir Zhirinovskiy, Vladimir Putin, Ksenia Sobchak, Maxim Suraikin, Boris Titov, Grigory Yavlinsky.

Conform datelor furnizate de CEC a Federației Ruse, actualul președinte al Rusiei, Vladimir Putin, a câștigat primul tur cu un rezultat de 76,69% din voturile celor care au participat la vot. Drept urmare a fost ales pentru un al doilea mandat la rând (și pentru un al patrulea în general, dacă se iau în considerare mandatele sale prezidențiale din 2000 până în 2008).

Tabelul 1: Rezultatele alegerilor prezidențiale din Federația Rusă, din anul 2018¹¹

Numele și prenumele candidaților înregistrați pe buletinul de vot	Numărul de voturi exprimate pentru fiecare candidat înregistrat	Ponderea voturilor din total (%)
PUTIN Vladimir Vladimirovici	56 430 712	76.69
GRUDININ Pavel	8 659 206	11.77
ZHIRINOVSKY Vladimir	4 154 985	5.65
SOBCHAK Ksenia	1 238 031	1.68
YAVLINSKY Grigory	769 644	1.05
TITOV Boris Yuryevich	556 801	0.76
SURAYKIN Maksim	499 342	0.68
BABURIN Serghei	479 013	0.65

11 *** „Rezultati vıborov Prezidenta Rossiiskoi Federatsii”, *Tsentralnaya izbiratel'naya komissiya Rossiiskoi Federatsii*, Postanovlenie N°152/1255-7 ot 23.03.2018, <http://www.cikrf.ru/analog/prezidentskiye-vybory-2018/itogi-golosovaniya/>, accesat 12.11.2020.

Tactica de ascundere a adevărului

Pentru a testa prima ipoteză vom aplica metoda calitativă a analizei documentelor, iar pentru aceasta vom analiza programul electoral a candidatului Vladimir Putin și vom analiza informațiile apărute în presă cu privire la acest subiect.

Astfel spre deosebire de alți candidați, V.V. Putin nu a prezentat programul electoral ca document separat. Mesajul său către Adunarea Federală din 1 martie a jucat rolul programului electoral. După ce a abordat o gamă largă de probleme în acest mesaj și în timpul campaniei electorale a insistat pe următoarele aspecte: îmbunătățirea condițiilor de viață ale rușilor, creșterea pensiilor, asistență socială direcționată către cei care au nevoie, dezvoltarea instituțiilor de învățământ preșcolar și a altor domenii ale politicii sociale.

Totuși Putin nu a transmis, rușilor intenția sa, în cazul în care este ales, de a crește imediat vârsta de pensionare în țară, ceea ce este o problemă de o importanță imensă pentru întreaga populație. În mesaj nu existau cuvinte despre modificările viitoare în domeniul legislației privind pensiile, iar cu câteva zile înainte de alegeri, Ria Novosti a publicat o precizare, în care cetățenii erau asigurați că vârsta de pensionare nu ar trebui să se schimbe până în 2030.¹²

În vară, după anunțarea reformei pensiilor, peste 60% dintre ruși au considerat retragerea lui Putin din acest subiect până pe 18 martie ca un pas tactic pentru păstrarea președinției.¹³

Competiția la alegerile prezidențiale organizate pe 18 martie a fost cea mai scăzută din istoria Rusiei. În ciuda numărului mare de candidați, nivelul real al competiției a fost scăzut. Acest lucru se datorează și faptului că unii contracandidați puternici sunt scoși din competiție, cum este cazul activistului anticorupție Alexei Navalny. Acesta a devenit popular datorită publicării investigațiilor sale anticorupție și după o serie de proteste în masă. Ulterior, activitățile sale, inclusiv nominalizarea la candidatura pentru funcția de primar al Moscovei, înmulțite cu carisma personală, i-au adus, pe bună dreptate, lui Navalny titlul de lider al opoziției ruse.¹⁴

După refuzul înregistrării candidaturii, Navalny a lansat o campanie de boicotare a alegerilor, în cadrul căreia a coordonat activitățile observatorilor din secțiile de votare și a organizat proteste în masă: „Greva alegătorilor” din 28 ianuarie 2018 și „Nu este regele nostru” la 5 mai 2018, sunt apeluri pentru care a fost arestat.

De asemenea, este de menționat faptul că data alegerilor a fost reprogramată din 11 martie în 18 martie. Această dată a coincis cu aniversarea anexării Crimeei la Federația Rusă. Potrivit unor experți, amânarea datei alegerilor a fost făcută în mod intenționat pentru a spori participarea și numărul de voturi pentru Vladimir Putin, întrucât va asocia aderarea Crimeei la Federația Rusă susținută de ruși, ceea ce va oferi un bonus electoral actualului președinte.¹⁵

12 *** „Povišenie pensionnogo vozrasta ne obsujdaetsea, zaiavili v Sovfede”, *Ria Novosti* (13.03.2018), <https://ria.ru/20180313/1516297639.html>, accesat 18.11.2020.

13 *** „Opros Rosbalt: Putin molceal o pensionnoi reforme, boiasi provala na vıborah”, *Rosbalt* (17.07.2018), <https://www.rosbalt.ru/russia/2018/07/17/1717862.html>, accesat 25.11.2020.

14 Stanislav Bișok, Alexei Semenov, *Navalini Celovek, kotorii ukral les. Istoria blogera i politika* (Moscv: Knijnii mir, 2014), 315.

15 Mihail Rubin, „Krimskaia kampania Putina: pocemu vıborı prezidenta perenesut na 18 marta”, *Dojdi* (2017) https://tvrain.ru/teleshov/notes/elections_crimea-429204/, accesat 30.11.2020.

Corelația între accesul la mass-media și rezultatelor alegerilor prezidențiale

Pentru a testa cea de-a doua ipoteză, vom folosi metoda analizei cantitative a datelor statistice oferite de către Centrul Levada, o organizație independentă rusă, de sondaje și cercetare sociologică.

Prin intermediul mass-mediei se influențează comportamentul electoral al oamenilor, iar acoperirea media activă poate crea beneficii suplimentare pentru politicieni. Pe lângă creșterea faimei și recunoașterii, mass-media formează imaginea candidaților, scot la iveală calitățile lor personale, care sunt uneori și mai importante în alegerea electorală decât calificarea profesională a unui politician.¹⁶

Drept urmare, putem constata faptul că prin intermediul mass-mediei și prin intensitatea acoperii media a participanților din cursa electorală se poate influența percepția și deciziile electoratului în alegeri. În mare parte, instituțiile media se află, în prezent, sub supravegherea și controlul guvernului. Mass-media și rețelele de internet sunt principalul teren unde are loc dezinformarea intensă a societății aflate sub controlul lui Vladimir Putin.

Domeniul TV este dominat de o serie de posturi, cum sunt: Pervii Kanal, Rossia 1, NTV, iar toate acestea sunt controlate de către stat. Postul TV Dojdi este considerat singurul post de televiziune independent, dar care a fost eliminat de rețelele de cablu și este difuzat exclusiv online.

Conform unui studiu realizat în 2018 de către Centrul Levada, observăm cum influențează mass-media percepțiile și deciziile electoratului, prin numărul de mesaje ale candidaților din perioada campaniei (tabelul 2).

Tabelul 2: Numărul de mesaje despre candidații la alegerile prezidențiale, 2018¹⁷

Numele, Prenumele candidaților înregistrați pe buletinul de vot	Rezultatele la alegeri (Vot %)	Numărul de mesaje		
		Presa Federală (Presa_1)	Presa Regională (Presa_2)	Televiziune (Pervii Kanal și Rossia 1) (Presa_3)
PUTIN Vladimir Vladimirovici	76.69	1389	11190	519
GRUDININ Pavel	11.77	247	1398	75
ZHIRINOVSKY Vladimir	5.65	161	958	82
SOBCHAK Ksenia	1.68	203	971	76
YAVLINSKY Grigory	1.05	102	585	66
TITOV Boris	0.76	69	522	82
SURAYKIN Maksim	0.68	58	417	79
BABURIN Serghei	0.65	51	472	71

¹⁶ Anastasia Kazun, Oksana Dorofeeva, „Soobșenia CMI i rezultati kandidatov na vıborah prezidenta Rossiiskoi Federatii 2018: Dlea kogo vsego vajnee regionalnie novosti?”, *Vestnik obșeestvennogo mneniea. Dannje, Analiz, Discusii* 3-4(127) (2018): 174.

¹⁷ Kazun, Dorofeeva, „Soobșenia”, 176.

Tabelul 3: Calcule proprii ale coeficientului de corelație dintre rezultatele la vot și Presa 1, 2, 3

		Presa_1	Presa_2	Presa_3
Vot	Pearson Correlation	,995**	,997**	,989**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000

Coeficientul de corelație al lui Pearson ne arată dacă există o legătură și intensitatea acesteia între numărul de apariții în presă și televiziune și rezultatele la alegerile prezidențiale. Cu cât valoarea coeficientului de corelație Pearson se apropie de 1 (valoarea absolută), cu atât intensitatea relației dintre cele două variabile va fi mai mare. Conform datelor din tabelul 3 se confirmă ipoteza privind existența unor relații de asociere între variabilele luate în calcul. Prin urmare numărul de apariții în presă este corelat puternic pozitiv cu rezultatele alegerilor.

Drept urmare, observăm că înaintea desfășurării alegerilor, președintele actual Vladimir Putin, cel care a și câștigat alegerile, avea un avantaj clar în mediatizare în presă și pe cele mai mari posturi de televiziune.

De menționat este faptul că o parte semnificativă a mesajelor politice nu a putut fi direct legată de campania electorală, deoarece mass-media a acoperit acțiunile lui Vladimir Putin nu numai ca și candidat la alegeri, ci și în calitate de șef al statului. Aceasta atrage mai multă atenție la activitățile președintelui și îl prezintă drept cel mai activ și competent candidat.

Drept urmare televiziunea acoperă activ ocupațiile actualului lider național, în timp ce ceilalți candidați primesc mult mai puțină atenție, lucru care poate oferi spectatorilor impresia că există un singur candidat, deoarece restul sunt practic absenți de pe ordinea de zi, iar numărul scăzut de mesaje despre participanții la cursa electorală creează iluzia că nu există nicio alternativă. De fapt, canalele de televiziune subliniază că există un președinte actual și niciunul din toți ceilalți candidați nu poate fi perceput ca un rival demn. Drept urmare, mai mult de jumătate dintre ruși nu văd o altă alternativă decât pe cea a lui Vladimir Putin – președinte al Federației Ruse.

În presă, Vladimir Putin este la fel cel mai discutat candidat, iar atenția față de ceilalți participanți la cursa electorală variază. Acest lucru sugerează că totuși alți politicieni, sau cel puțin unii dintre ei, au și propria lor agendă în presa scrisă și nu sunt doar menționați ocazional în lista generală a alternativelor pentru președinția statului.

Al doilea cel mai mare număr de mesaje din presa scrisă îl are candidatul partidului comunist Pavel Grudinin, urmat de candidații care erau deja cunoscuți rușilor: V. Zhirinovskiy, deputatul și șeful facțiunii LDPR din Duma de stat și K. Sobchak, care nu a ocupat posturi guvernamentale, dar era familiară populației în calitate de jurnalistă și prezentatoare TV. G. Yavlinsky, care a participat deja la alegerile prezidențiale anterioare, a primit, de asemenea, mai multă acoperire decât candidații care nu au luptat anterior pentru președinție și nu erau cunoscuți publicului larg – M. Suraikin, B. Titov și S. Baburin.

În consecință, putem concluziona că în mare măsură dacă candidatul în trecut era cunoscut publicului, el primește mai multă atenție din partea mass-mediei, consolidându-și pozițiile, iar cei care sunt mai puțin cunoscuți întâmpină dificultăți în desfășurarea campaniei electorale.

Capacitatea mass-mediei de a evidenția anumite subiecte

Pentru a constata validitatea celei de-a treia ipoteze, cea a existenței unei legături între capacitatea mass-mediei de a evidenția anumite subiecte și determinarea publicului în luarea deciziilor vom folosi metoda cantitativă de analiză a datelor statistice oferite de Centrul Levada, privind mediatizarea activă a mesajului președintelui către Adunarea Federală din 1 martie.

Conform art. 84 din Constituție, șeful statului este obligat să raporteze anual situația din țară, principalele direcții ale politicii interne și externe. Totuși, în 2017 nu a existat niciun mesaj. Vladimir Putin a decis să amâne data mesajului până la 1 martie 2018, ceea ce a alertat opoziția, pentru că șeful statului era suspectat de dorința de a transforma mesajul într-un discurs de campanie. Cu toate acestea, Comisia Electorală Centrală a dat asigurări că Vladimir Putin nu a încălcat Legea electorală.

În timpul discursului său, președintele a vorbit despre principalele sarcini ale politicii sociale din țară pentru următorii ani. Așadar, a fost vorba despre pași importanți în domeniul demografiei, nevoia de credite ipotecare accesibile și despre importanța creșterii volumului construcțiilor de locuințe și dezvoltării asistenței medicale.

Prin urmare ne punem întrebarea dacă mediatizarea activă a acestui eveniment a determinat publicul în luarea deciziilor. Astfel teoria „*stabilirii agendei*” ne oferă o explicație la faptul de ce anumite subiecte au un efect mai mare asupra deciziilor și altele nu. Astfel stabilirea agendei este o tehnică a mass-mediei cu ajutorul căreia atrage atenția la anumite subiecte. Mass-media are capacitatea de a evidenția și a scoate în prim plan subiecte specifice, astfel forțând publicul să perceapă ca acestea sunt extrem de importante.

Astfel conform unui studiu realizat de către organizația independentă și ne-guvernamentală de sondaje și cercetare sociologică, Centrul Levada, observăm o mediatizare activă a mesajului președintelui către Adunarea Federală. Deci majoritatea copleșitoare a rușilor (70%) sunt familiarizați cu textul mesajului președintelui către Adunarea Federală și susțin măsurile de dezvoltare ale țării propuse de către șeful statului la 1 martie.¹⁸

După cum au arătat sociologii din Centrul Levada, cetățenii au primit informații despre mesajul șefului statului din programele de televiziune, l-au ascultat complet sau aproape complet în timpul difuzării la TV și radio, iar unii ruși au aflat detaliile din ziare. În același timp, majoritatea celor care au luat cunoștință de discursul președintelui au avut o idee clară despre direcțiile de dezvoltare ale țării propuse de șeful statului. Rezultă că teoria stabilirii agendei nu și-a pierdut actualitatea nici la aceste alegeri prezidențiale.

Concluzii

În urma cercetării efectuate credem că am atins scopul propus, acela de a analiza tehnicile prin care a avut loc influențarea electoratului în campania electorală pentru alegerile prezidențiale din Federația Rusă, în anul 2018.

În primul rând, menținerea legitimității este adesea o sarcină-cheie a guvernului actual rus și pentru aceasta sunt cheltuite resurse imense. Alte sarcini cheie sunt: o scădere a concurenței politice și o creștere a barierelor în calea participării la alegeri.

18 *** „Rossiiane podderjali kurs prezidenta”, *Levada Tentr* (20.03.2018), <https://www.levada.ru/2018/03/20/rossiyane-podderzhali-kurs-prezidenta/print/>, accesat 8.12.2020.

Prin aplicarea metodei calitative a analizei documentelor, am constatat că programul electoral prezentat de către Vladimir Putin a ascuns adevăratele intenții în cazul realegerii sale privind viitoarea reformă a pensiilor, ceea ce a reprezentat un pas tactic important pentru păstrarea președinției.

Analizând datelor statistice oferite de Centrul Levada cu privire la numărul de mesaje apărute în presa federală și regională și pe televiziune am observat o corelație strânsă între aparițiile din mass-media și rezultatul alegerilor.

În urma analizei efectuate privind capacitatea mass-mediei de a evidenția anumite subiecte, prin prisma teoriei stabilirii agendei, am determinat impactul mediatizării active a unui subiect în formarea opiniei publice, analizând datele publicate de către Centrul Levada, din care rezultă o mediatizare activă a mesajului președintelui către Adunarea Federală, acest mesaj ajungând în cele din urmă la majoritatea publicului (70%).

Se remarcă faptul că, în practica alegerilor rusești, printre candidați există, de obicei, un lider dominant în timp ce „conurenții” nu oferă alegeri alternative. În consecință, alegerile devin un instrument pentru a confirma legitimitatea ordinii de lucruri existentă și nu o competiție a viziunilor diferite asupra viitorului.

În urma testării ipotezelor putem afirma că alegătorul își ia decizia conform informațiilor pe care le primește, iar propaganda și dezinformarea exercită o influență directă asupra opțiunilor electoratului. De aceea în cazul regimurilor de tip „democrație dirijată”, tehnologiile de răspândire a informațiilor și rețelele sociale nu reprezintă dreptul oamenilor de a fi informați corect, ci devin mai degrabă dreptul statului de a minți.

BIBLIOGRAFIE

Anastasia Kazun, Oksana Dorofeeva, „Soobșenia CMI i rezultati kandidatov na vıborah prezidenta Rossiiskoi Federatii 2018: Dlea kogo vsego vajnee regionalinıe novosti?”, *Vestnik obșeestvennogo mnenıea. Dannıe, Analiz, Discussii* 3-4(127) (2018): 174-182.

Garth Jowett, Victoria O'Donnell, *Propaganda and Persuasion. Fourth Edition* (London: Sage Publications, 2006).

Jörg Matthes, „The Need for Orientation Towards News Media: Revising and Validating a Classic Concept”, *International Journal of Public Opinion Research* 18 (4) (2005): 422-444.

Juan J. Linz, Alfred C. Stepan, *Modern Nondemocratic Regimes in Problems of Democratic Transition & Consolidation*, (Baltimore: John Hopkins University Press, 1996).

Marian Voicu, *Matrioșka mincinoșilor: Fake news, manipulare, populism*, (București: Editura Humanitas, 2018).

Maxwell E. McCombs and Donald L. Shaw, „The agenda-setting function of mass media”, *Public Opinion Quarterly* 36 (2) (1972): 176-187.

Peter Mair, „Politica comparată: o perspectivă de ansamblu”, în Robert E. Goodin, Hans-Dieter Klingemann (coordonatori), *Manual de știință politică*, traducere colectivă (Iași: Polirom, 2005), 279-299.

Renee Hobbs, Sandra McGee, „Teaching about Propaganda: An Examination of the Historical Roots of Media Literacy”, *Journal of Media Literacy Education* 6 (2) (2014): 56-67.

Robert Dahl, *Poliarhiile. Participare și opoziție*, traducere de Mihaela Sadovschi (Iași: Institutul European, 2000).

Stanislav Bișok, Alexei Semenov, *Navalinii Celovek, kotorii ukral les. Istoria blogera i politika* (Moscvă: Knijnii mir, 2014).

Terry L. Karl, „Dilemmas of democratization in Latin America”, în Dankwart A. Rustow, Kenneth P. Ericksen, *Comparative Political Dynamics*, (New York: Publisher HarperCollins, 1991), 163-191.

Mihail Rubin, „Krimskaia kampania Putina: pocemu vîborî prezidenta perenesut na 18 marta“, *Dojdi* (2017), https://tvrain.ru/teleshov/notes/elections_crimea-429204/

***, „Opros Rosbalt: Putin molceal o pensionnoi reforme, boiasi provala na vîborah“, *Rosbalt* (17.07.2018), <https://www.rosbalt.ru/russia/2018/07/17/1717862.html>

***, „Povişenie pensionnogo vozrasta ne obsujdaetsea, zaiavili v Sovfede“, *Ria Novosti* (13.03.2018), <https://ria.ru/20180313/1516297639.html>

***, „Rezultatî vîborov Prezidenta Rossiiskoi Federatii“, *Ėentralinaia izbiratelinaia komissia Rossiiskoi Federatii*, Postanovlenie №152/1255-7 ot 23.03.2018, <http://www.cikrf.ru/analog/prezidentskiye-vybory-2018/itogi-golosovaniya/>

***, „Rossiiane podderjali kurs prezidenta“, *Levada- Ėentr* (20.03.2018), <https://www.levada.ru/2018/03/20/rossiyane-podderzhali-kurs-prezidenta/print/>

Formele de manifestare ale clientelismului politic contemporan.

O abordare analitică din perspectiva literaturii de specialitate

■ RALUCA LUȚAI, MARIUS GRAD

[Babeș-Bolyai University, Cluj]

Abstract

Political parties and candidates are engaging various methods and efforts to mobilize voters during electoral campaigns. Some of them are buying votes, offer jobs while others are using threats, intimidation and violence. All of these are components of more complex phenomenon, known as political clientelism. Much scholarly attention is paid to why political parties use clientelism, what are the costs and benefits and what are the implications for democracy. However, we know little about the forms in which this occurs. The paper addresses this gap in literature and analyzes what types of clientelism exist and what are its main forms of manifestation, in various political and social contexts. It reviews the extensive literature on clientelism and focuses on two major categories: positive clientelism and negative clientelism.

Keywords

clientelism; positive clientelism; negative clientelism; elections; parties; candidates

Introducere¹

Alegerile reprezintă un moment extrem de competitiv în orice sistem democratic, iar partidele se angajează în diferite practici pentru a câștiga inimile și mințile alegătorilor. Una dintre acestea este oferirea de bunuri, servicii dar și amenințări în căutarea sprijinului politic². Acest fenomen, cunoscut sub numele de *clientelism* este o trăsătură inevitabilă și omniprezentă a unui stat modern și se referă la o relație între persoane cu statut inegal, implică reciprocitate în schimbul de diferite bunuri și uneori o relație apropiată între părți (politicieni / partide – brokeri – alegători). Totodată, clientelismul este un joc repetat între cei implicați, întâlnit adesea atât în societățile dezvoltate, cât și în cele subdezvoltate. În momentul campaniilor electorale, partidele politice mobilizează toate resursele de care dispun pentru a câștiga. Practicile clientelare reprezintă una dintre cele mai productive și mai frecvente metode, fiind utilizate stimulente pentru a spori

1 Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului: *Partide politice, sărăcie și cumpărarea voturilor: Explicațiile clientelismului în România*, PN-III-P1-1.1-TE-2019-0460, 2020-2022, finanțat de UEFSCDI.

2 Susan Stokes, *Political Clientelism* (Oxford: Oxford University Press, 2011).

încrederea sau pentru a demonstra că acestea sunt cele mai bune pentru a reprezenta interesul alegătorilor³ dar și amenințări. Schimburile clientelare sunt folosite în special pentru mobilizare și manipulare⁴, pentru a păstra puterea⁵, ca o strategie de supraviețuire a partidelor⁶ sau un mecanism de legătură pentru responsabilitatea democratică⁷, fiind de multe ori generate de contextul socio-politic sau sistemul politic fragmentat. Mares și Young diferențiază două tipuri de clientelism: clientelism pozitiv și clientelism negativ⁸, fiecare cu stimulente specifice. Stimulentele pozitive includ bunuri și bani sau beneficii sociale și locuri de muncă, în timp ce stimulentele negative implică amenințări sau sancțiuni.

Diferiți cercetători au studiat fenomenul oferirii de resurse materiale pentru sprijin politic. Există multiple perspective asupra definirii termenului și strategiile pe care partidele le folosesc, dar prea puține dintre acestea se concentrează pe formele de manifestare ale acestui fenomen. Lucrarea de față își propune să acopere acest gol din literatură. Pornind de la clasificarea clientelism pozitiv vs. negativ, ne propunem să analizăm manifestările pe care clientelismul le poate avea. Astfel, în prima parte a lucrării vom discuta principalele forme de manifestare ale clientelismului pozitiv, pentru ca, în a doua parte a lucrării să ne concentrăm pe ipostazele clientelismului negativ.

Clientelismul pozitiv

Literatura de specialitate discută despre numeroase forme de manifestare ale clientelismului pozitiv. Acestea pot fi împărțite în două subcategorii principale (pe baza stimulentele utilizate): beneficii materiale și favoruri. Ambele ipostaze reprezintă situații în care alegătorii au libertatea de a alege dacă participă sau nu la acest schimb⁹, în timp ce candidații au șansa de a demonstra că le pasă de bunăstarea concetățenilor lor, urmărind obținerea voturilor.

Beneficiile materiale

Alegerile sunt oportunități pentru tranzacții materiale. Natura bunurilor care sunt schimbate este, în general, nespecificată în definiția clientelismului. În ciuda acestui fapt, studiile care abordează problema clientelismului discută despre varietaatea bunurilor pe care alegătorii le primesc de la candidați în schimbul votului.

3 Luigi Manzetti, Carole Wilson, „Why Do Corrupt Governments Maintain Public Support?,” *Comparative Political Studies*, 40 (2007): 949-970.

4 Sergiu Gherghina Clara Volintiru, „Political Parties and Clientelism in Transition Countries: Evidence from Georgia, Moldova and Ukraine,” *Acta Politica*, online-first (2020); Jordan Gans-Morse, Sebastián Mazzuca, Simeon Nichter, „Varieties of Clientelism: Machine Politics during Elections,” *American Journal of Political Science*, 58 (2014): 415-32; Miguel Carreras, Yasemin Irepoğlu, „Trust in Elections, Vote Buying, and Turnout in Latin America,” *Electoral Studies* 32 (2013): 609-19.

5 Simona Piattoni, *Clientelism, Interests, and Democratic Representation*, *Clientelism, Interests, and Democratic Representation* (London: Cambridge University Press, 2001).

6 Matz Dahlberg, Eva Johansson, „On the Vote-Purchasing Behavior of Incumbent Governments,” *The American Political Science Review* 102 (2002): 107-23; András Székely-Doby, „Rent Creation, Clientelism and the Emergence of Semi-Democracies: The Case of Hungary,” *East European Politics*, on-line first (2020): 1-21.

7 Herbert Kitschelt, Steven I. Wilkinson, *Patrons, Clients, and Policies: Patterns of Democratic Accountability and Political Competition*, (Cambridge University Press, 2007).

8 Isabela Mares, Lauren Young, „Buying, Expropriating, and Stealing Votes,” *Annual Review of Political Science*, (2016); Isabela Mares, Lauren Young, *Conditionality and Coercion* (Oxford University Press, 2019).

9 Mares, Young, *Conditionality and Coercion*.

Kuo analizează fenomenul clientelist dintr-o perspectivă istorică. Privind în istoria SUA și a Marii Britanii din secolul al XIX-lea, autoarea inventariază tipurile de bunuri care au fost utilizate pentru mobilizarea alegătorilor. În alegerile din 1875 (Bromberg vs. Haralson) ea subliniază că au fost furnizate cantități generoase de alimente. Numit „*bacon guvernamental*”, oficialii partidului au furnizat mari cantități de carne, sare și promisiunea unui grătar în schimbul voturilor¹⁰. De asemenea, sugerează că în SUA, candidații au oferit electoratului făină, pâine și cafea. Alte bunuri oferite în timpul alegerilor au fost: micul dejun cald, păături în timpul iernii sau tichete pentru alcool și tutun gratuit, dar și încălțăminte și haine. În Franța, partidele și candidații au tranzacționat voturi pentru pâine, țigări sau haine, în timp ce în Argentina și Chile, pe lângă alimente, partidele au oferit cetățenilor și medicamente¹¹. În China, cadourile apar sub formă de ulei de gătit, mese gratuite, țigări¹², iar în India partidele și candidații distribuie orez și haine¹³. Festivalurile și mesele publice din ziua alegerilor sunt, de asemenea, o strategie frecvent utilizată de candidați. Împreună cu produsele alimentare, hainele și divertismentul, obiecte de folosință îndelungată precum cimentul, tabla, lemnul și cărămidile¹⁴ sunt des folosite ca factor mobilizator.

Stimulentele sub formă de bunuri se adresează persoanelor fizice sau grupurilor mici de cetățeni pe care politicienii îi cunosc că fiind receptivi și disponibili „să-și vândă” votul la „prețul corect”. Pentru alegători, mâncarea și băuturile sunt văzute ca o formă de apreciere, o interacțiune unică cu brokerul candidatului sau chiar cu candidatul. La sfârșitul zilei, în ciuda tipului de material sau bun tranzacționat, rezultatul este același: cetățenii vor vota pentru candidatul care le-a oferit ceva.

Un alt tip de beneficiu material pe care alegătorii îl pot primi în schimbul votului lor sunt banii. Cumpărarea votului este un schimb pur economic în care alegătorul își vinde votul pentru o anumită sumă¹⁵. Cumpărarea votului este o strategie neprogramatică, are loc sub formă de schimb unic, fiind una dintre cele mai comune forme de clientelism și una dintre puținele strategii electorale viabile pentru creșterea numărului de participanți care să determine creșterea șanselor de câștig¹⁶. Astfel, banii sunt folosiți pentru a mobiliza cetățenii să participe la vot, să absenteze sau să își schimbe opțiunea. De exemplu, cetățenii unor state ca Venezuela, Mexic sau Argentina primesc bani pentru a se prezenta la urne. Banii pot să fie folosiți și ca o strategie demobilizatoare, care influențează absenteismul¹⁷.

Cumpărarea voturilor poate fi finanțată din fonduri private și implică o rețea largă de brokeri și agenți. Aceștia pot fi membri ai familiei candidaților, angajați ai statului sau reprezentanți ai partidelor politice. De exemplu, un studiu privind cumpărarea voturilor în Indonezia arată că nu doar funcționarii publici, ci și familiile lor

10 Didi Kuo, *Clientelism, Capitalism, and Democracy*, Clientelism, Capitalism, and Democracy (Cambridge University Press, 2018).

11 Mares, Young, *Conditionality and Coercion*; Diego Abente Brun, Larry Diamond, *Clientelism, Social Policy, and the Quality of Democracy* (Johns Hopkins University Press, 2014): 78-95.

12 Guohui Wang, *Tamed Village „Democracy”* (New York: Springer, 2014):125-128.

13 Clarinda Still, Srinivas Dusi, „Vote Buying and ‘Money-Politics’ in Village Elections in South India,” *Commonwealth and Comparative Politics*, 58(2020):100-119.

14 Mares and Young, *Conditionality and Coercion*.

15 Andreas Schedler, Frederic Charles Schaffer, „What Is Vote Buying?”, în Frederic Charles Schaffer, *Elections for Sale: The Causes and Consequences of Vote Buying*, (New York: Lynne Rienner Publishers, 2007): 17-30.

16 Ezequiel González-Ocantos, Chad Kiewiet de Jonge, David Nickerson, „Legitimacy Buying: The Dynamics of Clientelism in the Face of Legitimacy Challenges,” *Comparative Political Studies* 48 (2015): 1127-58.

17 Turid Hagene, „Political Clientelism in Mexico: Bridging the Gap between Citizens and the State,” *Latin American Politics and Society* 57 (2015): 139-62; Gans-Morse, Mazzuca, Nichter, „Varieties of Clientelism”; Schedler, Schaffer, „What Is Vote Buying?”

susțin campania electorală a politicienilor care guvernează. Brun și Diamond discută efectele pe care aceste rețele de brokeri le au la nivelul democrației statelor din America Latină. În SUA lucrurile stau la fel. După un experiment din 2015 realizat online, Bahamonde demonstrează că 25% dintre americani sunt dispuși să-și vândă voturile. Atât democrații, cât și republicanii pot obține un vot în schimbul unei plăți minime de 418\$¹⁸.

Referitor la cazul Africii, Kramon sugerează că partidele sau candidații care oferă bani sunt percepuți ca având calități pozitive¹⁹. Alegătorii consideră această atitudine un indicator al preocupărilor pe care politicienii respectivi le au referitor la veniturile alegătorilor²⁰.

Favorurile

Această categorie include toate activitățile prin care candidații oferă alegătorilor locuri de muncă sau resurse publice cu intenția de a câștiga o parte din sprijinul electoratului, fiind considerate strategii neprogramatice. Acordarea de locuri de muncă, beneficii sociale sau acces la fonduri de stat, implică o relație pe termen lung între politicieni și alegători și determină o categorie distinctă de clientelism numită *clientelism rațional*²¹. Distribuirea acestor favoruri are scopul de a convinge alegătorii că viitorii aleși acordă atenție nevoilor lor și vor continua să o facă și după alegeri. În acest caz, se creează o relație pe termen lung între politicieni și alegători: candidații în funcție își vor folosi influența, în timp ce ceilalți candidați vor trebui să-și țină promisiunile după ce vor primi funcția. Relația începe sau continuă după momentul alegerilor.

Această strategie este utilizată de principalii actori politici, de obicei de către partidul sau candidatul în funcție și implică acces la resurse publice. Candidații nu vizează întotdeauna persoane. Uneori recompensele pot fi acordate întregii comunități prin programe sociale sau fonduri destinate asigurării accesului la energie electrică, la apă potabilă sau pentru construirea unei școli, repararea unei clădiri culturale sau a infrastructurii²².

Locuri de muncă

Schimbul clientelar al locurilor de muncă din sectorul public este cunoscut sub numele de patronaj. În acest context, indivizii cu statut socio-economic mai mare (cunoscuți ca patroni) își folosesc propria influență și resursele de stat pentru a oferi protecție, de exemplu: loc de muncă pentru o persoană cu statut inferior (client) care recompensează oferind sprijin și asistență la alegeri²³. Pe termen lung, locurile de muncă la stat pot fi un mod prin care candidații se asigură de sprijinul angajaților în viitoarele campanii electorale. În aceeași logică, se așteaptă ca cetățenii să contribuie cu voturi și resurse în campaniile electorale la care, cel care le-a oferit slujba, va participa.

În secolul al XIX-lea, acest tip de patronaj era întâlnit frecvent. Funcții bisericești, militare sau alte tipuri de poziții publice care ar fi trebuit, în mod normal,

18 Héctor Bahamonde, „Still for Sale: The Micro – Dynamics of Vote Selling in the United States, Evidence from a List Experiment,” *Acta Politica*, 2020.

19 Eric Kramon, „Electoral Handouts as Information: Explaining Unmonitored Vote Buying,” *World Politics*, 68 (2016): 454–98.

20 Mares and Young, *Conditionality and Coercion*.

21 Kerem Yildirim, Herbert Kitschelt, „Analytical Perspectives on Varieties of Clientelism,” *Democratization* 27 (2020): 20–43.

22 Ward Berenschot, Edward Aspinall, Ward Berenschot, „How Clientelism Varies: Comparing Patronage Democracies How Clientelism Varies: Comparing Patronage Democracies,” *Democratization*, 27 (2020): 1–19.

23 Stokes, *Political Clientelism*.

să fie dobândite prin concurs²⁴ erau oferite celor care se angajau să-l susțină pe cel care le controla. În prezent, aceasta este o practică obișnuită atât în democrațiile moderne, cât și în regimurile autoritare²⁵. Columbia oferă un exemplu elocvent în această direcție. Studiile discută modul în care posturile din sistemul de educație erau oferite, discreționar, de către elementul politic. Cadrele didactice își obțineau locurile de muncă declarându-și loialitatea față de șefii locali, ce aveau puterea de a-i numi sau a-i concedia. Profesorii erau angajați pe baza criteriilor politice, iar cariera lor se bazează pe relația cu actorul politic²⁶. În mod similar, Colonnelli, Teso și Prem abordează această problemă ținând cont de cazul Braziliei. Rezultatele atestă că probabilitatea de a avea un loc de muncă în sectorul public crește cu 10.5% atunci când candidatul este un susținător al partidului aflat la putere²⁷. La fel de important și au aceeași motivație, candidații oferă locuri de muncă în sectorul public familiilor și prietenilor. Fafchamps, discutând despre Filipine, demonstrează că cei care susțin factorul politic au mult mai multe șanse de a ocupa funcții bine plătite, decât cei care nu au un atașament demonstrat față de un partid²⁸.

Favoruri administrative

Așa cum am arătat și anterior, clientelismul este o formă de politică distributivă. Împreună cu asigurarea locurilor de muncă pentru alegători, candidații pot oferi favoruri administrative actorilor privați dispuși să-i ajute la alegeri, dar și celor care au dat dovadă de sprijin. Aceasta poate fi o strategie de supraviețuire pentru partidul sau candidatul care va accesa în mod ilegal resursele publice²⁹.

În acest context, partidele aflate la putere și funcționarii actuali vor depune eforturi pentru a servi interesul material al unor grupuri de alegători. De exemplu, în cazul României și Ungariei, Mares și Young, discută despre puterea pe care o au primarii și modul în care o folosesc pentru câștigul personal sau în beneficiul partidului. Adesea, aceștia transformă serviciile de rutină oferite de primărie în favoruri personalizate³⁰: utilizarea resurselor statului pentru afaceri personale sau accelerarea procesului de obținere a autorizațiilor, permiselor, licențelor sau a altor documente³¹. Destinatarii pot fi persoane fizice sau actori privați. Zadorozhna discută problema favorurilor administrative în cazul Ucrainei. Referindu-se la alegerile dintre 2002 și 2010, ea analizează ratele de arendare pentru terenurile agricole și arată cum companiile au obținut tarife mai mici în schimbul sprijinului politic³². Tarifele mai mici sau autorizații pentru diferite activități economice sunt lucruri facile pe care un politician le poate oferi cetățenilor.

Totodată, prin manipularea cheltuielilor statului, politicienii pot ajunge să dea acces la programe de bunăstare socială alegătorilor care nu sunt calificați pentru acestea. De exemplu, în Brazilia, *Bolsa Familia* este cunoscut ca fiind un program

24 Kuo, *Clientelism, Capital. Democracy*.

25 Ellen Lust, „Competitive Clientelism in the Middle East,” *Journal of Democracy* 20 (2009): 122–35.

26 Abente Brun, Diamond, *Clientelism*.

27 Emanuele Collonello, Edoardo Teso, Monou Prem, „Patronage in the Allocation of Public Sector Jobs,” online first (2018): 1–89.

28 Marcel Fafchamps, Julien Labonne, „Do Politicians’ Relatives Get Better Jobs? Evidence from Municipal Elections,” *Journal of Law, Economics, and Organization* 33 (2017): 268–300.

29 Gherghina, Volintiru, „Political Parties and Clientelism in Transition Countries: Evidence from Georgia, Moldova and Ukraine”; Yildirim Kitschelt, „Analytical Perspectives on Varieties of Clientelism.”

30 Mares, Young, *Conditionality and Coercion*.

31 Virginia Oliveros, „Making It Personal of Public Administration in Argentina,” *Comparative Politics*, 48 (2016): 373–391.

32 Olha Zadorozhna, „Clientelism and Land Market Outcomes in Ukraine,” *Eastern European Economics* 58 (2020): 478–96.

social prin care familiile cu venituri mici obține acces la educație, servicii de sănătate sau chiar subvenții pentru electricitate. Accesul la acest program este acordat alegătorilor care își declară sprijinul pentru un anumit candidat sau partid³³. În schimbul susținerii și a votului, cetățeanul poate avea acces la indemnizații de șomaj, asistență socială, împrumuturi, burse, locuințe publice, pensii pentru limită de vârstă sau subvenții pentru construcția de case³⁴.

Cientelismul negativ

Opus clientelismului pozitiv, clientelismul negativ se bazează pe stimulente care implică pierderi din partea clienților³⁵. În mod explicit, alegătorii vor fi supuși constrângerii. Studiile arată cum această practică este o componentă a schimburilor clientelare, fie că este vorba de amenințări cu pedepse sau retragerea unor beneficii³⁶. Mai mult, coerciția poate fi aplicată prin utilizarea unor stimulente negative, cum ar fi privarea alegătorilor de beneficiile de care depind, mutarea de pe pământul lor sau de la reședințe sau utilizarea violenței, inclusiv a agresiunii și a morții³⁷. În realitate, în timp ce clientelismul pozitiv este mai ușor de identificat, clientelismul negativ are o vizibilitate redusă, ce ascunde variate forme de constrângere electorală³⁸. Ca atare, în practică amenințările sau pedepsele se vor materializa rar, deoarece alegătorii vor acționa mai degrabă de teama represaliilor decât ca urmare a acțiunilor directe. După cum subliniază Mares și Young, acest lucru determină situații în care nimeni nu este pedepsit, care sunt, de fapt, non-coercitive sau cazuri în care nivelul de constrângere poate fi rezultat din credințele alegătorilor referitoare la ceea ce s-ar putea întâmpla dacă nu ar vota sau ar vota diferit. De aceea, este greu de identificat în mod clar materializarea clientelismului negativ. Mai mult, în majoritatea situațiilor, constrângerea sau represaliile sunt conduse de brokeri³⁹.

De-a lungul timpului, în literatura de specialitate, constrângerea a fost inițial asociată cu violența fizică, dar mai târziu au fost adăugate și alte tipuri de stimulente⁴⁰. Realitatea oferă exemple practice solide, iar ultimele descoperiri oferă un cadru teoretic cuprinzător pentru ceea ce este considerat clientelism negativ.

Constrângere și intimidare

Clientelismul negativ apare în diverse contexte și forme. În principal, materializarea se bazează pe redistribuția puterii sau veniturilor, restricții de acces la bunuri, reducerea beneficiilor, schimbarea politicilor, excludere, sancțiuni sociale, disponibilizări sau acte violente. Ca atare, clientelismul negativ își bazează eficiența pe nivelurile de constrângere și violență utilizate în mod direct sau indirect.

De exemplu, în Uganda, în 2016, NRM a fost reales după ce a fost folosită constrângerea și intimidarea pentru a convinge alegătorii prin intermediul forțelor

33 Abente Brun, Diamond, *Clientelism*, 67.

34 Norbert Schady, „The Political Economy of Expenditures by the Peruvian Social Fund (FONCODES), 1991–95,” *American Political Science Review* 94 (2000): 289–304; Yıldırım, Kitschelt, „Analytical Perspectives on Varieties of Clientelism.”

35 Isabela Mares, Lauren Young, „Buying, Expropriating, and Stealing Votes,” *Annual Review of Political Science* 19 (2016): 267–88.

36 James Scott, *Comparative Political Corruption* (Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1972).

37 Isabela Mares, Lauren Young, *Conditionality and Coercion: Electoral Clientelism in Eastern Europe* (Oxford: Oxford University Press, 2019).

38 Mares, Young, „Buying, Expropriating, and Stealing Votes,” 2016.

39 Susan Stokes, *Brokers, Voters, and Clientelism: The Puzzle of Distributive Politics*, (Cambridge University Press, 2013).

40 Judith Chubb, „The Social Bases of an Urban Political Machine: The Case of Palermo,” *Political Science Quarterly* 96 (1981): 107.

de securitate și a milițiilor⁴¹. În Europa de Est, amenințările cu eliminarea beneficiilor sociale, pe baza modului în care se votează, sunt conduse, în zonele rurale, de către primari sau brokeri, cunoscuți sub numele de „oamenii primarului”⁴². În mod similar, literatura arată că amenințările cu eliminarea drepturilor de proprietate asupra pământului sunt utilizate ca strategie electorală mobilizatoare în Kenya⁴³, în timp ce violența îndreptată împotriva susținătorilor partidelor concurente este o practică utilizată în zonele controlate de formațiunile politice⁴⁴. În Zimbabwe, coerciția bazată pe controlul accesului la pământ a fost utilizată și în timpul alegerilor din 2018⁴⁵.

În mod similar, dar mai blând, clientelismul negativ a fost utilizat direct în Singapore, când guvernul a amenințat că va anula îmbunătățirile locuințelor din districtele unde se vor alege candidații opoziției⁴⁶. Italia reprezintă un alt caz relevant: la Napoli și Palermo brokerii au amenințat comercianții care susțin opoziția cu procese pentru încălcări ale legii sănătății⁴⁷. De asemenea, în Argentina, un magnat local a declarat public că va concedia cetățenii ce votează împotriva candidaților săi favoriți⁴⁸. În Mexic, 2006, în timpul campaniei prezidențiale, „milioane de săraci au fost amenințați cu excluderea de la programele de asistență medicală și socială dacă nu votează pentru diferiți candidați, iar ceilalți cetățeni, majoritatea în zonele rurale, au primit plăți pentru voturile lor (între 40-60\$)”⁴⁹.

Barth afirma: „Un flux continuu de cadouri creează nevoi și stimulează dependența și amenințarea că va fi întreruptă devine un puternic instrument disciplinar”. De exemplu, în Argentina alegătorii acceptă un contract clientelar implicit, pe baza temerii de a nu fi privați de mici recompense⁵⁰. În Brazilia, persoanele care au votat împotriva unui candidat la funcția de primar au fost ulterior excluse de la angajarea temporară⁵¹, în timp ce în Coasta de Fildeș au fost eliminate drepturile funciare ale opozanților cunoscuți⁵². În Balcanii de Vest (Muntele Negru) coerciția a fost folosită pentru a influența procesul de votare: de exemplu, în timpul alegerilor, susținătorii aflați în afara secțiilor de votare sunt folosiți pentru a le spune oamenilor să nu voteze, intimidându-i⁵³.

41 Richard Vokes, Sam Wilkins, „Party, Patronage and Coercion in the NRM’S 2016 Re-Election in Uganda: Imposed or Embedded?,” *Journal of Eastern African Studies*, 10 (2016): 581–600.

42 Isabela Mares, Aurelian Muntean, „Mayors, Ethnic Intermediaries and Party Brokers: Examining Variation in Clientelistic Strategies in Rural Settings,” 2015; Isabela Mares, Lauren Young, „Patronage and Coercion: Strategies of Electoral Mobilization in Rural Hungary.”

43 Catherine Boone, „Politically Allocated Land Rights and the Geography of Electoral Violence,” *Comparative Political Studies* 44 (2011): 1311–42.

44 Roxana Gutiérrez-Romero, „An Inquiry into the Use of Illegal Electoral Practices and Effects of Political Violence and Vote-Buying,” *Journal of Conflict Resolution* 58 (2014): 1500–1527.

45 EUEOM (European Union Election Observation Mission), „Final Report Republic of Zimbabwe Harmonised Elections 2018” (Bruselles, 2018).

46 Waikung Tam, *Political Insecurity and Clientelist Politics: The Case of Singapore* (Typescript: University of Chicago, 2005).

47 Chubb, „The Social Bases of an Urban Political Machine: The Case of Palermo.”

48 Yolanda Urquiza, „Las Eternas Internas: Política y Faccionalismo En Un Municipio Radical, 1983–1999,” în Samuel Amaral, *Democracia Local: Clientelismo, Capital Social, e Innovación Política En La Argentina*, 2005, 57–80.

49 Manuel Roig-Franzia, „Dirty Politics ‘Ingrained’ in Mexico,” *Washington Post*, 2006.

50 Valeria Brusco, Marcelo Nazareno, Susan C. Stokes, „Vote Buying in Argentina,” *Latin American Research Review* 39 (2004): 66–88.

51 Mares, Young, *Conditionality and Coercion: Electoral Clientelism in Eastern Europe*.

52 Catherine Boone, Norma Kriger, „Land Patronage and Elections: Winners and Losers in Zimbabwe and Côte d’Ivoire,” în Dorina Bekoe, *Voting in Fear: Electoral Violence in Sub-Saharan Africa*, (Washington: USIP Press, 2012), 75–117.

53 Jovana Marović, Tena Prelec, Marko Kmezić, „Strengthening the Rule of Law in the Western Balkans: Call for a Revolution against Particularism,” 2019.

În timp ce clientelismul este strâns legat de distribuția resurselor, literatura existentă subliniază importanța constrângerii economice. În America Latină și Spania, *caciques* au folosit o gamă largă de activități economice pentru a controla alegătorii⁵⁴, în timp ce în Mexic și-au bazat constrângerile pe utilizarea terenurilor, pe drepturile pentru exploatarea mineralelor sau pe împrumuturile ilegale⁵⁵. În Ungaria și România, controlul asupra programului de lucru sau implementarea politicii de combatere a sărăciei a oferit primarului instrumentele necesare pentru constrângerea alegătorilor.

Mai mult, o formă specifică este reprezentată de constrângerea politică văzută ca „o amenințare de a reține resursele pe care alegătorii le percep ca o parte critică a mijloacelor de trai [sau] ca amenințarea de a reține resursele finanțate public de care depind alegătorii”⁵⁶. De exemplu, în Iordania regimul a folosit constrângerea directă prin intermediul serviciului secret pentru a controla dezvoltarea coalițiilor electorale, astfel încât să își poată menține controlul asupra puterii⁵⁷.

Violența

Tot în contextul clientelismului negativ, violența este un alt instrument important. În Cambodgia violența politică în timpul campaniilor este ceva obișnuit. Mulți cambodgieni sunt conștienți de faptul că implicarea activă în politică, în special în numele opoziției, ar putea duce la moarte. Simpla amenințare cu violența și frica rezultată înseamnă că activiștii partidului de opoziție nu mai trebuie să fie vizați și uciși pentru a transmite alegătorilor cambodgieni că nu ar trebui să sprijine o anumită formațiune politică⁵⁸. Pe de altă parte, în Nigeria, au fost recrutate bande criminale pentru a instiga violență în timpul alegerilor⁵⁹, în timp ce în Uzbekistan și Turkmenistan au fost folosite instrumente mai puțin agresive: închisoare politică pentru membrii opoziției, hărțuire sau asasinat indirect legate de lideri⁶⁰. În plus, violența electorală poate fi exercitată asupra alegătorilor de către bande și miliții după cum arată literatura de specialitate – de exemplu în Nigeria⁶¹, Coasta de Fildeș⁶² – sau de către lideri etnici⁶³.

La fel de importantă, materializarea clientelismului negativ se bazează pe brokerii implicați sau disponibili. După cum subliniază Mares și Young, violența este utilizată de brokeri partizani, obstrucția administrativă și pedeapsa sunt emise

54 Mares, Young, *Conditionality and Coercion: Electoral Clientelism in Eastern Europe*.

55 Wayne Cornelius, „Leaders, Followers, and Official Patrons in Urban Mexico,” în Guasti Schmidt, *Friends, Followers, and Factions: A Reader in Political Clientelism*, (Berkley: University of California Press, 1977), 337–53.

56 Mares, Young, *Conditionality and Coercion: Electoral Clientelism in Eastern Europe*, 201.

57 Kristen Elaine Kao, „Ethnicity, Electoral Institutions, and Clientelism: Authoritarianism in Jordan” (University of California, 2015).

58 Human Rights Watch, „Don’t Bite the Hand That Feeds You: Coercion, Threats, and Vote-Buying in Cambodia’s National Elections,” 2003.

59 Paul Collier, Pedro C. Vicente, „Violence, Bribery, and Fraud: The Political Economy of Elections in Sub-Saharan Africa,” *Public Choice* 153 (2012): 117–47.

60 Edward Schatz, „The Soft Authoritarian Tool Kit: Agenda-Setting Power in Kazakhstan and Kyrgyzstan,” *Comparative Politics* 4 (2009): 203–22.

61 Collier, Vicente, „Violence, Bribery, and Fraud: The Political Economy of Elections in Sub-Saharan Africa.”

62 Boone, Kriger, „Land Patronage and Elections: Winners and Losers in Zimbabwe and Côte d’Ivoire.”

63 Inken von Borzyskowski, Patrick Kuhn, „Dangerously Informed: Voter Information and Pre-Electoral Violence in Africa,” *Journal of Peace Research* 57 (2020): 15–29; Johan Brosché, Hanne Fjelde, and Kristine Höglund, „Electoral Violence and the Legacy of Authoritarian Rule in Kenya and Zambia,” *Journal of Peace Research* 57 (2020): 111–25.

de angajații statului⁶⁴, exclușiunea socială sau excluderea de la prestații este implementată prin intermediul societății civile și organizațiilor religioase⁶⁵, iar disponibilizările și excluderea de la beneficii ar putea fi executate de către actorii privați. De fapt, toate aceste acțiuni efectuate de diferiți brokeri sunt modalități specifice de implementare a clientelismului negativ.

Concluzii

Experiența electorală este plină de cazuri în care candidații furnizează cantități generoase de alimente, alcool și divertisment, locuri de muncă, favoruri sociale în schimbul voturilor. Totodată, apar și situații în care politicienii apelează la stimulente negative precum: amenințarea, privarea, intimidarea, constrângerea sau violența. Clientelismul, ca practică generală, este determinat în primul rând de dorința politicienilor de a fi realeși, iar contextul socio-politic facilitează această practică.

Literatura de specialitate identifică multiple forme de manifestare, determinate în principal de stimulentele folosite și modul în care se materializează relația clientelară. Astfel, contextul socio-politic influențează tipologia interacțiunii dintre cetățeni și politicieni, iar nevoile particulare generează transpuneri în practică diferite. Tocmai de aceea este dificilă o abordare generală a clientelismului.

Motivul din spatele partidelor și candidaților care se angajează în clientelism sunt determinate de natura campaniei electorale, de fragmentarea sistemului politic, a sistemului juridic și a regimului politic. De cealaltă parte, cetățenii sunt mai predispuși să accepte asemenea practici dacă depind de resurse guvernamentale, dacă sunt săraci sau provin din medii defavorizate sau dacă nivelul de educație și cultură politică este unul redus.

BIBLIOGRAFIE

Alisha Holland, Brian Palmer-Rubin, „Beyond the Machine: Clientelist Brokers and Interest Organizations in Latin America,” *Comparative Political Studies*, 48 (2015): 1186–1223.

András Székely-Doby, „Rent Creation, Clientelism and the Emergence of Semi-Democracies: The Case of Hungary,” *East European Politics*, on-line first (2020): 1–21.

Andreas Schedler, Frederic Charles Schaffer, „What Is Vote Buying?”, în Frederic Charles Schaffer, *Elections for Sale: The Causes and Consequences of Vote Buying*, (New York: Lynne Rienner Publishers, 2007): 17–30.

Catherine Boone, „Politically Allocated Land Rights and the Geography of Electoral Violence,” *Comparative Political Studies*, 44 (2011): 1311–42.

Clarinda Still, Srinivas Dusi, „Vote Buying and ‘Money-Politics’ in Village Elections in South India,” *Commonwealth and Comparative Politics*, 58 (2020): 100–119.

Didi Kuo, *Clientelism, Capitalism, and Democracy*, *Clientelism, Capitalism, and Democracy* (Cambridge University Press, 2018).

Diego Abente Brun, Larry Diamond, *Clientelism, Social Policy, and the Quality of Democracy*, (Johns Hopkins University Press, 2014): 78-95.

Edward Schatz, „The Soft Authoritarian Tool Kit: Agenda-Setting Power in Kazakhstan and Kyrgyzstan,” *Comparative Politics*, 41 (2009): 203–22.

64 Mares, Young, „Patronage and Coercion: Strategies of Electoral Mobilization in Rural Hungary”; Horacio Larreguy, John Marshall, Laura Trucco, „Breaking Clientelism or Rewarding Incumbents? Evidence from an Urban Titling Program in Mexico,” 2012.

65 Alisha Holland, Brian Palmer-Rubin, „Beyond the Machine: Clientelist Brokers and Interest Organizations in Latin America,” *Comparative Political Studies* 48 (2015): 1186–1223.

Ellen Lust, „Competitive Clientelism in the Middle East,” *Journal of Democracy*, 20(2009): 122–35.

Emanuele Collonello, Edoardo Teso, Monou Prem, „Patronage in the Allocation of Public Sector Jobs,” online (2018): 1–89.

Eric Kramon, „Electoral Handouts as Information: Explaining Unmonitored Vote Buying,” *World Politics*, 68 (2016): 454–98.

Ezequiel González-Ocantos, Chad Kiewiet de Jonge, David Nickerson, „Legitimacy Buying: The Dynamics of Clientelism in the Face of Legitimacy Challenges,” *Comparative Political Studies* 48 (2015): 1127–58.

Guohui Wang, „Tamed Village „Democracy”,,” (New York: Springer, 2014).

Héctor Bahamonde, „Still for Sale: The Micro – Dynamics of Vote Selling in the United States, Evidence from a List Experiment,” *Acta Politica*, 2020.

Herbert Kitschelt, Steven Wilkinson, *Patrons, Clients, and Policies: Patterns of Democratic Accountability and Political Competition* (Cambridge University Press, 2007).

Human Rights Watch, „Don’t Bite the Hand That Feeds You: Coercion, Threats, and Vote-Buying in Cambodia’s National Elections,” 2003.

Inken von Borzyskowski, Patrick Kuhn, „Dangerously Informed: Voter Information and Pre-Electoral Violence in Africa,” *Journal of Peace Research* 57 (2020): 15–29;

Isabela Mares, Aurelian Muntean, „Mayors, Ethnic Intermediaries and Party Brokers: Examining Variation in Clientelistic Strategies in Rural Settings,” 2015.

Isabela Mares, Lauren Young, „Buying, Expropriating, and Stealing Votes,” *Annual Review of Political Science*, 19 (2016): 267–88.

Isabela Mares, Lauren Young, *Conditionality and Coercion: Electoral Clientelism in Eastern Europe* (Oxford: Oxford University Press, 2019).-

Johan Brosché, Hanne Fjelde, Kristine Höglund, „Electoral Violence and the Legacy of Authoritarian Rule in Kenya and Zambia,” *Journal of Peace Research* 57 (2020): 111–25.

Jonathan Hopkin, „A ‘Southern Model’ of Electoral Mobilization? Clientelism and Electoral Politics in Spain,” *West European Politics* 24 (2001): 115–36.

Jordan Gans-Morse, Sebastián Mazzuca, Simeon Nichter, „Varieties of Clientelism: Machine Politics during Elections,” *American Journal of Political Science*, 58 (2014): 415–32.

Jovana Marović, Tena Prelec, Marko Kmezić, „Strengthening the Rule of Law in the Western Balkans: Call for a Revolution against Particularism,” online first (2019).

Judith Chubb, „The Social Bases of an Urban Political Machine: The Case of Palermo,” *Political Science Quarterly*, 96 (1981): 107.

Kerem Yıldırım, Herbert Kitschelt, „Analytical Perspectives on Varieties of Clientelism,” *Democratization* 27(2020):20–43.

Kristen Elaine Kao, „Ethnicity, Electoral Institutions, and Clientelism: Authoritarianism in Jordan” (University of California, 2015).

Leonard Wantchekon, „Clientelism and Voting Behavior: Evidence from a Field Experiment in Benin,” *World Politics* 55 (2003): 399–422;

Luigi Manzetti, Carole Wilson, „Why Do Corrupt Governments Maintain Public Support?,” *Comparative Political Studies*, 40 (2007): 949-970.

Marcel Fafchamps, Julien Labonne, „Do Politicians’ Relatives Get Better Jobs? Evidence from Municipal Elections,” *Journal of Law, Economics, and Organization*, 33 (2017): 268–300.

Matz Dahlberg, Eva Johansson, „On the Vote-Purchasing Behavior of Incumbent Governments,” *The American Political Science Review*, 102 (2002): 107–23;

Miguel Carreras, Yasemin Irepoğlu, „Trust in Elections, Vote Buying, and Turnout in Latin America,” *Electoral Studies* 32, 3 (2013): 609–19.

Musiwaro Ndakaripa, „Review of African Political Economy Zimbabwe ’s 2018 Elections : Funding, Public Resources and Vote Buying,” *Review of African Political Economy* 47 (2020): 301-312.

Norbert Schady, „The Political Economy of Expenditures by the Peruvian Social Fund (FONCODES), 1991–95,” *American Political Science Review*, 94 (2000): 289–304.

Olha Zadorozhna, „Clientelism and Land Market Outcomes in Ukraine,” *Eastern European Economics* 58 (2020): 478–96.

Paul Collier, Pedro Vicente, „Violence, Bribery, and Fraud: The Political Economy of Elections in Sub-Saharan Africa,” *Public Choice*, 153 (2012): 117–47.

Peter Sandholt, Mogens Justesen, „Poverty and Vote Buying : Survey-Based Evidence from Africa,” *Electoral Studies* 33 (2014): 220–32.

Roxana Gutiérrez-Romero, „An Inquiry into the Use of Illegal Electoral Practices and Effects of Political Violence and Vote-Buying,” *Journal of Conflict Resolution*, 58 (2014): 1500–1527.

Sergiu Gherghina, Clara Volintiru, „Political Parties and Clientelism in Transition Countries: Evidence from Georgia, Moldova and Ukraine,” *Acta Politica*, online-first (2020);

Simona Piattoni, *Clientelism, Interests, and Democratic Representation*, *Clientelism, Interests, and Democratic Representation* (London: Cambridge University Press, 2001).

Susan Stokes, *Brokers, Voters, and Clientelism: The Puzzle of Distributive Politics* (Cambridge University Press, 2013).

Susan Stokes, *Political Clientelism* (Oxford: Oxford University Press, 2011).

Turid Hagene, „Political Clientelism in Mexico: Bridging the Gap between Citizens and the State,” *Latin American Politics and Society* 57 (2015): 139–162.

Valeria Brusco, Marcelo Nazareno, Susan Stokes, „Vote Buying in Argentina,” *Latin American Research Review* 39 (2004): 66–88.

Virginia Oliveros, „Making It Personal of Public Administration in Argentina,” *Comparative politics*, 48 (2016): 373–391.

Waikung Tam, *Political Insecurity and Clientelist Politics: The Case of Singapore* (Typescript: University of Chicago, 2005).

Ward Berenschot, Edward Aspinall, Ward Berenschot, „How Clientelism Varies: Comparing Patronage Democracies How Clientelism Varies : Comparing Patronage Democracies”, *Democratization*, 27 (2020): 1–19.

Wayne Cornelius, „Leaders, Followers, and Official Patrons in Urban Mexico,” in Guasti Schmidt, *Friends, Followers, and Factions: A Reader in Political Clientelism*, (Berkley: University of California Press, 1977), 337–53.

Modelul parlamentarismului românesc

■ ALEXANDRU RADU, DANIEL BUTI

[The National University of Political Studies and Public Administration – SNSPA]

Abstract

The article realizes, in a didactic manner, an analysis of the post-communist Romanian parliament, offering a revealing image of the institutional design, but also of the functional dimension of the legislature. Romanian bicameralism is analyzed in the light of concepts such as symmetry vs. asymmetry and congruence vs. incongruity, but also of internal political dynamics that highlight specific characteristics and a pattern of functioning.

Keywords

parliament; Romania; bicameralism; political algorithm; symmetry; congruence

Tradiția bicameralismului românesc¹

Instituția parlamentară dă expresie suveranității populare prin reprezentarea intereselor diferitelor grupuri sociale, asigurând operaționalizarea principiului participării ca factor constitutiv al democrației. În același timp, Parlamentul este instituția politică în sarcina căreia este pusă activitatea de elaborare a normelor ce reglementează viața socială. Ca exponent direct al cetățenilor, Parlamentul este instituția centrală a deciziei politice în cadrul democrației reprezentative, el îndeplinind rolul de „*decision making public*”².

Constituția României consacră acest rol central al instituției parlamentare: „Parlamentul este organul reprezentativ suprem al poporului român și unica autoritate legiuitoare a țării”³. Așadar, Parlamentul exprimă voința națiunii și legiferează în numele ei.

Totodată, legea fundamentală prevede că reprezentanța națională

1 O versiune inițială a textului a apărut în lucrarea *Postcomunismul românesc. Sistemul politic: structură și funcționare* (București: Pro Universitaria, 2015), semnată de către cei doi autori.

2 Domenico Fisichella, *Știința politică. Probleme, concepte, teorii* (Iași: Polirom, 2007) 268.

3 Art. 61, alin. (1), *Constituția României 2003*, Monitorul Oficial, nr. 767 din 31 octombrie 2003.

românească are o structură bicamerală, fiind compusă din Camera Deputaților (în prima sa legislatură, între 1990 și 1992, s-a numit Adunarea Deputaților) și Senat.

Din perspectivă istorică, bicameralismul românesc își are începuturile în reforma parlamentară realizată de Alexandru Ioan Cuza, în contextul crizei politice din debutul statului modern român. Pe 3/15 iulie 1864, domnitorul a promulgat *Statutul Dezvoltător Convențiunii din 7/19 august 1858*, cunoscut sub numele de Statutul lui Cuza, o formă primară de constituție, prin care se introducea cea de a doua cameră parlamentară, „denumită când *Adunarea Ponderatrice*, când *Corp Ponderator*, iar ulterior Senat, investită cu competență legislativă” și având membri numiți. Această structură bicamerală avea să fie confirmată atât de Constituția din 1866 – conform căreia Senatul devine o adunare aleasă prin vot censitar, categoria de membri numiți dispărând, iar cea a membrilor de drept se restrânge –, cât și de cea din 1923 – când Senatul este ales prin vot universal, direct și indirect, dar are în componență și membri de drept. Totodată, Senatul își prezervă rolul său specific în arhitectura parlamentară din România.

O sincopă în istoria bicameralismului românesc intervine după abolirea monarhiei și transformarea României în republică populară: în anul 1948 Senatul este desființat, iar Adunarea Deputaților își schimbă denumirea în Marea Adunare Națională, aceasta fiind formula parlamentară specifică regimului comunist. După 42 de ani de unicameralism, Parlamentul își recapătă structura bicamerală, asemănătoare în formă cu cea anterioară, dar diferită sub aspectul conținutului său.

Revenirea la parlamentul de factură bicamerală a cuprins o fază inițială a unui organism parlamentar ad-hoc și provizoriu – Consiliul Frontului Salvării Naționale, transformat, după 1 februarie 1990, în Consiliul Provizoriu de Uniune Națională –, ce a funcționat în perioada de după desființarea parlamentului comunist și până la constituirea noii instituții parlamentare democratice. Debutul oficial al parlamentului bicameral postcomunist a fost consemnat pe 9 iunie 1990, data primei ședințe a celor două camere ale Parlamentului legitimate prin votul din 20 mai. Conform Decretului-lege nr. 92/1990, Parlamentul era compus din Adunarea Deputaților, cu 396 de membri, și Senatul, având 119 locuri, ambele camere fiind alese în totalitate prin vot direct, pe baza principiului reprezentării proporționale. În prima sa legislatură, Parlament a avut și calitatea de Adunare Constituantă, mandatul său fiind condiționat de adoptarea unei noi legi fundamentale a statului. Parlamentul s-a achitat de această sarcină în noiembrie 1991.

Natura bicameralismului românesc

Bicameralismul postcomunist, justificat *de plano* de dimensiunea demografică (relativ) ridicată a României⁴, reclamă analiza raporturilor dintre cele două Camere în îndeplinirea rolului constituțional al instituției parlamentare.

În statele democratice contemporane, unitare sau de tip federal, parlamentele bicamerale pot fi simetrice sau asimetrice și incongruente sau congruente, de aici decurgând forța sau puterea instituției parlamentare.⁵ Simetria/ asimetria unui parlament este dată de, pe de o parte, de puterile formale ale camerelor, iar pe de altă, de metodele de desemnare a membrilor lor, altfel spus, de legitimitatea lor: „ Camerele simetrice sînt acelea cu puteri egale sau moderat inegale și cu legitimitate democratică. Camerele asimetrice sînt foarte inegale din acest punct de vedere.”⁶

4 Din punct de vedere al populației, România ocupă locul șase la nivelul Uniunii Europene.

5 Arend Lijphart, *Modele ale democrației. Forme de guvernare și funcționare în treizeci și șase de țări* (Iași: Polirom, 2000).

6 Lijphart, *Modele*, 193.

În același timp, când una din Camere, de regulă a doua, este „aleasă prin metode diferite sau este gândită încât să suprareprezinte anumite minorități”⁷, parlamentele bicamerale devin incongruente. În lipsa unei tendințe de suprareprezentare, bicameralismul este congruent.

Să vedem cum stau lucrurile în cazul românesc, referindu-ne întâi la principală funcție a Parlamentului – cea de putere legislativă.

Simetrie vs. asimetrie

Începem prin a preciza că domeniile de legiferare sunt menționate de Constituție în articolul 73 (art. 72 al legii fundamentale nerevizuite), cuprinzând cele trei categorii de legi: constituționale, organice și ordinare, precizări în acest sens aducând și articolul 75⁸.

Conform prevederilor Constituției din 1991 nerevizuită, legile erau adoptate cu votul majoritar al fiecăreia din Camere, fără a fi precizată o anume întâietate a uneia dintre acestea în exercitarea rolului legislativ. Totodată, norma constituțională prevedea căile de rezolvare a posibilelor conflicte decizionle dintre Camere în felul următor: În situația în care o Cameră adoptă un text juridic, iar cealaltă îl respinge, textul revine în dezbaterea Camerei ce l-a adoptat inițial; o nouă adoptare era definitivă; la fel și respingerea.⁹ În condițiile în care Camerele votează același proiect legislativ, dar cu redactări diferite, calea urmată era cea a medierii, iar dacă aceasta eșuează, textul definitiv era adoptat într-o ședință comună a Camerei Deputaților și Senatului.¹⁰

Ca atare, reglementarea constituțională a procesului legislativ prevăzută de Constituția nerevizuită nu distingea între Camere din punctul de vedere al puterilor lor formale, asigurând egalitatea decizională deplină a acestora. Totodată, se asigura parcurgerea mai multor etape ale dezbaterii parlamentare, nespecificate ca durată, care, deși, favorabile creșterii calității actelor normative adoptate, aveau dezavantajul unei legiferări cronofage, una din cauzele pentru care Parlamentul românesc a fost deseori criticat.

Păstrând principiul egalității, revizuirea constituțională din 2003 a introdus o departajare a Camerelor în ceea ce privește sesizarea acestora, stabilind domenii distincte pentru Camera Deputaților și Senat în acest sens¹¹. Astfel, rolul de **primă Cameră sesizată** este îndeplinit fie de Camera Deputaților, fie de Senat, în funcție de specificul legii supuse dezbaterii. Prima Cameră sesizată are acum și un termen maxim pentru a se pronunța – de 45 de zile, care poate ajunge până la 60 de zile pentru coduri și legi complexe –, termen după care proiectul legislativ respectiv se consideră adoptat (adoptare tacită), fiind trimis spre dezbaterea celeilalte Camere. Totodată, s-a renunțat la procedura cronofagă a medierii și votului comun, textul definitiv al legii adoptate de prima Cameră sesizată fiind stabilit de cealaltă Cameră, aceasta având rol de **Cameră decizională**.

În acest fel, **camerele parlamentare sunt departajate administrativ, dar puterea lor formală rămâne egală**. Mai mult chiar, modificările aduse procedurii legislative prin revizuirea Constituției au întărit egalitatea Camerelor. Astfel, după eliminarea procedurii de mediere și votului comun, Camera Deputaților și-a pierdut avantajul dat anterior de numărul mai mare al locurilor, care, de regulă, ducea la adoptarea finală a legii în forma votată inițial de deputați. Egalitatea formală a celor

7 Lijphart, *Modele*, 193.

8 Cu toate acestea, o serie de constituționaliști afirmă că, practic, Parlamentul are puteri neenumerat (v. Cristian Ionescu, *Regimul politic în România*, București: All Beck, 2002, p. 62).

9 Art. 73, *Constituția României*, Monitorul Oficial, nr. 233 din 21 noiembrie 1991.

10 Art. 74, *Constituția României*, Monitorul Oficial, nr. 233 din 21 noiembrie 1991.

11 Vezi art. 75, *Constituția României 2003*, Monitorul Oficial, nr. 767 din 31 octombrie 2003.

două camere poate fi nuanțată de practica legislativă a adoptării tacite, care creează premise pentru legiferare în urma dezbaterii și a votului unei singure camere.

La fel stau lucrurile și în cazul funcției de control parlamentar, în exercitarea căreia Constituția nu distinge între cele două Camere. Să precizăm că această funcție, la fel de importantă ca cea legislativă, își are suportul în principiul separației și echilibrului puterilor în stat, precum și în calitatea organismului parlamentar de reprezentant suprem al poporului. Cât privește instrumentele și procedurile de control parlamentare, acestea pot fi sistematizate astfel:

- a) aprobarea prealabilă a Parlamentului și consultarea prealabilă a acestuia de către Președintele României ori încuviințarea de către forul legislativ a măsurilor excepționale luate de șeful statului potrivit art. 93 alin. (1) din Constituție;
- b) acordarea și retragerea încrederii acordate Guvernului;
- c) întrebările și interpelările;
- d) anchetele parlamentare;
- e) angajarea răspunderii Guvernului asupra unui program, a unei declarații de politică generală sau a unui proiect de lege;
- f) suspendarea din funcție a Președintelui României;
- g) punerea sub acuzare a Președintelui României;
- h) solicitarea urmăririi penale a membrilor Guvernului pentru fapte săvârșite în exercițiul funcției lor.¹²

Așadar, în mod deosebit în urma revizuirii constituționale din 2003, puterile formale egale ale Camerelor parlamentare asigură funcționarea simetrică a bicameralismul românesc. Simetria formală a Camerelor nu este însă perfectă, legea fundamentală stipulând o anumită inegalitate a lor în exercitarea altor atribuții. Astfel, cu referire la ansamblul activității Parlamentului, legea fundamentală revizuită menține o anumită inegalitate a celor două Camere, chiar dacă modifică domeniul de aplicare a acesteia. Astfel, conform prevederilor constituționale inițiale, atribuția numirii Avocatului Poporului îi revenea exclusiv Senatului¹³. Începând cu 2003, Constituția nu mai menționează cine numește Avocatul Poporului, în schimb îi conferă numai Senatului puterea de a valida 16 din cei 19 membri ai Consiliului Superior al Magistraturii. Totuși, cum această situație de inegalitate decizională este singulară, putem conchide că nu afectează simetria bicameralismului românesc.

Congruență vs. incongruență

În ce privește legitimitatea Parlamentului, ambele Camere sunt alese în mod direct (popular), prin același timp de scrutin și pentru un termen egal. Conform Constituției adoptate în 1991, Camera Deputaților și Senatul sunt alese prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat, iar durata mandatului este de 4 ani.¹⁴ Pentru alegerea deputaților și a senatorilor este practicat același tip de scrutin proporțional, ale cărei baze au fost puse în 1990, prin intermediul *Decretului-lege nr. 92*. Sistemul electoral proporțional folosit pentru primele alegeri parlamentare post-comuniste, din 20 mai 1990, a fost și singurul în care a existat o diferență în ceea ce privește alocarea mandadelor de deputați, respectiv de senatori. Începând cu alegerile parlamentare ulterioare, din septembrie 1992, alocarea mandatelor celor două Camere au urmat strict aceleași proceduri. În timp, legile electorale au adus o serie de modificări scrutinului proporțional, dar deopotrivă pentru Camera Deputaților și Senat. Până la alegerile din anul 2004 inclusiv, mandatele parlamentare au fost

¹² Ionescu, *Regimul politic*, 175.

¹³ Cf. art. 55, *Constituția României*, Monitorul Oficial, nr. 233 din 21 noiembrie 1991.

¹⁴ Mandatul primului parlament postcomunist, din perioada provizoratului constituțional, a fost de numai 28 de luni, dar parlamentul a fost constituit conform aceluiași principiu al alegerii directe (populare).

alocate formațiunilor participante la scrutin în funcție de proporția voturilor câștigate de listele cu candidați ale acestora, asigurându-se distribuirea la nivel local (județean) în baza coeficientului simplu pentru acele formațiuni politice care au trecut pragul electoral legal și, într-o etapă ulterioară, redistribuirea la nivel național prin însumarea resturilor electorale din fiecare circumscripție, după metoda d'Hondt¹⁵. Din 2008, sistemul de alegere a deputaților și senatorilor s-a modificat prin înlocuirea candidaturilor plurinominale (listele de candidați) cu candidaturi individuale (uninominal), păstrându-se însă principiul reprezentării proporționale, ca și metodele de repartizare a mandatelor. În anul 2015 legea electorală a fost modificată din nou¹⁶, în sensul renunțării la candidaturile individuale (votul uninominal) și revenirii la listele blocate utilizate până în 2004 (votul plurinominal)¹⁷.

Alese la fel, cele două Camere diferă numai în ceea ce privește dimensiunile, camera inferioară fiind de peste două ori mai mare decât cea superioară, ca urmare a aplicării principiului proporționalității demografice. În fiecare circumscripție electorală – circumscripția electorală corespunde unității teritorial-administrative județene, Bucureștiul fiind asimilat unei astfel de unități – se stabilește un număr de deputați și senatori în raport cu populația respectivă, conform normei de reprezentare stabilită de lege. În plus, în circumscripția pentru românii cu domiciliul în străinătate, constituită în 2008, sunt aleși patru deputați și doi senatori, respectiv numărul de parlamentari minim admis de lege pentru o circumscripție electorală. Tuturor acestora li se adaugă reprezentanții parlamentari, în Camera Deputaților, ai organizațiilor minorităților naționale legal constituite.

În timp, numărul total al deputaților și senatorilor a variat, tendința generală fiind cea de scădere, la care a contribuit și modificarea legislativă din 2015, când s-a trecut la o normă de reprezentare ușor crescută. Trebuie precizat că modificarea legii electoral din anul 2008 a generat un efect de „expandare” a Parlamentului, vizibil în mod deosebit în 2012, când au fost aleși 118 parlamentari (79 în Camera Deputaților și 39 în Senat)¹⁸ peste numărul rezultat din aplicarea normei de reprezentare.

Tabelul 1. Dimensiunea Parlamentului, în baza normei de reprezentare (1990-2016)

Scrutin	Senat		Camera Deputaților			Total Parlament
	Nr. mandate	Norma de reprezentare	Nr. mandate	Norma de reprezentare	Minorități naționale	
1990	119	-	387	-	9	515
1992	143	1 senator la 160.000 loc.	328	1 deputat la 70.000 loc.	13	484
1996	143		328		15	486
2000	141		327		18	485
2004	137		314		18	469
2008	137		315		18	470
2012	137		315		18	470
2016	136	1 senator la 168.000 loc.	312	1 deputat la 73.000 loc.	17	465

15 Pentru 2004, alegerile parlamentare au fost reglementate de *Legea nr. 373/2004*. Anterior, a funcționat *Legea nr. 68/1992*, care, în timp, a suferit o serie de modificări, cea mai importantă vizând ridicarea pragului electoral de la 3% la 5%.

16 *Legea nr. 208/2015* privind alegerea Senatului și a Camerei Deputaților, precum și pentru organizarea și funcționarea Autorității Electorale Permanente, Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 553 din 24 iulie 2015.

17 Conform prevederilor *Legii nr. 35/2008*.

18 Anterior, în 2008, numărul mandatelor suplimentare a fost minim, fiind ales un singur deputat peste norma de reprezentare.

În al doilea rând, cele două Camere sunt gândite a fi similare sub aspectul reprezentării. Pe lângă faptul că atât deputații cât și senatorii sunt reprezentanții întregului popor – spre deosebire de cazurile statelor federale, precum SUA¹⁹, unde o cameră reprezintă ansamblul poporului, iar cealaltă, statele din componența federației –, nici în Camera Deputaților și nici în Senat nu există minorități politice suprareprezentate. Altfel spus, grupurile politice din ambele Camere constituite în urma alegerilor sunt echivalente ca nivel al reprezentării. Am arăta deja că procedura de alegere a Camerei Deputaților este identică cu cea de alegere a Senatului, indiferent de modificările intervenite în sistemul electoral. În același timp, în Senat nu există membri de drept sau numiți, și nici reprezentanți ai comunităților locale, ci numai reprezentanți aleși ai întregului popor, ca și în cazul Camerei Deputaților.

Există totuși o diferență de reprezentare între Camere. Aceasta provine din existența unui număr de membri ai Camerei Deputaților ca reprezentanți ai organizațiilor minorităților naționale din România, aleși și ei direct, deși în condiții speciale. În timp, numărul acestor deputați a crescut de la 9 (în 1990) la 18 (în 2012), dar ponderea acestui grup în ansamblul parlamentului a rămas minoră – circa 6% din totalul Camerei Deputaților. Totodată, deși în mod uzual deputații minoritari sunt asociați unui singur grup parlamentar și, ca atare, tind să dezvolte un comportament parlamentar unitar, aceștia sunt reprezentanți individuali ai organizațiilor minorităților naționale. Ca atare, deși tehnic vorbim despre suprareprezentarea minorităților naționale, aceasta nu afectează caracterul congruent al bicameralismului. În context, merită să precizăm că mecanismul electoral prin care se garantează, în condițiile legii, prezența în Parlament a reprezentanților organizațiilor naționale ale minorităților recunoscute oficial constituie cel mai înalt standard democratic în această materie.

În concluzie, **prin Constituție s-a statuat o egalitate cvasi-perfectă între cele două Camere sub aspectul atribuțiilor și al legitimității, respectiv al reprezentării**, care justifică încadrarea sistemului parlamentar românesc în **categoria bicameralismului simetric și congruent**.

Trebuie însă precizat că exercitarea funcției de control parlamentar, în mod deosebit exercitarea controlului parlamentar asupra puterii executive, dar și practica adoptării tacite pot conduce la ideea ca bicameralismul românesc are o formă *sui-generis*.

Cele mai multe dintre formele de control menționate mai sus, precum acordarea și retragerea încrederii Guvernului sau suspendarea Președintelui, necesită votul majorității deputaților și senatorilor, exprimat în ședința comună a Camerei Deputaților și Senatului²⁰. Cu alte cuvinte, în exercitarea controlului parlamentar structura bicamerală parlamentară devine irelevantă, altfel spus, Parlamentul acționează ca unul unicameral²¹. Spre comparație, parlamentul italian își păstrează structura bicamerală și atunci când investește guvernul, acesta trebuind să obțină, separat, majoritatea voturilor în Camera Deputaților și în Senat. Tot așa, procedura

19 În Senatul din SUA, statele federației sunt reprezentate fiecare de câte doi senatori, în timp ce prima Cameră reprezintă în mod proporțional populația. Totodată, în statele nefederale, incongruența parlamentară poate fi rezultatul scrutinelor diferite practicate pentru alegerea camerelor, precum în Spania sau Franța.

20 Vezi art. 95, 103 și 113, *Constituția României 2003*, Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 767 din 31 octombrie 2003.

21 Parlamentul se regăsește în aceeași situație și atunci când votează legea bugetului de stat sau când votează revizuirea Constituției, în cazul în care procedura medierii a eșuat (cf. art. 151, alin. (2), *Constituția României 2003*).

de suspendare a Președintelui american presupune parcurgerea unor pași diferiți în Camera Reprezentanților și în Senat. Ca atare, având în vedere structura bicamerală a parlamentului în îndeplinirea funcției legislative și cea unicamerală atunci când își exercită funcția de control, ca și importanța similară ale celor două funcții parlamentare, am putea argumenta că, în fapt, structura Parlamentul din România se situează între bicameralism și unicameralism.

Cu toate acestea, raportându-ne în special la rolul său de unică instanță legiuitoare, ca și la faptul că în situațiile amintite Parlamentul lucrează, conform Constituției și Regulamentelor celor două Camere, în sesiuni comune ale Camerei Deputaților și Senatului (păstrându-se, deci, structura bicamerală), vom menține concluzia că reprezentanța națională este organizată ca una bicamerală simetrică și congruentă²².

În fine, structura sa bicamerală specifică plasează Parlamentul României în interiorul clasei de **bicameralism mediu**, înțelegând prin acesta o divizare moderată a puterii în forul legislativ. Spre comparație, bicameralismul puternic presupune simetrie și incongruență, precum în SUA sau Germania, în timp ce asimetria și congruența camerelor sunt specifice bicameralismului slab, ca în Austria ori Suedia²³.

Instituția parlamentară *in actu*

Instituție fundamentală a democrației reprezentative și exponent unic al puterii legislative, Parlamentul este, sub aspect funcțional, consecința normelor constituționale care-i reglementează activitatea, dar, cel puțin în aceeași măsură, a poziției sale politice. Din această perspectivă, vom putea pune în evidență caracteristicile principale ale Parlamentului ca instituție politică în acțiune.

Pe de-o parte, **instituția parlamentară se bucură de o stabilitate excepțională a legislaturii**, înțelegând prin aceasta faptul că România nu a experimentat dizolvarea Parlamentului înainte de încheierea la termen a mandatului, respectiv convocarea alegerilor parlamentare anticipate.

Cauza principală a acestei realități o găsim în prevederile articolului 89 din Constituție. Dincolo de interdicțiile firești pe care le impune în această materie, comune regimului parlamentar din orice stat democratic, norma constituțională face cvasi-imposibilă dizolvarea Parlamentului sau, mai exact, o face imposibilă în condiții politice normale. Atribuită formal șefului statului, această prerogativă prezidențială poate fi îndeplinită numai atunci când sunt îndeplinite o serie de condiții cumulative. Astfel:

*După consultarea președinților celor două Camere și a liderilor grupurilor parlamentare, Președintele României poate să dizolve Parlamentul, dacă acesta nu a acordat votul de încredere pentru formarea Guvernului în termen de 60 de zile de la prima solicitare și numai după respingerea a cel puțin două solicitări de investitură.*²⁴

Parlamentul, în integralitatea sa bicamerală, ajunge, deci, în situația de a fi dizolvat numai când respinge investirea guvernului, dar nu oricum, ci dacă a refuzat minim două cereri de investire a guvernului într-un interval de timp determinat, condiții care nu depind exclusiv de voința celui căruia Constituția îi acordă prerogativa. În fapt, aceste condiții sunt cele specifice unei crize politice grave, în

²² În plus, în situațiile de unicameralism amintite, Parlamentul lucrează, conform Constituției și Regulamentelor celor două Camere, în sesiuni comune ale Camerei Deputaților și Senatului.

²³ Lijphart, *Modele*, 197-198.

²⁴ Art. 89, alin. (1), *Constituția României 2003*.

care țara nu mai este guvernată. Iar într-o astfel de situație, soluția nu poate fi decât scrutinul parlamentar anticipat.

Așadar, **impunând condiții speciale pentru dizolvarea parlamentului, legea fundamentală a restricționat drastic posibilitatea utilizării acestei proceduri ca instrument politic** cum, bunăoară, se întâmplă în Marea Britanie, unde partidul aflat la guvernare convoacă alegerile anticipate când apreciază că este momentul optim. De altfel, chiar ideea alegerilor anticipate a fost foarte rar invocată în politica românească, și mai rare fiind situațiile potențiale de dizolvare a parlamentului. Astfel, teza alegerilor anticipate a fost invocată, în premieră postcomunistă, de premierul Adrian Năstase în 2003, fără însă a se concretiza în vreun anume fel. Șase ani mai târziu, România s-a confruntat cu o criză guvernamentală având potențialul declansării alegerilor anticipate, însă alegerile prezidențiale din acel an au pus capăt crizei politice. În 2019, teza alegerilor parlamentare anticipate a fost reluată de Klaus Iohannis și asumată de adversarii politici ai PSD, astfel că la începutul anului următor România s-a apropiat din nou de o criză cu potențial al alegerilor anticipate. Demiterea prin moțiuni de cenzură a guvernului condus de președintele PNL Ludovic Orban, la doar trei luni de la instalare, a oferit președintelui Iohannis posibilitatea de a forța respingerea a cel puțin două solicitări de investitură a Guvernului²⁵. Planurile sale au fost zădărnice de izbucnirea pandemiei de coronavirus, dar și de o decizie a CCR, care a întărit, practic, norma constituțională care face ca dizolvarea parlamentului să fie imposibilă în absența unui consens larg la nivelul partidelor politice parlamentare.²⁶

Pe o scală a gradului de dificultate a dizolvării parlamentului, numai SUA depășește România. Dar acolo președintele este și premier, iar separația puterilor în stat este totală, de altfel acestea elemente constituind specificul regimului politic de tip prezidențial. Exceptând cazul SUA, cel mai aproape de situația constituțională a României se poate plasa Germania, în timp ce Franța și Italia s-ar situa la polul opus.

Pe de altă parte, în timp ce beneficiază de stabilitate pe durata mandatului, **Parlamentul este afectat de o instabilitate cronică în ce privește compoziția internă**. Regula funcționării sale este, deci, lipsa de stabilitate.

Oricărui parlament democrat îi este caracteristică structura bipolară a Majorității (Puterea) și Minorității (Opoziția), a cărei sursă o aflăm în rezultatul alegerilor. Un astfel de raport de forțe politice, măsurabil în număr de mandate, este cel care, de principiu, asigură funcționarea guvernului. În România, delimitarea dintre Majoritate și Minoritate a fost mai degrabă indistinctă și fluctuantă, suficient de multe partide parlamentare neasumându-și declarat și consecvent unul sau altul din cele

25 Președintele l-a nominalizat pentru funcția de prim-ministru pe proaspăt demisul Ludovic Orban. Ulterior, din rațiuni de ordin constituțional, a propus un candidat cu potențial de a fi respins – fostul ministru liberal de Finanțe Florin Cițu, cel care, anterior, a fost ținta unei moțiuni simple adoptate de către Parlament. Cu câteva minute înainte de votul de investitură, un vot care se prefigura a fi pozitiv, Florin Cițu a renunțat la mandat. Sub presiunea pandemiei de coronavirus, Klaus Iohannis a abandonat ideea alegerilor anticipate, iar un nou guvern liberal, condus tot de Ludovic Orban a fost investit cu sprijinul PSD.

26 Solicitată de către președinții celor două Camere să constate existența unui conflict juridic de natură constituțională între Președintele României și Parlamentul României, în legătură cu desemnarea de către șeful statului a candidatului Ludovic Orban la funcția de prim-ministru, prin ignorarea efectelor moțiunii de cenzură ce fusese adoptată cu doar o zi în urmă, Curtea a precizat că dizolvarea Parlamentului constituie „un caz excepțional, fiind configurată de legiuitorul constituant ca soluție extremă pentru rezolvarea unei situații de criză. (...) În vederea asigurării stabilității instituționale, legiuitorul constituant a exclus, practic, posibilitatea <provocării> unei dizolvări a Parlamentului de către Președinte. Dimpotrivă, acesta a consacrat o obligație de diligență pentru Președintele României, în sensul de a depune toate eforturile pentru păstrarea stabilității parlamentare, a ducerii până la termen a mandatului obținut prin alegeri, iar nu a scurtării lui, prin forțarea de alegeri anticipate”.

două roluri, altfel contradictorii, sau oscilând între poziția Puterii și cea a Opoziției. Istoria postcomunistă ne oferă numeroase exemple în acest sens, însă unul dintre cele mai reprezentative este cazul PUNR din perioada guvernului Văcăroiu (1992-1996), când, deși nu o recunoștea public, reprezentanți ai săi dețineau portofolii ministeriale. Invers, în legislatura parlamentară 1996-2000, PD, partid de guvernământ, a jucat rolul unui veritabil partid de opoziție în raport cu principalul partid aflat la guvernare, PNȚ-CD, determinând chiar schimbarea premierului. De asemenea, după constituirea guvernului Tăriceanu II, în aprilie 2007, PSD, formal situat în opoziție față de partidele guvernamentale, PNL și UDMR, a acționat politic alături de acestea, diferențiindu-se astfel de PDL, celălalt partid din Opoziție. În aceeași logică se înscrie și situația fluctuantă și, ca atare, neclară dintre Putere și Opoziție de la finalul anului 2019 și începutul anului 2020, atunci când PNL a format un guvern minoritar, bazat pe o susținere parlamentară difuză și oscilantă, în vreme ce PSD, principalul său adversar politic și formațiunea cu cel mai numeros grup parlamentar a reușit, în mai multe rânduri, să coaguleze majorități mai mult sau mai puțin conjuncturale.

Totodată, în condițiile unor prevederi permissive ale regulamentelor Camerelor, **mobilitatea în interiorul parlamentului a ajuns să atingă cote ridicate**²⁷. Luând forma unei adevărate migrații intra-parlamentare, mobilitatea internă are efecte directe asupra compoziției politice a forului legislativ, dar și asupra raporturilor Putere-Opoziție. Un exemplu concludent în acest sens îl reprezintă schimbarea raporturilor dintre partidele parlamentare după alegerile prezidențiale din 2009. Astfel, demiterea guvernului Boc I, care s-a bazat pe o majoritate PDL-PSD, a fost urmată de constituirea unui nou guvern condus de același premier, care a putut fi investit cu votul decisiv al așa-numitului grup al independenților, format din parlamentari demisionari din PSD și PNL, viitorul UNPR. Tot așa, în toamna anului 2019, demiterea guvernului PSD-ALDE, condus de Viorica Dăncilă, și constituirea unui guvern minoritar al PNL, în frunte cu liderul acestui partid, Ludovic Orban, a fost consecința retragerii ALDE din alianța cu PSD, dar și a „trădării” unora dintre parlamentarii PSD, aceștia regăsindu-se ulterior pe listele electorale ale PNL.

Trebuie subliniat că migrația intra-parlamentară sau, cu un termen preferat de mass-media, traseimul politic este unul din cele două comportamente politice, adesea dezavuate public, care își află sursa formală în prevederea constituțională a mandatului reprezentativ. Astfel, „în exercitarea mandatului, deputații și senatorii sunt în serviciul poporului”.²⁸ Aceștia dețin un mandat reprezentativ, fiind împuțerniciți, prin vot, să exercite puterea în numele cetățenilor. Cu toate acestea, aleșii beneficiază de independență față de electorat, dar și față de orice autoritate publică. Aceasta înseamnă că, în exercitarea mandatului nu le poate fi impusă o anumită direcție de acțiune²⁹. În practica politică românească, acest tip de comportament politic este justificat printr-un dezacord de principii și de viziune survenit între ales și partidul din care face parte, dar și printr-un argument ce conferă mandatului un caracter imperativ – nevoia de a acționa în acord interesele și voința celor reprezentați. Este însă un fapt că migrația parlamentară, deși subiect al mai multor inițiative legislative menite să o interzică, nu poate fi stopată juridic atâta vreme cât Constituția prevede că orice mandat imperativ este nul. În fapt, nu Parlamentul, ci partidele politice pot oferi soluția, sub forma unui consens interpartinic asupra interzicerii migrației politice. Adăugăm că cel de al doilea tip de comportamente derivate formal din teoria mandatului reprezentativ se manifestă sub forma unui

27 Vezi, spre exemplu, Mihail Chiru, „Instituționalizarea Parlamentului României – un proces neterminat?” în Sergiu Gherghina, Sergiu Mișcoiu (ed.), *Instituții și comportament politic în noile democrații europene* (Cluj-Napoca: Editura Fundației pentru Studii Europene, 2013): 139-160.

28 Art. 69, alin. (1), Constituția României 2003.

29 În acest sens, trebuie înțeles și prevederea conform căreia „orice mandat imperativ este nul” (Art. 69, alin. (2), *Constituția României* 2003).

conformism asumat al deputatului sau senatorului față de grupul parlamentar în care activează, fapt perceput uneori ca o limitare a libertății de conștiință și de acțiune a parlamentarului, nevoit să își modeleze discursul și votul din forul legislativ în funcție de poziția partidului din care face parte (poziție prezumată însă a avea legitimitatea votului popular). El își are fundamentul în logica pluripartidistă de funcționare a democrației reprezentative, în modul de organizare politică a Parlamentului, dar și în slaba instituționalizare a partidelor politice românești.

Totuși, se poate aprecia că mobilitatea ridică din interiorul puterii legislative a jucat, într-o anumită măsură, rolul unei supape ce a permis dezamorsarea conflictelor politice care puteau duce la dizolvarea Parlamentului, având un anume rol reglator al configurației partidiste postcomuniste.

În ce privește organizarea și funcționarea Parlamentului, deși acestea sunt statuate formal de Constituție și Regulamentele Camerelor, regula ce le guvernează este cea informală a **algoritmului politic**, ce presupune partajarea funcțiilor și structurilor parlamentare în raport cu ponderea partidelor reprezentate în forul legislativ. Astfel, cele două Camere sunt conduse de câte un Președinte (ales la începutul fiecărei legislaturi³⁰) provenind, de regulă, din rândurile partidului sau coaliției majoritare. Alături de Președinte, conducerea fiecărei Camere este asigurată de către un Birou permanent, a cărui componență reproduce în general structura politică a Parlamentului. Deputații și senatorii se organizează în grupuri parlamentare pe criteriul politic, limita minimă fiind stabilită prin regulamentele interioare. Camerele își constituie comisii permanente, care pot fi diferite ca număr și titlatură în funcție de decizia fiecărei camere, și comisii de anchetă sau alte comisii speciale. Și acestea respectă componența politică a parlamentului.

Cu rădăcini generale în sistemul electoral al reprezentării proporționale și cu origini românești particulare în acordul politic din 1 februarie 1990³¹, **regula algoritmului politic** a depășit limitele activității propriu-zise a forului legislativ, devenind decisivă nu doar în cazurile instituțiilor publice ale căror conduceri sunt constituite prin decizia Parlamentului (de exemplu, Consiliul de administrație al Televiziunii publice, al Radiodifuziunii, conducerea Curții de Conturi etc.), ca și în general în toate situațiile ce implică numiri politice.

În fine, deși instituția fundamentală a democrației, **Parlamentul are o imagine publică caracterizată printr-un nivel scăzut de încredere**³², contradicție care favorizează teza **crizei instituționale a legislativului**. Aceasta se traduce prin incapacitatea Parlamentului de a legifera eficient și, în general, de a-și exercita rolul constituțional.

În acest sens poate fi interpretat și succesul referendumului convocat de Președintele României, în 2009, cu privire la reducerea numărului de parlamentari și la transformarea bicameralismului în unicameralism. Organizat în același timp cu primul tur al alegerilor prezidențiale, referendumul a înregistrat o participare de 50,95%, întrunind astfel condiția validării (prezența la urne a unui procent de 50%+1 din numărul total de alegători). La întrebarea „Sunteți de acord cu trecerea la un Parlament unicameral în România?” au răspuns afirmativ 6.740.213 alegători (77,78%), rezultatul exprimând o nemulțumire generală a cetățenilor față de modul de funcționare și mai ales de îndeplinire a funcției reprezentative de către

30 Până în anul 2010, numai o singură dată, respectiv în 2006, Președintele unei Camere a fost schimbat în timpul mandatului, dar și atunci într-un context politic special.

31 Avem în vedere acordul dintre partide cu privire la transformarea CFSN în CPUN.

32 Potrivit unui sondaj de opinie realizat de INSCOP, în perioada 12 aprilie – 3 mai 2019, pe un eșantion de 1.050 persoane, reprezentativ pentru populația României, Parlamentul se află pe unul dintre ultimele locuri în clasamentul încrederii în instituții, cu 9,8% încredere multă și foarte multă. Forul legislativ a ocupat constant o astfel de poziție, în partea inferioară a clasamentului încrederii instituționale.

forul legislativ. Deloc surprinzător, la cea de a doua întrebare a consultării populare răspunsul a fost, deopotrivă, pozitiv 7.765.573 de alegători (88,84%) fiind de acord cu reducerea numărului de parlamentari la maximum 300 de persoane. Deși referendumul este o formă de exprimare a voinței populare, acesta are un caracter consultativ, responsabilitatea operaționalizării sale, mai exact a legiferării în acord cu rezultatul înregistrat, revenind Parlamentului, în calitatea sa de „organ reprezentativ suprem al poporului român și unică autoritate legiuitoare a țării”. La acel moment, forul legislativ nu a inițiat un astfel de demers, fapt care, pe de o parte, a pus în tensiune două principii constituționale – cel a suveranității populare și cel al reprezentării –, iar pe de altă parte, a amplificat nemulțumirea și neîncrederea publică în parlamentari și în instituția în sine.

Adăugăm că imaginea publică deficitară a Parlamentului rezonază cu alte teme importante aflate pe agenda opiniei publice, precum eliminarea imunității parlamentare, în corelație cu proliferarea corupției în rândul demnitarilor, eliminarea „pensilor speciale” sau diminuarea indemnizațiilor parlamentarilor, în general, a cheltuielilor cu Parlamentul.

Trebuie însă reiterat că dimensionarea parlamentelor este corelată, în general, cu numărul de locuitori. Statistic, dimensiunea optimă a unei reprezentanțe naționale rezultă din extragerea rădăcinii cubice din populația statului respectiv. Totuși, tendința firească este ca parlamentele să fie supradimensionate, astfel încât să se asigure un grad de reprezentativitate cât mai ridicat. România nu este o excepție din această perspectivă. Totodată, sistemul de imunități al parlamentarilor români se încadrează în regula universală, după revizuirea din 2003. Astfel, deputații și senatorii nu pot fi sancționați juridic pentru voturile sau opiniile exprimate în exercitarea mandatului, dar pot fi urmăriți și trimiși în judecată pentru fapte care nu au legătură cu exercitarea mandatului³³. Cât privește chestiunea financiară, aceasta nu are relevanță în legătură cu calitatea activității parlamentare.

Gradul scăzut al încrederii populare în instituția parlamentară nu este însă o cauză, ci un simptom al crizei democrației reprezentative românești. Cauza deficitului de autoritate și de putere al Parlamentului trebuie căutată în altă parte, mai exact la nivelul raporturilor cu puterea executivă, în mod deosebit, în tendința subordonării sale în raport cu guvernul, dar și în conflictele, în special după anul 2003, cu Președintele României, ca și în activitatea partidelor parlamentare, a reprezentanților acestora.

BIBLIOGRAFIE

- Mihail Chiru, „Instituționalizarea Parlamentului României – un proces neterminat?” în Sergiu Gherghina, Sergiu Mișcoiu (ed.), *Instituții și comportament politic în noile democrații europene* (Cluj-Napoca: Editura Fundației pentru Studii Europene, 2013): 139-160.
- Domenico Fisichella, *Știința politică. Probleme, concepte, teorii* (Iași: Polirom, 2007).
- Cristian Ionescu, *Regimul politic în România*, București: All Beck, 2002.
- Arend Lijphart, *Modele ale democrației. Forme de guvernare și funcționare în treizeci și șase de țări* (Iași: Polirom, 2000).
- Giovanni Sartori, *Ingineria constituțională comparată* (Iași: Institutul European, 2008).
- Ioan Stanomir, *Constituționalism și postcomunism: un comentariu al Constituției României* (București: Editura Universității din București, 2005).
- *Constituția României*, Monitorul Oficial, nr. 767 din 31 octombrie 2003.
- *Constituția României*, Monitorul Oficial, nr. 233 din 21 noiembrie 1991.

³³ Art. 72, *Constituția României* 2003.

Neoliberal Urbanism and the Privatization of Urban Regeneration Practices in Romania

Case Study: Iulius Town Timișoara

■ MIHAI-CRISTIAN COJOCARU

[West University of Timișoara]

Abstract

This article investigates the „discursive construction” of the Iulius Town real estate development in Timișoara, Romania firstly by applying a critical discourse analysis of the discursive commitments of the property developer, and secondly by conducting a critical spatial analysis of the built environment. The results indicate the project is prone to exacerbate certain unsustainable environmental and social risks, contrary to the developer’s stated ‘urban regeneration’ claims. The critical spatial analysis also highlights that this privatized urban regeneration exercise effectively leads to a repurposed „right to the city” supporting the establishment of public spaces with built-in for-profit purposes, in line with the neoliberal assumption that the fundamental priority of development should be consumption and economic growth.

Keywords

neoliberalism; urban regeneration; development model; urban development

Context and relevance of the topic

Iulius Town Timișoara is a mixed-use property development, edge city and shopping mall located in Timișoara, Romania. Initially inaugurated purely as a shopping mall in October 2005,¹ later in 2015, the company owners expanded the project into a mixed-use property development encompassing multiple functions, namely retail, commerce, services, offices, park, and entertainment and rebranded it into Openville.²³ Later in 2019, the property owners rebranded the property development once again into Iulius Town Timișoara,⁴ citing the locals’ attachment to the Iulius brand instead of Openville.

1 Official website Iulius Town Timișoara available at: <https://iuliustown.ro/ro>, accessed on 31.01.2021.

2 Official Local Council Planning Permit available at: <https://www.primariatm.ro/urbanism/avize/opportunitate/studii-de-opportunitate-informare-etapa-i-puz/etapa-i-puz-2017/puz-modificare-puz-zona-mixta-comert-servicii-birouri-open-ville-aprobat-prin-hcl-293-2015-str-a-demetriade-nr-1-timisoara/>, accessed on 31.01.2021.

3 More information on the mixed-use functions available at: <https://www.romania-insider.com/iulius-group-openville-timisoara>, accessed on 31.01.2021.

4 More information on the rebranding process available on the company’s website: <https://iuliustown.ro/ro/noutati/iulius-town-timisoara-a-primit-cel-mai-important-premiu-international-pentru-rebranding>, accessed on 31.01.2021.

Located in northern Timișoara between Piața Consiliul Europei and Bulevardul Antenei, Iulius Mall, and then the expanded project of Openville and Iulius Town Timișoara were erected on a piece of land initially situated on the public domain on which the city's TV and radio antennas were located since the 1940's on strict supervision by the army.⁵⁶ From this perspective, Iulius Town Timișoara is worth being evaluated both as a real estate development, but more so as a model of development with multiple socio-economic and spatial implications. This paper will therefore take a look at the Iulius Town Timișoara property development both as a practical urban regeneration exercise, but also as a critical assessment of the evolution of the public space in Timișoara, and as a critical evaluation of a development model widely popularized as *edge city* in the last 20 years. Reading this article will therefore support a critical re-examination of the evolution of the public space and urban regeneration practices in Romania. This article feeds into the framework of critical policy analysis of the neoliberal model of development, but it is limited in scope to the assessment of this particular real estate project, both as a visual and as a discursive representation of the neoliberal development model.

The topic of this paper is equally relevant in light of the apparently heterogeneous and un-questioned reception of the privatized urban regeneration practices together with the quasi non-intervention of the local public authorities in the re-shaping of a vast piece of land previously located in the public realm. This un-questioned reception was widely reflected in the overtly positive appraisal of the project both in the local, regional and national media, as well as through the multiple endorsements of Openville / Iulius Town and its real estate developer by the local public administration. These un-questioned public endorsements both by the media and by the public authorities deserve an independent assessment themselves because from a critical discourse analysis perspective they reinforce the neoliberal discursive framework legitimizing the deployment of such for-profit urban regeneration projects. However, due to its format, the focus of this paper is limited to the critical evaluation of the un-reflected discursive commitments of this self-proclaimed *urban regeneration project*, as well as the critical spatial analysis of the overall property development. This undergoing feeds into the critiques of the neoliberal model of development and it is aimed at providing a modest contribution to the socio-economic and spatial implications of the built environment and public spaces in Timișoara.

Assessment objectives

The purpose of the present paper, nonetheless, is not to assess the quality of Timișoara's public, private, or public-private urban planning policies, but merely to evaluate the *discursive construction* of the Openville / Iulius Town real estate development. Although this paper feeds into the critical policy analysis framework, the essential specificity of our analytical approach stems from the fact that this article limits its focus on the discursive construction of the project, both purely from a critical discourse analysis perspective, as well as from a critical spatial analysis standpoint. The scope of the present paper is therefore limited to the critical discourse analysis of the bodies of text produced by the property developer of Openville / Iulius Town through its marketing strategy, as well as the critical spatial analysis of the project

5 Information retrieved from <https://www.circom-regional.eu/doc-download/ac/848-2011-discovering-timisoara/file>, accessed on 31.01.2021.

6 Information retrieved from <https://iuliustown.ro/ro/noutati/15-ani-de-iulius-in-timisoara-o-zona-industriala-transformata-in-lifestyle-center>, accessed on 31.01.2021.

as an *edge city*. Nonetheless, although the ex-post environmental or social impact assessments typically require different theoretical frameworks and analytical tool-boxes than the ones discussed below, one of the implicit purposes of this paper is to provide a brief vertical assessment of the effectiveness of the Openville / Iulius Town real estate project as a *development practice*, by looking at the environmental and social outcomes engendered by this *development exercise*.

Theoretical framework and research method

This analysis of the discursive construction of the Openville / Iulius Town real estate development is rooted in social constructivism – the sociological paradigm in which the ‘reality’ is ‘constructed’ through constant subjective interactions. Although the theoretical recognition of the term ‘discourse’ or ‘narratives’ depends on the academic discipline, we estimate that the most relevant use of these terms will be connected to the official bodies of text produced by the property developer of Openville / Iulius Town through its marketing strategy. The paper’s theoretical framework is rooted in the model proposed by Teun van Dijk in the book ‘*Text and context. Explorations in the semantics and pragmatics of discourse*’⁷ as the term ‘discourse’ will be used as a „text within a context” throughout the paper. Consequently, reading this article will provide you a critical insight of the narratives used by the property developer to re-articulate the project as an urban regeneration development exercise benefitting the entire community, rather than merely a for-profit real estate development.

To better refine the application of the critical discourse analysis, the research method will be utilized in the Foucauldian meaning theorized by Norman Fairclough in *Language and Power*.⁸ Therefore, the critical assessment of the bodies of text produced by the property developer of Openville / Iulius Town will consider the language and the narratives surrounding these bodies of text as a form of ‘social practice’⁹ which is institutionally managed through the metadiscourses, power structures and the ideological background in which they get produced.

Separately, the critical spatial analysis of Openville / Iulius Town will provide an assessment of the typology of human interactions incentivized by the public and private places produced by the developer. The underlying question of the critical spatial analysis will therefore be to unwrap the developmental typology put in motion through the public and private places developed, as well as the environmental and social outcomes derived from the use of these spaces. In doing so, the critical spatial analysis will provide a comparison of the discursive commitments of this self-proclaimed *urban regeneration project*, with the environmental and social outcomes resulting from the human interactions incentivized through the use of these private and public spaces. This type of critical spatial analysis is rooted in the definitional logic provided by David Harvey in his essay *Space as a Keyword*,¹⁰ and will provide a critical assessment of the process through which the human interactions co-create and make use of the public space in the Openville / Iulius Town development, in line with the theoretical use of the term *space* provided by Harvey in *Spaces of Global Capitalism*.¹¹

7 Teun A. Van Dijk, *Text and Context, Explorations in the Semantics and Pragmatics of Discourse* (London: Longman Linguistics Library, 1980).

8 Norman Fairclough, *Language and Power* (London: Longman, 1989).

9 Fairclough, *Language*.

10 David Harvey, „Space as a Keyword”, in Noel Castree, Derek Gregory, *David Harvey: A Critical Reader* (Hoboken, New Jersey: Wiley-Blackwell, 2006), 270-294.

11 David Harvey, *Spaces of Global Capitalism: A Theory of Uneven Geographical Development* (London: Verso, 2006).

Naturally, both the critical discourse analysis of the bodies of text produced by Openville / Iulius Town through its marketing campaign, as well as the critical spatial analysis of the private and public spaces of this real estate development, will be discussed through the critical examination of the neoliberal model of development. Although situated outside the scope of the research objectives of this article, it is worth mentioning that the un-questioned and multiple endorsements of Openville / Iulius Town and its real estate developer by the local public administration in Timișoara highlight a deep *ideological baggage* of the public servants in Romania. This ideologized background typically carries a profound impact on the formulation of local and national public policies and feeds into the *rolling-back of the state* paradigm^{12,13} and the minimization of the public authorities' interventionist prerogatives when shaping up public policies, such as the planning permits. On the other hand, it is also worth highlighting that the un-questioned public endorsements of the project by the local authorities in Timișoara is in line with a more subtle process through which the *rolling-back* of the interventionist prerogatives is paradoxically accompanied by a „systematic use of state power to impose market prerogatives”¹⁴ and the deployment of a certain model of development subscribed to the neoliberal market logic. This bi-dimensional public action, in which the public authorities roll-back their prerogatives all by promoting a market-based development model highlights an ideologically-informed policy-making paradigm. The common criticism of this logic is that this process is primarily motivated by the idea that socio-economic development is a built-in mechanism of capitalism, and state intervention is therefore not required for generating development,¹⁵ with this process directly contributing to the deployment of a „distinct social order”¹⁶ and model of development. This ideologically-informed policy-making process revolves around the idea that markets are always efficient, while states are not, and therefore the markets, not the states, offer the best solutions to development problems.¹⁷ Nonetheless, it is one of the purposes of this paper to critically reflect on the ideological assumptions of the neoliberal model of development by critically assessing an empirical product of this particular model of development, namely Openville / Iulius Town.

To summarize, in this paper I will use the neoliberal development model to discuss the *discursive construction* of Openville / Iulius Town by applying a critical discourse analysis to the bodies of text produced by the property developer through the marketing strategy of this real-estate project, as well as ii) a critical spatial analysis of the newly-built environment (public and private places).

Hypothesis and expected results

The neoliberal development model routinely informs the policy-making agenda of numerous international institutions, governments, or regional and local authorities. This model habitually shapes the public servants' and development

12 David Harvey, *A Brief History of Neoliberalism* (Oxford: Oxford University Press, 2007).

13 Harvey, *Spaces*.

14 Alfredo Saad-Filho, Deborah Johnston, *Neoliberalism. A Critical Reader* (London: Pluto Press, 2005), 3.

15 Alan Thomas, „Development as Practice in a Liberal Capitalist World”, *Journal of International Development* 12(6) (2000): 773-787.

16 Gérard Duménil, Dominique Lévy, „The Neoliberal (Counter-)Revolution” in Alfredo Saad-Filho, Deborah Johnston, *Neoliberalism. A Critical Reader* (London: Pluto Press, 2005), 9.

17 Alfredo Saad-Filho, „From Washington to Post-Washington Consensus: Neoliberal Agendas for Economic Development”, in Alfredo Saad-Filho, Deborah Johnston, *Neoliberalism. A Critical Reader* (London: Pluto Press, 2005), 113-114.

practitioners' interpretation of how development should materialize, having become the hegemonic paradigm in which development gets operationalized. This paper advances the hypothesis that the un-reflected discursive commitments surrounding the establishment of Openville / Iulius Town are rooted in the neoliberal model of development. A sub-hypothesis of this article is that the articulation of the project as an *urban regeneration development exercise* benefitting the entire community serves as a discursive attempt proposing a reinterpreted model of human interactions mediated through the *cash nexus*. As such, this article's hypothesis aligns with the Marxian criticism of capitalism that it annihilates space to ensure its own reproduction¹⁸. The privatization of the public realm, and conversely, the establishment of public spaces with built-in for-profit purposes, such as Openville / Iulius Town, aligns with the neoliberal assumption that the fundamental priority of development should be measured by the ever-expanding purchasing power and sustained economic growth, with all the other development objectives being subscribed to these priorities.

Case study and discussion

The evaluation of the discursive construction of the Openville / Iulius Town real estate development is structured around two separate sections. The first section will provide i) a critical discourse analysis to the bodies of text produced by the property developer through the marketing strategy of the real-estate project, while the second section will provide ii) a critical spatial analysis of the newly-built environment (public and private places). On the first part of this section, due to the vast amount of marketing material available, the assessment will be focused on the written content available from two sources, namely Iulius Town's website and its official Facebook page – strictly in relation to the *illustrative description* of the project and its *exploitation uses*. The second part of this section will provide a critical spatial analysis of Openville / Iulius Town real estate development based on the inaugural official video released by the property developer in October 2015.

Critical discourse analysis

The property developer of Openville / Iulius Town¹⁹ has a dedicated historical page of the project in which it is described as a former „industrial area“ which has been transformed into a „lifestyle center“ over the last 15+ years since the initial inauguration of Iulius Mall. The real estate project is represented as having „revitalized an urban industrial area“, which resulted in a „mixed-use project delivering an extensive development impact for the entire region“. The narrative of development is further highlighted through the project's representation as „an urban objective with an economic and social role (...) which has become the locals' preferred leisure destination.“ On a separate note, Iulius Town self defines as a „regional business pole“, delivering a direct economic impact of EUR 38 million. This amount is split between EUR 25 million in direct economic contributions, EUR 13 million in public infrastructure development (road improvements in the neighboring area, a vehicle underpass beneath the entire real estate project and other basic functions of public freely handed to the municipality), as well as other EUR 6.5 million in annual property taxes.

18 David Harvey, *Social Justice and the City, Geographies of Justice and Social Transformation* (Athens, Georgia: University of Georgia Press, 2009).

19 Iulius Town's historical page available at: <https://iuliustown.ro/ro/noutati/15-ani-de-iulius-in-timisoara-o-zona-industrial-a-transformata-in-lifestyle-center>, accessed on 04.02.2020.

Yet on separate topic, the property developer highlights the positive environmental impact of the project through the incorporation of Iulius Gardens, represented as a „infusion of nature in the city center” in the format of the city’s „newest park which brought nature among the people”. From a discursive standpoint, Iulius Gardens are articulated as the „centerpiece of the urban regeneration mosaic, which can be regarded both as a connecting element with the city center, as a cultural scene, as well as a social interaction space (...) offering access to multiple artistic and cultural outdoor experiences.” The property developer ends this section with an overarching commitment for Iulius Town „always remain relevant for the community and an integral part for its development”.

There are three discursive narratives most prevalent throughout this section, all wrapped together around the narrative that Iulius Town is significantly more than merely a real estate project. These representations portray Iulius Town as an (i) urban regeneration project, whose development prompts (ii) economic and infrastructure contributions to the municipality all by (iii) fostering a positive environmental impact and the establishment of quality public spaces.

Iulius Town’s official Facebook page²⁰ provides additional insights into the discursive representation of the project. Iulius Town is yet again characterized as an „urban regeneration project seeking to coagulate the community no matter the purpose – office work, shopping, sports or relaxation.” It is portrayed as a „family destination for entertainment and relaxation (...) where the walks along the park’s alleys and the lake become more fascinating, and where the kids have access to entertainment (...) due to the Venetian carousel, trampolines, skate park, restaurants, themed cafés and the green areas.” The certification of the office buildings situated on the premises of Iulius Town with various levels²¹ of the LEED Green Building Certification²², as well as the installation of two EV charging stations²³ allowed the property developer to promote the project as a sustainable development exercise.

Nonetheless, the assessment of the discursive commitments outlined by the property developer highlights three fundamental criticisms. On the one hand, Iulius Town is a pure-play product of the neoliberal model of development. Despite being portrayed as an urban regeneration project, the bodies of text produced through the marketing campaign indicate that the uses of the private and public spaces are primarily geared towards for-profit activities in a market-driven ecosystem proper to the neoliberal model of development. While the developer’s stated intention to produce an urban regeneration project generally aligns with the criteria proposed by World Bank,²⁴ it seems that the social and environmental dimensions of the project are organically subscribed to the neoliberal market logic altogether. This attempt to reconfigure social interactions around the cash nexus and the consumerist paradigm is in line with a global trend for establishing edge city developments as a renewed form of human interaction.²⁵ However, such set-ups

20 Iulius Town official Facebook page available at: https://www.facebook.com/pg/Iulius-TownTM/about/?ref=page_internal, accessed on 04.02.2020.

21 More information on the certification process available at: <http://unitedbusinesscenter.ro/green-building/>, accessed on 04.02.2020.

22 More information on the LEED Green Building Certification available at: <https://www.usgbc.org/leed>, accessed on 04.02.2020.

23 More information available at: <https://iuliusincomunitate.ro/mediu/in-ansamblul-openville-au-fost-montate-statii-de-incarcare-a-masinilor-electrice>, accessed on 04.02.2020.

24 More information available on the dedicated Urban Regeneration section of the World Bank website available at: <https://urban-regeneration.worldbank.org/>, accessed on 04.02.2020.

25 Peter Callahan, „The Re-Design of the „Edge City”: From Isolation to Interaction” (2000), https://www.researchgate.net/profile/Peter-Callahan/publication/270579681_THE_RE-DESIGN_OF_THE_EDGE_CITY_FROM_ISOLATION_TO_INTERACTION/links/54aeaf8b0cf2b48e8ed45b46/THE-RE-DESIGN-OF-THE-EDGE-CITY-FROM-ISOLATION-TO-INTERACTION.pdf, accessed on 04.02.2020.

are never ideologically neutral, with the edge city-types of development typically being geared towards *commercializing* human interactions, leisure activities and spare time. It is in this sense that, despite being represented as an urban regeneration project, Iulius Town is reflective of a *certain kind* of urban regeneration project. The un-reflected commitment (at least from a discursive standpoint) of such an urban renewal *exercise* is therefore to create an ecosystem which repurposes every aspect of human interactions and leisure activities into a profit-making activity. This interacting setup seeking to maximize the monetary value of each unit of time spent on the premises of Iulius Town is in line with the stated purpose of the neoliberal model of development which subscribes all social and environmental considerations to its most fundamental priority of development – consumption, reflected through economic growth.

A separate criticism pertains to the apparent misalignment between the discursive commitments of the property developer and the development commitments set through the Sustainable Development Goals (“SDGs”).²⁶ Except for the aforementioned green building certification of its office spaces, which is in line with SDG 9 – Industry, Innovation and Infrastructure,²⁷ benchmarking the Iulius Town project against the SDGs fundamentally misaligns the sustainability commitments of this project. While there are multiple alternatives for scrutinizing a project’s sustainability impact, the growth-driven development model of Iulius Town is intrinsically unsustainable because it fosters overconsumption, and it bears multiple unintended consequences such as environmental degradation and negative impacts on neighborhood stores. This is reflective of yet another insufficiently explored commitment of the developer to „always remain relevant for the community and an integral part for its development“. Similarly, products of the neoliberal model of development such as Openville typically exacerbates consumerist behaviors, which are in stark contrast with the prescriptions of utilitarian consumerism, generally perceived as an alternative path to development²⁸ both from a social and environmental standpoint.

Critical spatial analysis

The inaugural official video released by the property developer in October 2015 showcases the final rendering of the Iulius Town project,²⁹ which is not entirely operational as of the drafting of this article. Nonetheless, the utilization of the public spaces established through this real estate project may serve as a contemporary neoliberal reinterpretation of the *right to the city*.³⁰ *In light of the aforementioned analysis, the permeability and accesability of the public spaces within Iulius Town seem to be a pre-condition for the expansion of the consumerist paradigm, making this right to the city contingent upon the necessary duty to consume. This democratization of the public space usage within Iulius Town resembles a managed process of „embourgeoisement“.*³¹ In this managed environment, the visitors’ social status appears to become fluid offering them the opportunity to step into the up-

26 The UN Sustainable Development Goals are available at: <https://sdgs.un.org/goals> , accessed on 04.02.2020.

27 More specifically to the SDG 9 – Industry, Innovation and Infrastructure, SDG target 9.1 Develop quality, reliable, sustainable and resilient infrastructure, including regional and transborder infrastructure, to support economic development and human well-being, with a focus on affordable and equitable access for all.

28 Shamsul Haque, „The Fate of Sustainable Development Under Neo-Liberal Regimes in Developing Countries“, *International Political Science Review*, Vol 20. No. 2 (1999): 197-218.

29 Inaugural video of the Iulius Town project available here: https://www.youtube.com/watch?v=AkdXR0WffcA&t=5s&ab_channel=Openville , accessed on 04.02.2020.

30 Henri Lefebvre, *Le droit à la ville* (Paris: Editions Economica, 2009).

31 David Harvey, „The Political Economy of Public Space“, in Neil Smith, Setha Low, *The Politics of Public Space* (Abingdon: Routledge, 2006), 21.

per middle-class environment while experimenting new behaviors. This managed experience is mediated by what David Harvey calls the „Hausmannization“³² of the public spaces. Initially conceded as the process through which modernity was brought to Paris, the process of Hausmannization may be reinterpreted as supporting the democratization of the neoliberal use of the public space „meant to mask and disguise the fundamentals of the class relations“.³³ However, as the Hausmannization of this managed environment dilutes the class discrepancies between the visitors, this reinterpreted neoliberal use of the public space further transgresses the *necessary* duty to consume as the gateway occasion to join the upper classes - the more the visitors spend time in Iulius Town the more they will consume, and thus the more they are likely to accede to the upper classes.

Concluding remarks

We have investigated the discursive construction of the Iulius Town real estate development through the lens of the neoliberal development model. We have seen that despite the discursive commitments of its developer, Iulius Town is a pure-play product of the neoliberal model of development because i) it repurposes every aspect of human interactions and leisure activities into a profit-generating enterprise and ii) it subscribes all its social and environmental considerations to the most fundamental priority of the neoliberal model of development – consumption. Similarly, we have seen that the property developer's discursive commitments fundamentally misalign with the Sustainable Development Goals, except for the green building certification of its office spaces, which is in line with SDG 9 – Industry, Innovation, and Infrastructure. In contrast with the developer's stated purpose to „always remain relevant for the community and an integral part for its development“, we have seen that this model of development exacerbates consumerist behaviors and may lead to environmental degradation and negative impacts on neighborhood stores, thus defeating its stated purpose. Separately, the critical spatial analysis highlighted that Iulius Town provides a managed environment in which class discrepancies are meant to fade away, while the visitors' *right to the city* gets reinterpreted in a neoliberal key as an opportunity to join the upper classes via spending. This article's conclusion is in line with the Marxian criticism that capitalism annihilates space to ensure its own reproduction, which typically gets carried out either through the privatization of the public realm or the establishment of public spaces with built-in for-profit purposes such as Iulius Town.

BIBLIOGRAPHY

- Peter Callahan, „The Re-Design of the „Edge City“: From Isolation to Interaction“ (2000), https://www.researchgate.net/profile/Peter-Callahan/publication/270579681_THE_RE-DESIGN_OF_THE_EDGE_CITY_FROM_ISOLATION_TO_INTERACTION/links/54aeaf8b0cf-2b48e8ed45b46/THE-RE-DESIGN-OF-THE-EDGE-CITY-FROM-ISOLATION-TO-INTERACTION.pdf
- Norman Fairclough, *Language and Power* (London: Longman, 1989).
- Shamsul Haque, „The Fate of Sustainable Development Under Neo-Liberal Regimes in Developing Countries“, *International Political Science Review*, Vol 20. No. 2 (1999): 197-218.
- David Harvey, „Space as a Keyword“, in Noel Castree, Derek Gregory, *David Harvey: A Critical Reader* (Hoboken, New Jersey: Wiley-Blackwell, 2006), 270-294.

32 Harvey, „The Political“, 22.

33 Harvey, „The Political“, 23.

David Harvey, *Spaces of Global Capitalism: A Theory of Uneven Geographical Development* (London: Verso, 2006).

David Harvey, *A Brief History of Neoliberalism* (Oxford: Oxford University Press, 2007).

David Harvey, *Social Justice and the City, Geographies of Justice and Social Transformation* (Athens, Georgia: University of Georgia Press, 2009).

David Harvey, „The Political Economy of Public Space“, in Neil Smith, Setha Low, *The Politics of Public Space* (Abingdon: Routledge, 2006).

Henri Lefebvre, *Le droit à la ville* (Paris: Editions Economica, 2009).

Alfredo Saad-Filho, Deborah Johnston, *Neoliberalism. A Critical Reader* (London: Pluto Press, 2005).

Alan Thomas, „Development as Practice in a Liberal Capitalist World“, *Journal of International Development* 12(6) (2000): 773-787.

Teun A. Van Dijk, *Text and Context, Explorations in the Semantics and Pragmatics of Discourse* (London: Longman Linguistics Library, 1980).

Internet sources:

https://www.youtube.com/watch?v=AkdXR0WffcA&t=5s&ab_channel=Openville

<https://www.circom-regional.eu/doc-download/ac/848-2011-discovering-timisoara/file>

<https://iuliustown.ro/>

https://www.facebook.com/pg/IuliusTownTM/about/?ref=page_internal

<https://www.romania-insider.com/iulius-group-openville-timisoara>

<http://unitedbusinesscenter.ro/green-building/>

<https://www.usgbc.org/>

<https://iuliusincomunitate.ro>

<https://www.primariatm.ro/>

<https://sdgs.un.org/goals>

<https://urban-regeneration.worldbank.org/>

Reflecții sociologice asupra unei cărți despre revoluția română și ce a urmat după

Petre Roman. *Despre pasiune în vremuri de libertate* (București: Editura Cartea Românească, Colecția „Cartea de memorii”, 2017).

Ziua de 22 decembrie, Anno Domini 1989, reprezintă un punct de referință cu valoare emblematică în istoria României moderne, marcând prăbușirea bruscă, dar violentă, a regimului totalitar și începutul renașterii vieții democratice, pe care românii au așteptat-o mai bine de o jumătate de secol de dictatură comunistă. Ea a marcat dezintegrarea structurilor de putere comuniste, bazate pe mecanismele forței, fricii, constrângerii și manipulării ideologice și politice a indivizilor, printr-o formă de reacție spontană, de revoltă generală față de toate servituțile și privațiunile impuse de sistemul opresiv comunist.

După treizeci de ani de la acele evenimente memorabile, deși au apărut sute, poate mii, de tomuri, volume, studii, memorii, stenograme, rapoarte de anchetă, interesul pentru aflarea **Adevărului** cu privire la ceea ce s-a întâmplat în acele zile și, mai ales, după, continuă să fie prezent în opinia publică din România. Au fost avansate o multitudine de scenarii și ipoteze, fiind elaborate teorii și puncte de vedere divergente și chiar fanteziste cu privire la caracterul Revoluției române, toate focalizate pe găsirea unui răspuns credibil la întrebarea „Ce a fost atunci”: revoluție anticomunistă sau anticeaușistă, revoltă populară sau lovitură de stat? Iar răspunsurile primite nu au făcut altceva decât să adâncească și mai mult „misterul”, dar și confuzia (uneori dorită) în

mintea oamenilor, generând percepții, atitudini, comportamente, sentimente și resentimente dintre cele mai diverse și contradictorii.

În urmă cu trei ani (în 2017), a apărut la prestigioasa editură „Cartea Românească” un interesant și incitant volum de memorii, scris de Petre Roman, unul dintre participanții activi implicați în evenimentele istorice din și după 21-22 decembrie 1989, care își propune să ofere cititorilor nu o „versiune proprie”, un fel de „autojustificare”, despre ceea ce s-a întâmplat în acele zile dramatice și sângeroase, ci o relatare cât mai veridică a celor trăite, văzute, auzite sau percepute personal și rămase în memoria sa, confruntate însă cu „documente despre împrejurările vremurilor acelea, atât de pline de speranță și la fel de pline de încrâncenări sau răzbunări” (p. 10). Autorul mărturisește că a evitat să spună sau să relateze cu intenție neadevăruri, ci poate doar „interpretări din perspectiva timpului” scurs de atunci, punându-se chiar în postura de a fi judecat de public pentru cele scrise, dar și pentru deschiderea unui posibil dialog cu acesta, nealterat de stereotipuri, etichetări sau prejudecăți.

Cartea de memorii scrisă de Petre Roman se constituie, în opinia noastră, într-un fel de „introspectivă”, dar și „retrospectivă”, despre acte, fapte, evenimente, întâmplări și personaje, trecute sau prezente, așa cum el le-a cunoscut

sau percept, concentrate în aproape șaptezeci de „episoade”, „povestiri” sau „crochiuri” politice, diferite ca întindere, concentrare și densitate de-a lungul cărții. O bună parte din ele includ anumite referiri la zilele Revoluției române din decembrie 1989 și la ce s-a întâmplat ulterior, altele privesc activitatea sa în calitate de **primul** prim-ministru al guvernului provizoriu instaurat după revoluție și apoi ca prim-ministru al guvernului rezultat din alegerile din 20 mai 1990. Nu lipsesc nici relatările despre dificultățile, piedicile, barierele și obstacolele apărute sau create intenționat de așa-zisii „binevoitori”, în realizarea **reformei** și ulterior a tranziției României spre economia de piață și integrarea ei în lumea occidentală. După cum era și de așteptat, evenimentele neplăcute, dar petrecute totuși, cu urmări dintre cele mai negative pe plan extern, cum au fost mineriadele din ianuarie, februarie și iunie 1990 și, în special, cea din septembrie 1991, care a și dus la „demiterea forțată” a guvernului ales legitim, nu puteau fi evitate sau ignorate de autorul memoriilor. La fel și evenimentele tragice și dramatice petrecute la Târgu Mureș în martie 1990, care puteau să ducă la „iugoslavizarea” României, sunt prezente în paginile cărții amintite. Alte episoade povestesc despre vizitele, întâlnirile sau primirile unor mari personalități politice, inclusiv șefi de stat și de guvern, avute de autor în timpul celor aproape 22 de luni cât s-a aflat la conducerea treburilor statului român, între care amintește de Fr. Mitterand, H. Kohl, W. Brandt, J. Baker, M. Wörner, maica Tereza și mulți alții. Iar cei interesați de originile paterne sau materne ale autorului, pot afla amănunte lămuritoare din lectura memoriilor. În opinia noastră, ele sunt scrise cu pasiune, dar și cu talent literar, în pofida faptului că autorul nu s-a bazat pe existența unui „jurnal zilnic” sau pe note, însemnări sau consemnări zilnice, așa cum procedează, de regulă, memorialiștii consacrați, ci pe apelul la memoria personală, care, uneori, te impresionează prin acuratețe și sinceritate (poate chiar naivitate).

Pentru cei care m-ar putea bănuî de partizanat politic pentru aceste afirmații, doresc să-i liniștesc de la bun început, spunând că nu m-am numărat printre „fanii” sau „susținătorii” de atunci sau de acum ai lui Petre Roman, dimpotrivă, în calitate de sociolog am căutat să rămân obiectiv, echidistant și neutru axiologic față de politică și politicieni, rămânând fidel și consecvent unei învățături transmise de profesorul nostru Henri H. Stahl, și anume: „Sociologul trebuie să stea departe de politică și, mai ales, de politicieni, pentru că dacă se asociază cu aceștia riscă să se compromită odată cu ei”.

Citind și, mai ales, recitind și gândind (**dubitativ**) la cele relatate de autor în memoriile sale, credem că multe din ele pot fi analizate într-o „cheie” sau „grilă” sociologică, încercând să identificăm mai ales „semnificațiile” ce se pot desprinde din aceste evenimente, ba chiar și „semnificația semnificațiilor” unora dintre ele. Intenția noastră nu include, nici pe departe, referiri la cea mai mare parte a faptelor relatate, ci doar la acelea care mi s-au părut a fi mai relevante, încercând doar să le găsesc o explicație, desigur „post factum”, și nicidecum o justificare sau aprobare (morală) a acestora.

Devenise o evidență faptul că spre sfârșitul anului 1989 situația politică și socială din România era tot mai tensionată, existând un sentiment de frustrare colectivă în rândul unor categorii largi de populație, exasperate să mai suporte, în continuare, privațiunile și lipsurile de alimente, energie electrică, medicamente, benzină și, mai ales, lipsa de libertate. S-a adunat, astfel, o „masă critică” generalizată, care aștepta, cum s-a petrecut în celelalte țări foste socialiste, o „împrejurare”, „întâmplare”, „circumstanță” declanșatoare, un fel de „variabilă adițională” (cum spun sociologii), care să declanșeze „declicul” descătușării exploziei populare. Este adevărat că primele semnale începuseră cu câteva zile în urmă, la Timișoara, unde străzile au fost ocupate de mulțimile revoltate, urmate însă de represii sângeroase din partea

regimului dictatorial. Și a venit ziua de 21 decembrie 1989, când Ceaușescu, scontând iluzorii pe o posibilă „reconfirmare” a sa de către popor, a organizat acel miting grandios din Piața Palatului, care s-a întors însă ca un „bumerang” împotriva lui. Este ziua care i-a marcat și schimbat destinul autorului acestor memorii, care, ca și atâția alți zeci de mii de români, „s-a născut a doua oară”, după cum el însuși mărturisește. Însă, el a avut în plus **curajul** să se implice activ în evenimentele ce au urmat, când soarta regimului și a lui Ceaușescu nu fuseseră încă „jucate” sau „trășate”, participând la luptele și represii sângeroase de la baricada de la Intercontinental, unde și-a riscat viața și cariera profesională. În 22 decembrie, deși era „consemnat” la locul de muncă, ca și mulți dintre noi, se îndreaptă (împreună cu alți colegi de la Politehnică) spre clădirea CC al PCR, unde asistă la fuga cu elicopterul a dictatorului, după care intră în sediul partidului, de unde se adresează mulțimii adunate, printr-o proclamație, care-l acceptă și într-un fel, îl „legitimează”. Chiar dacă, pentru unii, apariția și apoi „ascensiunea” politică a lui Petre Roman par să fie „simptomatice”, „misterioase” sau „deloc întâmplătoare”, rămâne însă **faptul evident**, care poate fi probat **indubitabil**, că el a fost unul dintre cei care, la Revoluția română, nu a fost un martor sau observator al acesteia, ci un personaj puternic implicat în ea și în tot ceea ce a urmat ulterior, vreme de aproape doi ani.

Însă, după 22 decembrie 1989, pentru România începe una dintre cele mai dificile perioade din istoria sa, când, în urma prăbușirii bruște și violente a regimului ceaușist, s-a creat un adevărat „vid” de putere (politică) și un „vid” legislativ care au generat în țară multă confuzie, dezordine, manipulare și chiar „anarhie socială”, analizate, descrise și detaliate cu multe amănunte, de autorul memoriilor. Este perioada când, de la o **adeziune** cvasi generală anticeaușistă, populația începe să se divizeze în grupuri, tabere și partide politice, apar contestațiile și acuzațiile reciproce

între cei care conduceau atunci destinele țării și oponenții acestora („vin moșierii”, „vine regele”, /vs „omorâți lupii”) și se produc chiar primele confruntări violente în societate, având unele caracter politic (mineriadele), altele etnic (Târgu Mureș). Această perioadă dificilă, care a trebuit să fie gestionată de primul guvern provizoriu condus de Petre Roman, este echivalentă, din perspectivă sociologică cu starea de **anomie**, noțiune introdusă de sociologul francez E. Durkheim pentru a defini criza unei societăți traversate de evenimente bruște (cum sunt revoluțiile, de pildă), când se produce o ruptură a solidarității sociale (morale) și o disoluție a autorității instituțiilor, normelor și valorilor sociale. Mai mult, are loc o coexistență și, implicit, o contradicție între norme și prescripții legislative cu conținut vechi sau depășit (dar care, paradoxal, nu sunt abrogate și continuă să funcționeze) și cele emergente, nou apărute ce nu pot fi aplicate. Pentru acest motiv, indivizii nu mai au repere normative, motivaționale și valorice clare, oscilând între cele vechi și cele noi apărute și chiar nu mai reușesc să înțeleagă ce este corect-incorect, legal-ilegal, legitim-ilegitim, fiecare putând pretinde orice. Această situație anomică s-a perpetuat și după alegerile din 20 mai 1990 și instalarea, de această dată **legală** și **legitimă**, a guvernului condus de Petre Roman (în iunie 1990), pe care autorul o surprinde sugestiv în paginile cărții: „Constanta vieții mele de prim-ministru era confruntarea cu zeci și zeci de manifestări cu revendicări economice, salariale, tot feluri de lucruri ciudate care se petreceau; desigur că răbufnea, ieșea la suprafață toată zgura vechiului regim” (p. 93).

Confruntat (direct) cu o asemenea stare de anomie, care n-a fost doar socială, ci și politică, legislativă, economică și chiar morală, guvernul a trebuit să adopte anumite măsuri, unele primite cu simpatie de populație, cum ar fi, de pildă, restituirea în bani a părților sociale (care însă a generat ulterior o inflație galopantă), vânzarea și cumpărarea „la prețul unui televizor” a

apartamentelor deținute de stat către populație etc., altele considerate impopulare, dar obligatorii pentru reușita Reformei și a creării economiei de piață, cum a fost legea privatizării (adoptată în august 1991), cu doar o lună înainte ca guvernul să fie obligat (de fapt forțat) să demisioneze. Deși legea a fost promulgată (după multe ezitări, de către președintele Ion Iliescu), „după căderea guvernului Roman și încheierea guvernului Stolojan, care a blocat-o, a venit guvernul Văcăroiu, care a îngropat-o. E foarte grav ce s-a întâmplat, pentru că acolo sunt rădăcini ale jafului și lichidării din privatizările ulterioare. O lege a privatizării care era corectă și proteja unitățile economice de abuzuri, dacă ar fi fost lăsată să își facă drumul, ar fi evitat multe dintre episoadele urâte ale privatizării”, conchide autorul (p. 235). În opinia noastră, autorul pare să se fi apropiat mult de ceea ce sociologii încercă să explice, care sunt începuturile flagelului fenomenului de corupție în România postdecembristă, fenomen care a existat și în vechiul regim totalitar, dar la cote și în forme mult mai reduse, manifestându-se mai ales ca o „corupție-troc”, prin produse, cadouri, favoruri, promovări fie pe relații de prietenie sau de partid etc., mai puțin ca o „corupție în bani”. Or, modul în care s-au transpus în practică legile Reformei și Tranziției a deschis „drum liber” jafului organizat și planificat precum și generalizării fenomenului de corupție în întreaga viață economică, politică și socială din România. Mulți indivizi, care au avut acces la bogățiile și resursele economice ale țării, favorizați de putere și funcții politice au transgresat legea și moralitatea, utilizând mijloace ilicite și ilegale în derularea afacerilor și, în primul rând corupția și fraudă. În acei ani tulburi, guvernele care s-au succedat după 1992 în România, au ignorat (cu bună știință) scandalul național declanșat în Italia, de pildă, sub denumirea „Mâini curate”, soldat cu dispariția așa-numitei „Prima Republică” și a marilor partide

politice tradiționale¹. Elaborarea, „în timp util”, preventiv, a unor măsuri și politici anti-corupție eficiente, suntem convinși că ar fi putut diminua mult din efectele dezastruoase ale corupției (și ulterior ale crimei organizate), ale cărei cauze principale și condiții favorizante își au originile, paradoxal, tocmai în legile Reformei, multe dintre acestea fiind rezultatul unor interese politice (și, mai ales, economice) conjuncturale, contingente și complice. Prin aceasta nu dorim să negăm faptul că singura cale pe care trebuia (și trebuie) să meargă România a fost și este construirea și trecerea efectivă la **economia de piață**, crearea instituțiilor, dar și a **mentalităților** pentru „reformă”, ci doar să semnalăm faptul că legea și, în general, **legislația**, inabil și neprofesionist elaborate și aplicate, pot genera efecte anomice, disfuncționale sau chiar „perverse”, care pot returna „sensul” și „logica” proiectului reformei. Mai mult, chiar dacă guvernul a încercat, destul de timid, introducerea unor reforme, marea masă a populației era încă tributară unui **etos populist și colectivist**, moștenire a vechiului regim, și dominată de idei anticapitaliste, dorind o societate mai „umană”, binefăcătoare, dar fără competență, muncă și merite. Există un orizont de așteptare pentru o viață mai bună a oamenilor, însă fără sacrificiile sau privațiunile deja trăite în timpul vechiului regim.

Pentru acest motiv, anul 1990, caracterizat în mod sugestiv ca fiind „anul nemuncii”, a fost practic pierdut de România, instaurându-se indisciplina muncii, scăderea producției și a productivității, în paralel cu multiplicarea protestelor și revendicărilor de tot felul. Deși guvernul Roman a avut cel mai mic număr de miniștri din istoria

1 Fără să încercăm să ne facem un „titlul de glorie” nemeritat, semnalăm că problema corupției a făcut obiectul unei anchete la nivel național, derulată de Institutul de Sociologie al Academiei Române și a unei cărți publicate ulterior (Corupția și crima organizată în România, 1994, autori Dan Banciu și Sorin M. Rădulescu), care a trecut practic neobservată de decidenții politici.

postdecembristă (21) și concentra cea mai densă competență profesională și intelectuală (dintre miniștrii aceștia opt fiind șefi de promoție la facultate), credem că acest lucru a fost doar **condiția necesară**, dar nu și **suficientă**, capabilă să asigure reușita guvernării. O dovedesc din plin cele evocate de autorul memoriilor, confruntat cu numeroase forme de manipulare, persuasiuni, intoxicații și dezinformări de tot felul, ca și cu manifestări de ură, incitări la violență și anarhie, care au culminat cu „dezordinile” provocate de mineri în zilele de 24-27 septembrie 1991, ce au dus la căderea guvernului Roman. Indiferent de opiniile multora, pot spune că debarcarea guvernului Roman, prin aducerea minerilor la București, a adus mari prejudicii politice și economice țării noastre și, mai ales, prestigiului ei extern, întârziind mult reforma și tranziția. În acest sens, redau o întâmplare personală, trăită după noiembrie 1991, când am participat (împreună cu colegul Sorin M. Rădulescu) la un simpozion de sociologie juridică, organizat la Atena, sub egida Asociației Internaționale de Sociologie. Seara, fiind invitați la o cină festivă de către V. Ferrari, președintele Comitetului pentru sociologia dreptului, acesta ne-a interpellat, în particular, întrebându-ne cum de se poate ca într-o țară civilizată, democratică și liberă, forțe paramilitare (minerii) să poată acționa nestingherite pe străzi și să amenințe oameni, iar forțele de ordine să fie așa de timorate și lipsite de replică. Am încercat să aducem în discuție faptul că România este abia la începutul democrației, că mai trebuie să treacă ani până să „învățăm” ce este democrația, bla-bla, bla-bla... Argumentele mele au părut neconvingătoare, însă am avut inspirația să propun gazdelor să cântăm ceva și, atunci, spre surprinderea mea, tot grupul a început să fredoneze „Bandiera rossa”, fapt ce a detensionat atmosfera. Sunt convins că și astăzi mai suntem încă tributari unor prejudecăți (le-aș spune, „balcanice”), conform cărora cei din afară sunt dezinformați, că nu știu realitatea de la noi, nu o cunosc decât indirect etc., ceea ce este, în

bună măsură, neadevărat și, mai ales, păgubos.

Mineriada dărâmării prin forță (și manipulare) a guvernului Roman ne conduce la concluzia că acesta a fost un „guvern de sacrificiu”, după cum constată și autorul memoriilor. „Se va pomeni, poate, în istorie, că am fost un guvern de sacrificiu. Eu aș vrea să se spună treaba aceasta, pentru că este adevărat. Dar nu în sensul că ne-am sacrificat fără efecte. Doresc să se spună că acest guvern s-a sacrificat și a reușit, întrucâtva, să scoată țara din necaz.” (p. 251).

Personal, cred că guvernul Roman poate fi denumit ca fiind „un guvern prea îndepărtat”, care și-a propus planuri și țeluri prea înalte și dificil de realizat, în raport cu „așteptările” majorității oamenilor, fiind lipsit de resursele logistice și umane necesare derulării și realizării proiectului de reformă. Insuccesul poate fi comparat cu cel al trupelor aliate (în septembrie 1944), care și-au propus cucerirea unor poduri „prea îndepărtate” în Olanda, în timpul operațiunii „Market Garden”. Ca și în cazul acelei operațiuni, care a debutat inițial cu succes, dar a eșuat în final, guvernarea Roman nu a avut **logistica** necesară realizării proiectelor și reformei și, mai ales, susținere, nici din partea spectrului politic majoritar, rezultat după alegerile din mai 1990, și nici din partea unor segmente de populație debusolată, dezamăgită și resemnă.

Prin modul în care a fost concepută, această carte de memorii încearcă să răspundă interesului publicului mai larg, care și astăzi, ca și atunci, își pune o serie de întrebări de genul: „Ce s-a întâmplat cu adevărat la revoluție? Cine a tras în noi, după 22? Cine au fost cu adevărat teroriștii? Cine a chemat minerii la București?” și, mai ales, „Cine se face vinovat de tot ce s-a întâmplat atunci?”.

Evident că, pentru autor ar fi fost extrem de dificil să ofere un răspuns acestor întrebări, care să fie pe placul tuturor, motiv pentru care nu apelează la judecăți de valoare, ci doar de **constatare**, prezentând evenimentele și faptele așa cum le-a perceput prin propria

sa conștiință morală. Și chiar dacă aceste răspunsuri par pentru unii ca fiind subiective, ele nu pot fi însă nicidecum bătute de alterări sau deformări intenționate, în mod voit.

Este o carte scrisă cu patos și pasiune despre ceea ce și astăzi unii se fereșc să o numească „revoluția română”, care urmărește desfășurarea progresivă a unor evenimente memorabile pentru mulți dintre noi, trăite, vizionate sau auzite alături de autorul memoriilor, însă cu o intensitate diferită. Autorul și-a ales ca motto al acestei cărți o cugutare rostită de Constantin Bacalbașa: „Înțelepciunea vieții constă esențialmente în încrederea în viitor”, ceea ce este perfect adevărat pentru mulți semeni. Însă, pentru destinul autorului și, mai ales, pentru ce s-a petrecut atunci și ulterior în societatea românească, credem că cititorul este liber să opteze între cele afirmate de personajul principal din piesa lui Georg Buchner, „Moartea lui Danton”: „Revoluția, ca și Saturn, își înghite proprii copii” sau cele spuse de istoricul englez Thomas Carlyle: „Toate revoluțiile sunt concepute de idealisti, implementate de fanatici, iar roadele lor sunt furate de ticăloși.”

P.S. Memoriile includ, în final, scrisoarea adresată premierului Petre Roman de către Nicholas Georgescu –Roegen, în aprilie 1990, unde marele economist român, care a trăit în exil, își exprimă gratitudinea față de gestul curajos a lui Valter Roman, de a-i fi publicat în 1979, la Editura Politică, în colecția „Idee contemporane” lucrarea sa *The Entropy Law and the Economic Process*, în ciuda opoziției cenzurii de atunci. Scrisoarea face și o analiză istorică pertinentă și plină de învățăminte privind situația României de la începutul anilor 90, caracterizată de instabilitate și nesiguranță și cea pe care a trăit-o societatea românească în scurta perioadă de democrație interbelică. Semnatarul scrisorii este convins că, fără o acțiune concertată a factorilor politici, sprijinită de eforturile populației, schimbarea României va fi dificilă și îndelungată: „Însă ce consider eu foarte important este să nu se creadă că acum, cu Ceaușescu în pământ, trebuie să curgă lapte și miere fără nici o strădanie. Redresarea va cere și o mai fierbinte strădanie. Să vă ajute Dumnezeu pe dumneavoastră care luptați pentru o redresare, să convingeți pe toți din România și aceștea să vă înțeleagă și să vă urmeze în strădania fără de care nu se poate face redresarea”.

Dan Banciu

[University of Bucharest]

Evoluția discursului Eurosceptic al partidelor politice din România

■ ANCUȚA ȘCHEUL
[Babeș-Bolyai University]

Abstract

Party-based Euroscepticism has been the subject of multiple studies in the latest period, especially after the Brexit. By using a qualitative approach, this article analyses the evolution of the attitudes towards the EU expressed by Romanian parliamentary parties with a specific focus on Euroscepticism. The time frame chosen for analysis, 2016-2020, shows that the discourse presented by party leaders varies: PSD, ALDE and UDMR have an Eurosceptic discourse while PNL, USR, PMP and Pro Romania have an optimistic discourse regarding the integration in the EU. The evolution of the Eurosceptic discourse is gradual. Parties begin with a critical discourse, then present a soft Euroscepticism and some present in the end a strong Eurosceptic position.

Keywords

party-based Euroscepticism;
political party; hard Euroscepticism;
soft Euroscepticism; Romania

Introducere

Euroscepticismul a constituit obiectul multor cercetări în ultimele două decenii.¹ Deși studiile anterioare ilustrează similarități ale conceptului cu populismul și naționalismul, euroscepticismul este diferit.² Euroscepticismul este o atitudine care se manifestă atât la nivelul populației, cât și la nivelul partidelor politice și sistemelor de partid. Modul în care oamenii privesc UE este intrinsec, legat de condițiile naționale în care se află, precum și de compararea acestor condiții cu cele de la nivelul Uniunii Europene (UE). Această atitudine nu este rezultatul unei comparații a condițiilor obiective, ci a percepțiilor subiective ale oamenilor.³ Partidele euro-

1 Vezi: Michael Kaeding, Johannes Pollak, Paul Schmidt, *Euroscepticism and the future of Europe views from the capitals: views from the capitals*, (Cham: Palgrave, 2021), sau Aleks Szczerbiak, Paul A. Taggart, *Opposing Europe? The comparative party politics of Euroscepticism*, (Oxford: Oxford University Press, 2008), sau Petr Kopecký, Cas Mudde, „The two sides of Euroscepticism: party positions on European integration in East Central Europe”, în: *European Union Politics*, 3 (2002).

2 Benjamin Leruth, Nicholas Startin, Simon McDougall Usherwood, *The Routledge handbook of Euroscepticism*, (London and New York: Routledge, 2018), 7.

3 Catherine E. De Vries, *Euroscepticism and the Future of European Integration*, (Oxford: Oxford University Press, 2018), 5.

sceptice au câștigat o poziție puternică în alegerile interne la nivel regional sau național. Elitele naționale se confruntă cu lideri eurosceptici ce urmăresc fiecare mișcare în parlamentele interne. Liderii partidelor naționale se confruntă astfel cu un compromis dur între gestionarea eficientă a crizelor la nivelul european și asigurarea următoarei victorii electorale.⁴

Unul dintre motivele principale pentru care partidele adoptă o poziție negativă față de UE sau față de procesul de integrare europeană implică faptul că UE devine gradual o problemă de politică relevantă la nivel intern. Forțate de realitatea integrării în UE, unele partide ar putea ajunge să se opună nu doar direcției pe care UE o va lua de acum ci ideii de integrare și de apartenență la UE.⁵ În România, la nivelul partidelor se identifică o serie de discursuri eurosceptice atât în perioada de pre-aderare cât și în post-aderare⁶, însă, în ultimii ani, această tendință nu a mai fost un centru de interes, mai ales pentru că nu au fost analizate discursurile liderilor. Utilizând o analiză calitativă, acest articol pune la dispoziție o nouă perspectivă asupra poziției partidelor politice românești față de UE. Aceste rezultate sunt de importanță empirică, prin faptul că arată noi evoluții la nivelul discursului partidelor politice din România. Lucrarea de față urmărește să identifice evoluția discursului eurosceptic de la nivelul partidelor parlamentare din România, în perioada 2016-2020.

Prima secțiune prezintă un cadru teoretic și conceptual pentru acest studiu. Mai apoi, vom discuta pe scurt design-ul de cercetare al acestui articol iar în a treia secțiune vom stabili evoluțiile discursurilor pentru fiecare partid în parte. Partea de concluzii prezintă principalele descoperiri și direcțiile ulterioare de cercetare.

Euroscepticism la nivelul de partid

Conceptul de „eurosceptic” apare la mijlocul anilor '80 în Regatul Unit al Marii Britanii și, în forma sa cea mai simplă, se referă la cineva care se opune puterii exercitate de UE.⁷ Euroscepticismul, în schimb, descrie un set de practici alimentate de ideologii diverse și modelate de o multitudine de factori.⁸

La nivelul partidelor, acesta este exprimat folosind doi termeni distincți: euroscepticism *hard* și *soft*. Euroscepticismul *hard* apare acolo unde este o opoziție constantă la adresa integrării europene și de aceea poate fi observat la partide care cred că țările lor trebuie să se retragă și să renunțe la statutul de membru, sau a căror politici față de UE sunt sinonime cu a fi împotriva întregului proiect de integrare Europeană.⁹ Euroscepticismul *soft* apare acolo unde nu există o obiecție majoră la adresa UE dar există totuși îngrijorări cu privire la una sau mai multe politici care duc la exprimarea unei opoziții calificate față de UE.¹⁰

Kopecky și Mudde propun o alternativă pentru a încadra într-o categorie opoziția față de UE de la nivel de partid. Ei definesc termenului euroscepticism în

4 De Vries, *Euroscepticism*, 12–13.

5 Petr Kopecký, Cas Mudde, „The two sides of Euroscepticism: party positions on European integration in East Central Europe,” *European Union Politics*, 3 (2002): 319.

6 Paul Taggart, Aleks Szczerbiak, „Europeanisation, euroscepticism and party systems: Party-based euroscepticism in the candidate states of Central and Eastern Europe”, *Perspectives on European Politics and Society*, 1 (2002): 37.

7 Nathalie Brack, Nicholas Startin, „Introduction: Euroscepticism, from the margins to the mainstream”, *International Political Science Review*, 3 (2015): 1.

8 Benjamin Leruth, Nicholas Startin, Simon McDougall Usherwood, *The Routledge handbook of Euroscepticism*, (London: Routledge, 2018), 34.

9 Aleks Szczerbiak, Paul Taggart, *Opposing Europe?: The Comparative Party Politics of Euroscepticism: Volume 2: Comparative and Theoretical Perspectives*, (Oxford: OUP, 2008), 240.

10 Szczerbiak, Taggart, *Opposing Europe?*, 241.

relație cu altă poziție față de UE. Această definiție are în vedere două dimensiuni.¹¹ Prima dimensiune, susține ideea de integrare europeană și separă *eurofilii* de *eurofobi*. Eurofilii cred în principalele idei ale integrării europene care stau la baza UE: cooperare instituționalizată în baza unei suveranități limitate. Eurofobii nu susțin (ba chiar se opun) ideilor generale de integrare europeană care stau la baza UE.¹²

A doua dimensiune, susținerea Uniunii Europene, separă *euro-optimiștii* de *euro-pesimiștii*. Euro-optimiștii cred în UE așa cum este și așa cum se dezvoltă, fie pentru că sunt mulțumiți de modul în care este creată și de felul în care funcționează. Euro-pesimiștii în contrast, nu susțin UE așa cum este la acest moment și sunt pesimiști cu privire la direcția în care aceasta se îndreaptă.¹³

Metodologie

Pornind de la aceste concepte, această analiză utilizează discursurile elitelor politice ale partidelor (președinții de partid, secretarii, parlamentarii – pentru că ele reprezintă imaginea publică a partidelor) din România. Partidele selectate pentru analiză sunt partidele parlamentare din perioada 2016-2020. Prezența în Parlament a fost criteriu de selecție deoarece reflectă un anumit nivel de popularitate și susținere în rândul populației.

Pentru realizarea analizei au fost selectate 67 de discursuri ce fac referire la integrarea europeană. Selectarea discursurilor a inclus două etape. Prima etapă a fost identificarea unor surse credibile din care să fie preluate discursurile. Au fost eliminate sursele de tip tabloid și au fost alese site-uri de presă naționale precum: *Adevărul*, *Agerpress*, *caleaeuropeană.ro*, *Digi24*, *Euractiv*, *G4Media*, *Mediafax*, *Newseweek*, *Maszol*. Acestora li s-au adăugat site-urile oficiale ale partidelor și paginile oficiale de Facebook ale președinților de partid. A doua etapă a fost identificarea discursurilor relevante pentru analiză. Au fost selectate discursurile care conțin peste 150 de cuvinte, și care fac referire la subiectul analizei.

Evoluția discursurilor eurosceptice

În perioada 2016-2020 se înregistrează o serie de discursuri neuniforme cu privire la integrarea în UE. Nu este prezentat un discurs euro optimist general, la fel cum nu toate partidele prezintă discursuri eurosceptice. Această secțiune, identifică principalele diferențe de la nivelul discursurilor partidelor, urmărind să identifice dacă în România, pentru perioada stabilită, sunt susținute discursuri eurosceptice sau euro optimiste. Fiecare dintre următoarele sub-secțiuni prezintă evoluțiile la nivelul discursurilor partidelor parlamentare. Partidele sunt prezentate în ordine descrescătoare de la partidul cel mai vechi până la partidul cel mai nou înființat.

Partidul Național Liberal (PNL)

PNL are ca deviză „prin noi înșine în Europa”¹⁴. PNL se declară astfel a fi un partid pro european. În general, acesta nu aduce remarci critice la adresa UE, așa că la nivel de discurs nu se identifică euroscepticism. Perioada 2016-2020 este constantă din acest punct de vedere. Principala preocupare a partidului PNL a fost criticarea PSD-ului, partidul asumându-și „depesedizarea” României după preluarea

11 Kopecký, Mudde, „The two sides of Euroscepticism”, 300.

12 Kopecký, Mudde, „The two sides of Euroscepticism”, 301.

13 Kopecký, Mudde, „The two sides of Euroscepticism”, 302.

14 „STATUT – Partidul Național Liberal,” <https://pnl.ro/documente-fundamentale/statut/>, accesat 30.10.2020.

puterii în noiembrie 2019. În acest context, declarațiile PNL vor fi puse în contrast cu guvernarea pesedistă. Declarații precum cele ale lui Ludovic Orban, liderul de partid, sau Siegfried Mureșan (euro deputat PNL) atestă acest fapt: „Spre deosebire de PSD și ALDE, care sunt nefrecventabili pentru formațiunile politice Europene din care fac parte, noi suntem respectați și apreciați de partenerii noștri din PPE și avem o capacitate de a influența deciziile care se iau la nivel european în favoarea României”¹⁵.

În general, liderii și membrii de partid, înclină spre a emite declarații cu privire la opinia UE sau a statelor membre despre PNL și mai puțin spre a declara cum se poziționează PNL față de UE. Sloganul alegerilor europarlamentare din mai 2019 este unul care lasă loc de interpretare sau chiar ridică semne de întrebare „România în primul rând/E timpul României”¹⁶.

Odată cu apariția crizei generate de pandemia de Covid-19, încrederea în UE nu scade ci este reafirmată precum în declarațiile lui Siegfried Mureșan: „Acum este timpul să consolidăm și mai mult Uniunea Europeană și să o construim mai puternică, mai pregătită pentru viitor”¹⁷.

PNL prezintă pentru perioada 2016-2020 un discurs pro european. Cu toate acestea, partidul nu a avut dintotdeauna un astfel de discurs. În 2013, ca parte a USL, se remarcă prin discursuri eurosceptice alături de PSD.¹⁸

Partidul Social Democrat (PSD)

PSD se prezintă în mod oficial ca fiind un partid euro-optimist. În „Direcția noastră politică” (secțiune ce explică ideologia partidului), este menționat un aspect cu privire la UE „suntem partidul care a dus România spre NATO și Uniunea Europeană, suntem cei care au adus aceste noi libertăți și drepturi”¹⁹ De-a lungul perioadei de guvernare, 2017-2020, PSD, prin intermediul liderilor săi emite o serie de discursuri ce vor modela poziția pe care o are față de UE.

În 2016, odată cu întocmirea programului de guvernare pentru perioada 2017-2020, PSD nu are o poziție clare față de UE. Aceasta este privită doar ca mijloc de asigurare a dezvoltării economice a României²⁰.

Pentru anul 2017, reprezentativ este discursul lui Liviu Dragnea ce susține că în UE „nu trebuie să mai fim doar contributorii, ci și beneficiarii avantajelor de a fi stat european.”²¹. În acest an partidul se confruntă cu frământări pe plan intern: schimbă

15 „Ludovic Orban – Noi Suntem Respectați Și Apreciați de Partenerii Noștri Din PPE,” *Partidul Național Liberal*, <https://pnl.ro/ludovic-orban-noi-suntem-respectati-si-apreciati-de-partenerii-nostri-din-ppe/>, accesat 30.10.2020.

16 Alexandru Costea, „#euromania. Mesajele Partidelor Pentru Europarlamentare. Ce Transmit Formațiunile Care Vor Să Candidateze,” *Mediafax* (2019), <https://www.mediafax.ro/politic/euromania-mesajele-partidelor-pentru-europarlamentare-ce-transmit-formatiunile-care-vor-sa-candidateze-17970663>, accesat 12.10.2020.

17 Diana Zaim, „Eurodeputatul Siegfried Mureșan, Mesaj Către Ursula von Der Leyen: Fiți Alături de Noi Pentru a Echipa UE Cu Un Buget Ambitios,” *Caleaeuropeana.Ro* (2020), <https://www.caleaeuropeana.ro/eurodeputatul-siegfried-muresan-mesaj-catre-ursula-von-der-leyen-fiti-alaturi-de-noi-pentru-a-echipa-ue-cu-un-buget-ambitos/>, accesat 20.10.2020.

18 Mircea Marian, „Victor Ponta și Crin Antonescu au alunecat pe panta anti-euopenismului,” *Evenimentul Zilei* (2012), <https://evz.ro/ponta-si-antonescu-pe-panta-anti-euopenismului-993229.html>, accesat 20.10.2020.

19 „Direcția noastră politică,” *Partidul Social Democrat – PSD*, <http://www.psd.ro/despre/directia-noastra-politica/>, accesat 28.09.2020.

20 „Program Guvernare | Guvernare PSD,” <https://www.guvernarepsd.ro/program-guvernare/> accesat 23.09.2020.

21 Andreea Rotaru, „Dragnea: Integrarea în UE – una din cele mai mari realizări istorice ale poporului român,” *AGERPRES* (2017), <http://www.agerpres.ro/politica/2017/01/01/dragnea-integrarea-in-ue-una-din-cele-mai-mari-realizari-istorice-ale-poporului-roman-15-33-59>, accesat 24.02.2021

doi prim-miniștri și începe lupta împotriva „statului paralel”²². Anul 2018 în schimb înregistrează o creștere a frecvenței declarațiilor eurosceptice venite din partea PSD. Adoptarea rezoluției Parlamentului European cu privire la intervenția violentă a poliției în timpul protestelor din august 2018, a stârnit o serie de critici din partea membrilor partidului. Florin Iordache, fost ministrul al justiției, susține că „vrem să fim independenți”²³ insinuând astfel că UE intervine în politica internă a statului.

La fel, Liviu Dragnea are același tip de discurs spunând că „România nu acceptă să fie stat de mână a doua în UE”²⁴. Viorica Dăncilă se exprimă la fel: „nu putem accepta ca România să fie certată pentru ceea ce se face peste tot în Europa sau să li se ceară lucruri pe care nu le face nimeni în Europa”.²⁵ Tot cu referire la această rezoluție, Cătălin Rădulescu afirmă că: „Dacă vreți să vă comportați în felul ăsta... românul nu este nici sclavul vostru, nu este mai inferior ca voi...ci din contră, românii sunt demni, sunt educați, sunt mai deștepți decât mulți dintre străini”²⁶.

Odată cu debutul campaniei electorale pentru alegerile europarlamentare, PSD urmărește să ajungă în Parlamentul European denigrând Uniunea Europeană. Sloganul ales este „Patrioți în Europa!”²⁷. Liviu Dragnea este cel mai vocal și enunță că „sunt un pro-european convins și un pro-american mult mai convins”²⁸ însă discursul său arată contrariul. Liderul adaugă „dar noi am vrut să intrăm în Uniunea Europeană pentru o viață mai bună, (...) nu ca să ne întoarcem la frică și teroare”²⁹. În consecință, Liviu Dragnea susține trimiterea românilor onorabili în Uniunea Europeană, „pentru a nu mai avea acolo oameni care să stea cu capul plecat”³⁰.

Același lider susține că cei din Uniunea Europeană nu urmăresc progresul României și chiar „sunt supărați pentru că comunele noastre vor fi în câțiva ani de zile vor fi mai frumoase decât cele din Vestul Europei”³¹. Tot președintele de partid

22 Președintele PSD, Liviu Dragnea, impune un discurs pe agendă conform căruia exista un „un stat paralel și ilegal” care vrea să preia „controlul” în România.

23 „Florin Iordache: «Ne dorim să fim tratați pe deplin ca cetățeni europeni»”, *DigiFM* (2019) <https://www.digifm.ro/stiri/florin-iordache-ne-dorim-sa-fim-tratati-pe-deplin-ca-cetateni-europeni-24055>, 30.09.2020.

24 Mihai Roman, „Liviu Dragnea, cel mai dur discurs ca președinte PSD. A cerut amnistie și grație, a cerut plângere penală împotriva lui Iohannis pentru trădare de țară, a atacat companiile străine care „nu plătesc taxe și aduc alimente otrăvite”, *G4Media.ro* (2018), <https://www.g4media.ro/live-liviu-dragnea-s-a-incercat-sfasierea-psd-miz-noastra-e-dreptul-sa-avem-acces-la-o-justitie-independenta.html>, accesat 1.10.2020.

25 Raluca Ionescu-Heroiu, „Viorica Dăncilă tună și fulgeră. Atac către toate statele UE! Cum explică premierul corupția din România”, *Capital* (2019), <https://www.capital.ro/viorica-dancila-tuna-si-fulgera-atac-catre-toate-statele-ue-cum.html>, accesat 1.10.2020.

26 „Cătălin Rădulescu, reacție la adresa UE: «Când Brâncuși făcea statui, ei inventau homosexualitatea sau făceau orgii»,” *DigiFM* (2018) <https://www.digifm.ro/stiri/catalin-radulescu-reactie-la-adresa-ue-cand-brancusi-facea-statui-ei-inventau-homosexualitatea-sau-faceau-orgii-19268>, accesat 28.10.2020.

27 Alexandru Costea, „#euromania. Mesajele Partidelor Pentru Europarlamentare. Ce Transmit Formațiunile Care Vor Să Candideze”, *Mediafax* (2019), <https://www.mediafax.ro/politic/euromania-mesajele-partidelor-pentru-europarlamentare-ce-transmit-formatiunile-care-vor-sa-candideze-17970663>, accesat 28.10.2020.

28 „Dragnea, atac la Uniunea Europeană: Am vrut să intrăm în UE pentru o viață mai bună, pentru mai multă libertate, nu pentru a ne întoarce la frică și teroare”, *G4Media.ro* (2019), <https://www.g4media.ro/dragnea-atac-la-uniunea-europeana-am-vrut-sa-intram-in-ue-pentru-o-viata-mai-buna-pentru-mai-multa-libertate-nu-pentru-a-ne-intoarce-la-frica-si-teroare.html>, accesat 30.09.2020.

29 „Dragnea, atac la Uniunea Europeană”

30 „Dragnea, discurs plin de acuze și insulte la adresa lui Iohannis și a „clicii lui”, *Digi24* (2019), <https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/politica/dragnea-acuze-si-insulte-la-adresa-lui-iohannis-si-a-clicii-lui-1115590>, accesat 30.09.2020.

31 „Liviu Dragnea, atac hilar la UE: „Sunt supărați pentru că comunele noastre vor fi mai frumoase decât ale lor”, *Digi24* (2019), <https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/politica/liviu-dragnea-atac-hilar-la-ue-sunt-suparati-pentru-ca-comunele-noastre-vor-fi-mai-frumoase-decat-ale-lor-1128872>, accesat 1.10.2020.

arată că UE a hotărât „soarta acestei țări, să nu mai producem ci doar să consumăm. Să ne angajăm la ei, să ne vindem și sufletul să nu mai avem nicio voce doar să stăm (...) cu capul plecat”³².

Nicolae Bacalbașa transmite și el un mesaj în care declară că Uniunea Europeană are o atitudine imperialistă față de România: „suntem intoxicați de stăpânii noștri care ne călăresc, n-aș vrea să spun stăpânii noștri coloniali din cadrul Germano-Franței și coloniile actuale”³³. Aceeași părere o împărtășește și Ilan Laufer, consilierul primului ministru Viorica Dăncilă. El se adresează Uniunii Europene spunând că: „Tratați România ca pe o colonie, cu presiuni și amenințări, iar apoi ne dați sfaturi cu privire la statul de drept”³⁴.

Așadar, la nivel de partid, se remarcă un discurs eurosceptic. Acesta apare în special pe fondul criticilor venite din partea UE, privite de lideri ca fiind un amestec nejustificat în politica internă și urmărirea unor interese.

Uniunea Democrată Maghiară din România (UDMR)

UDMR promovează la nivel național și european un discurs despre dezvoltarea regională și protejarea minorității maghiare. Statutul UDMR nu prezintă viziunea partidului față de integrarea europeană. Singura mențiune cu privire la UE fiind cea conform căreia: „Încă de la Revoluția din decembrie 1989, UDMR a contribuit în mod decisiv la aderarea țării în structurile UE și NATO”³⁵. Această atitudine neutră se păstrează și în anul 2016. Anul 2017 găsește partidul implicat în proiectul Minority SafePack (inițiativă prin care se cere UE protejarea minorităților din cadrul ei³⁶). În acest context, Kelemen Hunor, îi reproșează UE că are stabilit un set de reguli foarte strict pentru carnea de porc sau de pui de la abatoare până la farfuriile oamenilor, dar nu are un set de reguli pentru „apărarea” minorităților din țările membre.³⁷

În 2018, se înregistrează mai multe declarații cu privire la Uniunea Europeană. Kelemen Hunor, liderul partidului, îi reproșează UE că tratează statele din Europa Centrală și de Est „ca pe niște copii nedisciplinați ai Europei care creează numai probleme” și că „direcția spre care se îndreaptă Uniunea Europeană este una greșită. În alt interviu, același lider vine cu o declarație asemănătoare „obiectivul major devenit realitate în 2007, marile așteptări au adus, însă și dezamăgire. Nivelul de trai nu a crescut în măsura în care ne-am așteptat. În realitate, se pare că Uniunea Europeană are multe erori”³⁸. Declarațiile din 2019 sunt mai temperate decât cele din anul precedent. Gyula Winkler: susține că „UE se află la o răscruce de drumuri

32 „Livi Dragnea, atac la Rareș Bogdan: Stătea cu capul plecat. Asta pregătesc pentru noi,” *Antena3* (2019), <https://www.antena3.ro/actualitate/media/liviu-dragnea-atac-la-rare-bogdan-sta-tea-cu-capul-plecat-asta-pregatesc-pentru-noi-520461.html>, accesat 1.10.2020.

33 „Atac fără precedent la adresa Uniunii Europene, din partea unui deputat PSD: Franța și Germania, stăpâni care ne călăresc,” *Mediafax.ro* (2019), <https://www.mediafax.ro/politic/atac-fara-precedent-la-adresa-uniunii-europene-din-partea-unui-deputat-psd-franta-si-germania-stapani-care-ne-calaresc-17871238>, accesat 1.10.2020.

34 „PSD Face Campanie Pentru a Ajunge În Inima UE Înjurând UE,” *Newsweek Romania* (2019), <https://newsweek.ro/alegeri-europarlamentare/psd-face-campanie-pentru-strasbourg-injurand-ue>, accesat 1.10.2020.

35 „Despre noi,” *RMDSZ*, <http://udmr.ro/page/despre-noi>, accesat 20.10.2020.

36 „Minority SafePack – One Million Signatures for Diversity in Europe,” <http://www.minority-safepack.eu/>, accesat 24.02.2021.

37 Elena Stanciu, „Kelemen Hunor (UDMR): Drepturile Minorităților Naționale Din Europa Trebuie Apărate Prin Reglementări La Nivelul UE,” *AGERPRES* (2018), <https://www.agerpres.ro/politica/2017/05/18/kelemen-hunor-udmr-drepturile-minoritatilor-nationale-din-europa-trebuie-parate-prin-reglementari-la-nivelul-ue-12-57-09>, accesat 20.10.2020.

38 Dana Pasca, „UDMR: La Alegerile Pentru Parlamentul European,” *News.Ro* (2018) <https://www.news.ro/politic-intern/udmr-la-alegerile-pentru-parlamentul-european-se-va-decide-daca-vom-putea-apara-cultura-noastra-de-o-mie-de-ani-vrem-o-transilvania-dezvoltata-si-o-europa-puternica-1922403213272018101518577360>, accesat 20.10.2020.

(...) vor să construiască o uniune cu două viteze, iar noi statele Est europene am fi cele care am pierde în această idee”³⁹. Kelemen Hunor declară și el în acest sens că: „vrem să schimbăm Uniunea”⁴⁰ ca mai apoi să conchidă: „Nu este perfectă Uniunea Europeană, dar este singura soluție politică a continentului pentru a rămâne în competiție cu SUA, China, India, Rusia”⁴¹. În 2020 se revine la discursul neutru în ceea ce privește Uniunea Europeană, UDMR fiind din ce în ce mai rezervat în a face declarații cu privire la direcția Uniunii Europene.

Acest partid nu este constant în discursurile sale. Analiza arată că la nivel de partid se înregistrează atât discursuri euro optimiste cât și discursuri eurosceptice.

Partidul Mișcarea Populară (PMP)

Viziunea partidului PMP transmite un euro optimism asumat, fiind clar prezentat și pe site-ul oficial al partidului: „Mișcarea Populară își reafirmă angajamentul față de proiectul european, fiind ferm convinsă de superioritatea modelului politic, economic și de securitate al UE.”⁴² Spre deosebire de celelalte partide menționate, care susțin că nivelul de trai nu a crescut la cotele așteptate, PMP declară că în continuare „Europa poate garanta prosperitatea și securitatea tuturor cetățenilor ei”. De asemenea Eugen Tomac, președintele de partid declară că: „România a reușit să se ridice la un nivel de bunăstare fără precedent de la intrarea în UE. Pe noi UE ne-a crescut”⁴³.

Traian Băsescu, fondatorul partidului are și el un discurs euro-optimist, fiind unul din cei care au susținut în repetate rânduri crearea „Statelor Unite ale Europei”: „Dacă Jean-Claude nu este un promotor al Statelor Unite ale Europei, eu susțin că la orizont obiectivul major trebuie să fie crearea lor. Este soluția viitorului pentru toți cetățenii UE (...) marea problemă a UE este integrarea statelor cât mai mult posibil”⁴⁴.

Astfel, cât privește dimensiunea de integrare în UE, PMP are discursuri constante. De altfel, PMP se formează dintr-o parte a membrilor PDL. În acest sens, partidul păstrează dimensiunea euro optimistă, așa cum reflectă și discursurile acestora.

Partidul Alianța Liberalilor și Democraților (ALDE)

Sloganul politic al ALDE este „Europa ta, a mea, a noastră”⁴⁵. Cu toate acestea, la nivelul partidului se remarcă pentru perioada 2016-2020 o serie de discursuri

39 „Winkler Gyula: május 26-án Európa jövője a tét,” *Maszol*, (2019) „<https://www.maszol.ro/index.php/belfold/111181-winkler-gyula-majus-26-an-europa-jov-je-a-tet>, accesat 19.10.2020.

40 „Kelemen Hunor Marosugrán: bele kell szólnunk az Európai Unió alakulásába,” *Maszol* (2019), <https://www.maszol.ro/index.php/belfold/111879-kelemen-hunor-marosugran-bele-kell-szolnunk-az-europai-unio-alakulasaba>, accesat 19.10.2020.

41 Claudiu Mihuț, „Kelemen Hunor, La Ședința CRU de La Oradea: „Nu Vrem ca FIDESZ Să Fie Excluz Din Partidul Popular European”, *Digi24* (2019) <https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/politica/kelemen-hunor-la-sedința-cru-de-la-oradea-nu-vrem-ca-fidesz-sa-fie-excluz-din-partidul-popular-european-1095686>, accesat 20.10.2020.

42 „Europa, atlantism, românii din străinătate,” *Partidul Mișcarea Populară*, <https://pmponline.ro/program/europa-atlantism-romanii-din-strainatate>, accesat 20.10.2020.

43 Dan Coman, „Eugen Tomac Un Vot Pentru PMP Este o Investitie Sigura Pentru o Mai Multa Integrare a Romaniei in UE,” *Monitorul de Suceava* (2019), <https://www.monitorulsv.ro/Politica-local/2019-05-22/Eugen-Tomac-Un-vot-pentru-PMP-este-o-investitie-sigura-pentru-o-mai-multa-integrare-a-Romaniei-in-UE>, accesat 27.10.2020.

44 „Traian Băsescu: „Statele Unite ale Europei – singura soluție pentru ca noi, statele europene, să fim parte a deciziilor în procesul de globalizare”,” (2019), <https://www.ebihoreanul.ro/stiri/traian-basescu-statele-unite-ale-europei-singura-solutie-pentru-ca-noi-statele-europene-sa-fim-partea-a-deciziilor-in-procesul-de-globalizare-148620.html>, accesat 20.10.2020.

45 „ALDE,” *Partidul Alianța Liberalilor și Democraților*, <https://2019.alde.ro/>, accesat 30.10.2020.

euroseptice, contrare acestei viziuni proeuropene. Călin Popescu Tăriceanu (liderul de partid) sau europarlamentarul Norica Nicolai, pe parcursul celor patru ani, oscilează între euro-optimism și eurosepticism soft.

În 2016, declarațiile celor din ALDE sunt în general neutre cu privire la Uniunea Europeană. Problema migrației însă, este cea care o determină pe Renate Weber să acuze Uniunea Europeană de promovarea unui dublu standard în ceea ce privește politicile europene: „Păi nu poți să fii actor pe plan internațional câtă vreme tu ai 28 de politici diferite și de formule diferite de a te raporta la cei care bat la porțile tale”⁴⁶. La 1 ianuarie 2017, Tăriceanu susținea că : „Pentru țara noastră (aderarea la UE) a fost o reușită, despre care putem să spunem fără exagerare că a fost una reușită”⁴⁷. În 2018, Călin Popescu Tăriceanu găsește „oculta” este vinovată pentru rezoluția MCV: „din cauza politicii pătinoare, uneori chiar partizane, a Comisiei Mecanismului de Cooperare și Verificare a fost ținut captiv de sistemul de influență ocult și meta legal (...) devenind pur și simplu un alt instrument, la nivel național, de presiune asupra oponentilor acestui sistem paralel cu statul de drept”⁴⁸.

Alegerile europarlamentare din 2019 oferă posibilitatea altor discursuri euroseptice. Liderul de partid declară în campanie: „Ce nu ne este permis nouă este perfect acceptabil la Bruxelles”. Tot el declară că „un sentiment de a nu fi recunoscuți cu drepturi depline se conturează din ce în ce mai mult printre cetățenii români”. Deși partidul ALDE a pierdut alegerile europarlamentare, păstrează aceleași note în discursuri. În 2020, odată cu izbucnirea pandemiei de Covid-19, liderul de partid susține că: „Europa trebuie să redevină cea în care toți am crezut, înainte ca România să devină membru: Europa Solidară, Europa care nu lasă niciun membru în urmă”⁴⁹. Norica Nicolai este și ea de părere că Europa s-a îndepărtat de țelul ei inițial „Proiectul european, cel puțin așa cum a fost gândit el, e cam dus pe aripile vântului (...) nu sunt și nu am fost niciodată euroseptică, dar nu m-am gândit că UE chiar e un colos cu picioare de lut”⁵⁰.

Astfel, ALDE, deși își stabilește ca și deviză un mesaj proeuropean, în perioada 2016-2020, este caracterizat de discursuri euroseptice și euro critice. În calitatea lui de partid aflat la guvernare, la fel ca și PSD, ALDE susține că UE își depășește atribuțiile și urmează o altă traiectorie decât cea stabilită inițial.

46 Robert Stan, „Eurodeputații români susțin, în mare parte, că România poate găzdui un număr rezonabil de refugiați,” *Capital* (2016), , <https://www.capital.ro/eurodeputatii-romani-sustin-in-mare-parte-ca-romania-poate-gazdui-un-numar-rezonabil-de-refugiati.html>, accesat 30.10.2020.

47 Cătălina Mănoiu, „Ce spun politicienii români cu ocazia aniversării a zece ani de la aderarea României în Uniunea Europeană”, *Mediafax.ro* (2017)https://www.mediafax.ro/politic/ce-spun-politicienii-romani-cu-ocazia-aniversarii-a-zece-ani-de-la-intrarea-romaniei-in-uniunea-europeana-16045603?fb_comment_1501491386535474_1501557599862186??, accesat 14.10.2020.

48 „Tăriceanu a Atacat Comisia Europeană În Fața Președinților Senatelor Din Europa,” *Stirileprotv.ro* (2018), <https://stirileprotv.ro/stiri/politic/tariceanu-a-atacat-comisia-europeana-in-fata-presedintilor-senatelor-europene.html>, accesat 12.10.2020.

49 Livia Popescu, „Ziua EUROPEI/Călin Popescu-Tăriceanu: Uniunea Europeană trebuie să redevină democrată și solidară”, *AGERPRES* (2020), <http://www.agerpres.ro/politica/2020/05/08/ziuaeuropei-calini-popescu-tariceanu-uniunea-europeana-trebuie-sa-redevina-democrata-si-solidara-502070>, accesat 12.10.2020.

50 Radu Novac, „Norica Nicolai a izbucnit: 'U.E. ne aruncă firimituri! Franța-300 de miliarde, România- 1 miliard de euro!,'” *Evenimentul Zilei* (2020), , <https://evz.ro/norica-nicolai-a-izbucnit-u-e-ne-arunca-firimituri-franta-300-de-miliarde-romania-1-miliard-de-euro.html>, accesat 13.10.2020.

USR

Ca și partid politic, USR apare în august 2016, și se declară ca fiind un partid anti-sistem ce urmărește schimbarea modului în care este guvernată România.⁵¹ La înființarea sa, USR se declară euro optimistă, susținând că „cele mai importante relații externe ale României sunt cu Uniunea Europeană, cu NATO și cu vecinii. Vrem o Europă puternică, unită și solidară”⁵².

De asemenea, președintele partidului, Dan Barna afirmă în 2017 că: „Viitorul Europei este Viitorul României”⁵³. Aceași percepție este păstrată și pentru 2018, Barna susține că: „România și Uniunea Europeană trebuie să rămână împreună, cu atât mai mult cu cât Uniunea Europeană trece printr-o perioadă de reformare. Uniunea Salvați România rămâne dedicată valorilor europene, euro-atlantice și parcursului european al României”⁵⁴.

Fiind o forță proaspătă în politica românească, USR păstrează același optimism în ceea ce privește Uniunea Europeană, adoptând o viziune „mesianică”: „la fel ca România, Europa are nevoie să înceapă să-și construiască viitorul pe curat. Noi, USR, asta facem deja construind un nou grup politic care să revigoreze proiectul european și să-l scoată din stagnarea în care se află de foarte mulți ani. Pentru prima dată de la intrarea în UE, avem șansa de a conta cu adevărat în Europa”⁵⁵. Într-o viziune mai moderată, Dan Barna își dorește ca „România să rămână pe traiectul european și USR va face acest lucru cu toate resursele și cu toată energia. Pentru că eu îmi doresc o Uniune liberă, sigură, puternică, cu state solidare, o Uniune în care România să poată să se dezvolte”⁵⁶.

USR este unul dintre cele mai euro optimiste partide parlamentare în perioada 2016-2020. Acesta vede în UE un partener și din acest motiv nu prezintă discursuri eurosceptice.

PRO România

Partidul Pro România are o istorie scurtă comparat cu celelalte partide parlamentare. Înființat în 2018, acesta declară că „pleacă de la constatarea că proiectul Uniunii Europene este unica soluție politică și geopolitică prin care se poate prezerva pacea și dezvoltarea pe continentul nostru”⁵⁷. Același tip de discurs este menținut și pe perioada campaniei electorale pentru alegerile europarlamentare din 2019. Victor Ponta a anunțat că a părăsit PSD deoarece „nu poate fi la masă și pe aceeași pagină cu cei care critică și demonizează Uniunea Europeană”⁵⁸.

În octombrie 2020, Victor Ponta anunță că va fuziona cu ALDE pentru alegerile parlamentare, deși în trecut se referea la cei din ALDE drept „cei care critică și demonizează Uniunea Europeană”. În campania electorală, Ponta are un discurs eurosceptic, declarând că „Cineva” din afara României vrea să impună decizii, „nu tot ce este în Europa este bun și pentru România (...), undeva în afara României s-a

51 „Ideologia USR,” *Uniunea Salvați România*, <https://www.usr.ro/ideologia-usr/>, accesat 24.02.2021.

52 „Ideologia USR.”

53 „Dan Barna – Postări | Facebook,” (2017), <https://www.facebook.com/DanBarnaUSR/posts/341107009632936/>, accesat 24.02.2021.

54 „Dan Barna”

55 Bogdan Neagu, „Tăriceanu Și-a Scos ALDE Din Familia Europeană Care Îi Plănuia Excluderea,” *EurActiv* (2019), <https://www.euractiv.ro/politic-intern/alde-a-parasit-familia-europeana-care-ii-planuia-excluderea-14744>, accesat 30.10.2019.

56 Jeles Alexandra, „Discurs

57 „Relația cu instituțiile europene,” *Pro Romania*, <https://www.proromania.ro/viziune/relatia-cu-institutiile-europene/>, accesat 30.10.2020.

58 Adriana Duțulescu, „Victor Ponta: Să alimentezi sentimentul anti UE este periculos pentru viitorul României,” *Digi24* (2019) <https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/politica/victor-ponta-sa-alimentezi-sentimentul-anti-ue-este-periculos-pentru-viitorul-romaniei-1108542>, accesat 17.10.2020.

decis ca România europeană să se termine la Carpați și orice proiect prin care vrei să unești Bucureștiul de Ardeal să fie stopat⁵⁹.”

Astfel, Pro România promovează la înființarea sa un discurs pro european, discurs prin care partidul urmărește să se diferențieze de partidul din care s-a deprins.

Concluzii

La nivelul partidelor parlamentare se remarcă o serie de oscilații în ceea ce privește poziția acestora față de UE. Din cele șapte partide analizate, trei se remarcă printr-o poziție optimistă față de UE, unul are o poziție incertă, iar alte trei partide sunt eurosceptice. USR, PMP și PNL sunt partide care în perioada analizată sunt optimiste, Pro România pornește cu un discurs pro-european dar spre sfârșit are nuanțe eurosceptice în discursurile sale. UDMR, ALDE și PSD sunt partide care au un discurs eurosceptic. De asemenea, și în interiorul partidelor se pot observa anumite evoluții. PSD se declară a fi un partid optimist dar gradual, trece de la un discurs euro critic la unul eurosceptic. ALDE are un slogan euro optimist, dar la fel ca și în cazul PSD se poate observa o intensificare a discursurilor eurosceptice. În cazul UDMR, discursul evoluează în sens opus față de celelalte două partide de la eurosceptic la euro-optimist. PRO România se declară a fi un partid pro-UE dar în anul 2020 înclină către euroscepticism. PMP și PNL au un discurs constant pro-european, la fel și USR. Această cercetare aduce cu sine o serie de implicații empirice și arată că partide care se declară pro europene, au însă la nivel de discurs nuanțe eurosceptice, pe care le utilizează în funcție de ceea ce doresc să obțină.

Cercetarea a întâmpinat o serie de limite legate de sursele pentru analiză, aceasta limitându-se doar la ce a putut fi obținut online, astfel, pentru 2016-2017 au fost identificate mai puține discursuri spre deosebire de 2018-2020. Direcții ulterioare de cercetare pot avea în vedere factorii ce pot explica aceste oscilații și evoluții de la nivelul discursurilor.

BIBLIOGRAFIE

- Brack, Nathalie, Nicholas Startin. „Introduction: Euroscepticism, from the Margins to the Mainstream.” *International Political Science Review / Revue internationale de science politique* 36, (2015): 239–249.
- Kopecký, Petr, Cas Mudde. „The Two Sides of Euroscepticism: Party Positions on European Integration in East Central Europe.” *European Union Politics* 3, (2002): 297–326.
- Leruth, Benjamin, Nicholas Startin, Simon McDougall Usherwood, eds. *The Routledge Handbook of Euroscepticism*. London ; New York: Routledge, Taylor & Francis Group, 2018.
- Szczerbiak, Aleks, Paul Taggart. *Opposing Europe?: The Comparative Party Politics of Euroscepticism: Volume 2: Comparative and Theoretical Perspectives*. OUP Oxford, 2008.
- Taggart, Paul, Aleks Szczerbiak. „Europeanisation, Euroscepticism and Party Systems: Party-based Euroscepticism in the Candidate States of Central and Eastern Europe.” *Perspectives on European Politics and Society* 3, (2002): 23–41.
- Vries, Catherine E. De. *Euroscepticism and the Future of European Integration*. Oxford University Press, 2018.

59 „Victor Ponta: „Eu cred că undeva în afara României s-a decis ca România europeană să se termine la Carpați”, ”Digi24 (2020), <https://www.digi24.ro/alegeri-parlamentare-2020/victor-ponta-eu-cred-ca-undeva-in-afara-romaniei-s-a-decis-ca-romania-europeana-sa-se-termine-la-carpati-1411209>, accesat 25.03.2021.

Novac, Radu, „Norica Nicolai a izbucnit: ‘U.E. ne aruncă firimituri! Franța-300 de miliarde, România- 1 miliard de euro!’” *Evenimentul Zilei*. (2020), <https://evz.ro/norica-nicolai-a-izbucnit-u-e-ne-arunca-firimituri-franta-300-de-miliarde-romania-1-miliard-de-euro.html>, accesat 13.10.2020.

Ionescu-Heroiu, Raluca. „Viorica Dăncilă tună și fulgeră. Atac către toate statele UE! Cum explică premierul corupția din România.” *Capital*. (2019). <https://www.capital.ro/viorica-dancila-tuna-si-fulgera-atac-catre-toate-statele-ue-cum.html>, accesat 1.10.2020.

Marian, Mircea. „Victor Ponta și Crin Antonescu au alunecat pe panta anti-europenismului.” *Evenimentul Zilei*. (2012). <https://evz.ro/ponta-si-antonescu-pe-panta-anti-europenismului-993229.html>, accesat 19.02.2021.

„Kelemen Hunor Marosugrán: bele kell szólnunk az Európai Unió alakulásába.” *Maszol* <https://www.maszol.ro/index.php/belfold/111879-kelemen-hunor-marosugran-bele-kell-szolnunk-az-europai-unio-alakulasaba>, accesat 19.12.2020.

„Winkler Gyula: május 26-án Európa jövője a tét.” <https://www.maszol.ro/index.php/belfold/111181-winkler-gyula-majus-26-an-europa-jov-je-a-tet>, accesat 19.10.2020.

RMDSZ. „Despre noi.” <http://udmr.ro/>, 2020. <http://udmr.ro/page/despre-noi>, accesat 20.10.2020.

Stan, Robert, „Eurodeputații români susțin, în mare parte, că România poate găzdui un număr rezonabil de refugiați.” *Capital*. (2016). <https://www.capital.ro/eurodeputatii-romani-sustin-in-mare-parte-ca-romania-poate-gazdui-un-numar-rezonabil-de-refugiati.html>, accesat 30.10.2020.

„Dragnea: Integrarea în UE – una din cele mai mari realizări istorice ale poporului român.” *Agerpres*. <http://www.agerpres.ro/politica/2017/01/01/dragnea-integrarea-in-ue-una-din-cele-mai-mari-realizari-istorice-ale-poporului-roman-15-33-59>, accesat 24.02.2021.

„ZiuaEUROPEI/Călin Popescu-Tăriceanu: Uniunea Europeană trebuie să redevină democrație și...” *Agerpres.ro* <http://www.agerpres.ro/politica/2020/05/08/ziuaeuropei-calin-popescu-tariceanu-uniunea-europeana-trebuie-sa-redevina-democrata-si-solidara--502070>, accesat 12.10.2020.

Zaim, Diana. „Eurodeputatul Siegfried Mureșan, Mesaj Către Ursula von Der Leyen: Fiți Alături de Noi Pentru a Echipa UE Cu Un Buget Ambițios.” *Caleaeuropeana.Ro*, (2020). <https://www.caleaeuropeana.ro/eurodeputatul-siegfried-muresan-mesaj-catre-ursula-von-der-leyen-fiti-alaturi-de-noi-pentru-a-echipa-ue-cu-un-buget-ambitos/>, accesat 26.10.2020.

„Dan Barna – Postări | Facebook.” <https://www.facebook.com/DanBarnaUSR/posts/341107009632936/>, accesat 24.02.2021.

„ALDE.” *Partidul Alianța Liberalilor și Democraților*. <https://2019.alde.ro/>, accesat 30.10.2020.

„Atac fără precedent la adresa Uniunii Europene, din partea unui deputat PSD: Franța și Germania, stăpâni care ne călăresc.” *Mediafax.ro*. <https://www.mediafax.ro/politic/atac-fara-precedent-la-adresa-uniunii-europene-din-partea-unui-deputat-psd-franta-si-germania-stapani-care-ne-calaresc-17871238>, accesat 1.10.2020.

„Cătălin Rădulescu, reacție la adresa UE: „Când Brâncuși făcea statui, ei inventau homosexualitatea sau făceau orgii”. *DigiFM*. <https://www.digifm.ro/stiri/catalin-radulescu-reactie-la-adresa-ue-cand-brancusi-facea-statui-ei-inventau-homosexualitatea-sau-faceau-orgii-19268>, accesat 28.10.2020.

„Ce spun politicienii români cu ocazia aniversării a zece ani de la adererea României în Uniunea Europeană.” *Mediafax.ro*. https://www.mediafax.ro/politic/ce-spun-politicienii-romani-cu-ocazia-aniversarii-a-zece-ani-de-la-intrarea-romaniei-in-uniunea-europeana-16045603?fb_comment_id=1501491386535474_1501557599862186, accesat 14.10.2020.

„Direcția noastră politică.” *Partidul Social Democrat – PSD*. <http://www.psd.ro/despre/directia-noastra-politica/>. accesat 28.09.2020.

„Dragnea, atac la Uniunea Europeană: Am vrut să intrăm în UE pentru o viață mai bună, pentru mai multă libertate, nu pentru a ne întoarce la frică și teroare.” *G4Media.ro*. (2019).

<https://www.g4media.ro/dragnea-atac-la-uniunea-europeana-am-vrut-sa-intram-in-ue-pentru-o-viata-mai-buna-pentru-mai-multa-libertate-nu-pentru-a-ne-intoarce-la-frica-si-teroare.html>, accesat 30.09.2020.

„Dragnea, discurs plin de acuze și insulte la adresa lui Iohannis și a „clicii lui”. *Digi24*. <https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/politica/dragnea-acuze-si-insulte-la-adresa-lui-iohannis-si-a-clicii-lui-1115590>, accesat 30.09.2020.

„#euromania. Mesajele Partidelor Pentru Europarlamentare. Ce Transmit Formațiunile Care Vor Să Candideze.” *Mediafax*. <https://www.mediafax.ro/politic/euromania-mesajele-partidelor-pentru-europarlamentare-ce-transmit-formatiunile-care-vor-sa-candideze-17970663>, accesat 28.10.2020.

„Europa, atlantism, românii din străinătate.” *Partidul Mișcarea Populară*, <https://pmponline.ro/program/europa-atlantism-romanii-din-strainatat>, accesat 20.10.2020.

„Florin Iordache: Ne dorim să fim tratați pe deplin ca cetățeni europeni”. *DigiFM*. <https://www.digifm.ro/stiri/florin-iordache-ne-dorim-sa-fim-tratati-pe-deplin-ca-cetateni-euro-peni-2405>, accesat 30.09.2020.

„Ideologia USR.” *Uniunea Salvați România*, <https://www.usr.ro/ideologia-usr/>, accesat 24.02.2021.

„Kelemen Hunor, La Ședința CRU de La Oradea: „Nu Vrem ca FIDESZ Să Fie Exclus Din Partidul Popular European”. *Digi24*. <https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/politica/kelemen-hunor-la-sedinta-cru-de-la-oradea-nu-vrem-ca-fidesz-sa-fie-exclus-din-partidul-popular-euro-pean-1095686>, accesat 20.10.2020.

„Kelemen Hunor (UDMR): Drepturile Minorităților Naționale Din Europa Trebuie Apărate Prin Reglementări La Nivelul UE, *AGERPRES*. <https://www.agerpres.ro/politica/2017/05/18/kelemen-hunor-udmr-drepturile-minoritatilor-nationale-din-europa-trebuie-aparate-prin-reglementari-la-nivelul-ue-12-57-09>, accesat 20.10.2020.

„Liviu Dragnea, atac hilar la UE: „Sunt supărați pentru că comunele noastre vor fi mai frumoase decât ale lor”. *Digi24*. <https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/politica/liviu-dragnea-atac-hilar-la-ue-sunt-suparati-pentru-ca-comunele-noastre-vor-fi-mai-frumoase-decat-ale-lor-1128872>, accesat 1.10.2020.

„Liviu Dragnea, atac la Rareș Bogdan: Stătea cu capul plecat. Asta pregătesc pentru noi.” *antena3*. <https://www.antena3.ro/actualitate/media/liviu-dragnea-atac-la-ares-bogdan-sta-tea-cu-capul-plecat-asta-pregatesc-pentru-noi-520461.html>, accesat 1.10.2020.

„Liviu Dragnea, cel mai dur discurs ca președinte PSD. A cerut amnistie și grațiere, a cerut plângere penală împotriva lui Iohannis pentru trădare de țară, a atacat companiile străine care „nu plătesc taxe și aduc alimente otrăvite”. *G4Media.ro*. (2018). <https://www.g4media.ro/live-liviu-dragnea-s-a-incercat-sfasierea-psd-miz-noastra-e-dreptul-sa-avem-acces-la-o-justitie-independenta.html>, accesat 1.10.2020.

„Ludovic Orban – Noi Suntem Respectați Și Apreciați de Partenerii Noștri Din PPE – Partidul Național Liberal.” <https://pnl.ro/ludovic-orban-noi-suntem-respectati-si-apreciati-de-partenerii-nostri-din-ppe/>, accesat 30.10.2020.

„Minority SafePack – One Million Signatures for Diversity in Europe.” <http://www.minority-safepack.eu/>, 24.02.2021.

„Eugen Tomac Un Vot Pentru PMP Este o Investiție Sigură Pentru o Mai Multă Integrare a României în UE”. *Monitorul de Suceava*. (2019). <https://www.monitorulsv.ro/Politica-local/2019-05-22/Eugen-Tomac-Un-vot-pentru-PMP-este-o-investitie-sigura-pentru-o-mai-mult-integrare-a-Romaniei-in-UE>, accesat 27.10.2020.

„Program Guvernare | Guvernare PSD,” <https://www.guvernarepsd.ro/program-guvernare/>, accesat 23.10.2020.

„PSD Face Campanie Pentru a Ajunge În Inima UE Înjurând UE.” *Newsweek Romania*. <https://newsweek.ro/alegeri-europarlamentare/psd-face-campanie-pentru-strasbourg-injurand-ue>, accesat 1.10.2020.

„Relația cu instituțiile europene.” *Pro Romania*. <https://www.proromania.ro/viziune/relatia-cu-institutiile-europene/>, accesat 30.10.2020.

„STATUT – Partidul Național Liberal,” <https://pnl.ro/documente-fundamentale/statut/>, accesat 30.10.2020.

„Tăriceanu a Atacat Comisia Europeană În Fața Președinților Senatelor Din Europa.” *Stirileprotv.Ro*. <https://stirileprotv.ro/stiri/politic/tariceanu-a-atacat-comisia-europeana-in-fata-presedintilor-senatelor-europene.html>, accesat 12.10.2020.

„Tăriceanu Și-a Scos ALDE Din Familia Europeană Care Îi Plănuia Excluderea.” *EurActiv*. <https://www.euractiv.ro/politic-intern/alde-a-parasit-familia-europeana-care-ii-planuia-excluderea-14744>, accesat 30.10.2020.

„Traian Băsescu: „Statele Unite ale Europei – singura soluție pentru ca noi, statele europene, să fim parte a deciziilor în procesul de globalizare”, *ebihoreanul*, <https://www.ebihoreanul.ro/stiri/traian-basescu-statele-unite-ale-europei-singura-solutie-pentru-ca-noi-statele-europene-sa-fim-parte-a-deciziilor-in-procesul-de-globalizare-148620.html>, accesat 20.10.2020.

„UDMR: La Alegerile Pentru Parlamentul European.” *News.Ro*. <https://www.news.ro/politic-intern/udmr-la-alegerile-pentru-parlamentul-european-se-va-decide-daca-vom-putea-a-para-cultura-noastra-de-o-mie-de-ani-vrem-o-transilvanie-dezvoltata-si-o-europa-puternica-1922403213272018101518577360>, accesat 20.10.2020.

„Victor Ponta: „Eu cred că undeva în afara României s-a decis ca România europeană să se termine la Carpați”. ” *Digi24*, <https://www.digi24.ro/alegeri-parlamentare-2020/victor-ponta-eu-cred-ca-undeva-in-afara-romaniei-s-a-decis-ca-romania-europeana-sa-se-termine-la-carpati-1411209>, accesat 25.03.2021.

„Victor Ponta: Să alimentezi sentimentul anti UE este periculos pentru viitorul României.” *Digi24* <https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/politica/victor-ponta-sa-alimentezi-sentimentul-anti-ue-este-periculos-pentru-viitorul-romaniei-1108542>, accesat 17.10.2021.

România și Uniunea Europeană. Perspectiva discursivă a relațiilor politice

■ ANDREEA CIUBUCĂ

[Babeș-Bolyai University]

Abstract

Eastern enlargement had tested the EU's capacity of integration of former communist states. The role of EU in Romania's democratization is fully acknowledged by literature, but Romania still has problems in reforming its judicial system and eradicating corruption. This article aims to investigate how discourses reflect the political relations of Romania and EU between 2014 and 2019. In doing so, this paper analysis 20 formal public discourses of Romanian and European politicians and uses newspapers and official sites as sources. The results indicate that Romania faces another political crisis in 2017 consisting in passing of new justice law and Emergency Ordinance 13 that creates impunity for high-level officials who have been convicted for corruption. The UE responds with the CVM reports that shows Romania still has a long way to go in order to become a fully integrated EU member state.

Keywords

Romania; EU; political discourse; justice system; corruption; CVM

Introducere

Rolul UE în democratizarea României este confirmat de numeroase studii.¹ Condiționalitatea aderării a facilitat progresul în domeniul politic economic și de securitate, în ceea ce privește statul de drept, legile justiției, combaterea corupției și reformarea sistemului economic și administrativ.² În perioada post-aderare, România se confruntă cu dificultăți în adoptarea legislației UE, instabilitate politică și regres al democrației.³ După aderare, rapoartele MCV se dovedeau a fi ineficiente în lipsa unei condiționări, astfel se recurge la presiune socială și critică publică, iar după 2012 se condiționează aderarea la

1 Donnacha Beachain, Vera Sheridan, and Sabina Stan, *Life in Post-Communist Eastern Europe after EU Membership* (Routledge, 2012)., Frank Schimmelfennig and Ulrich Sedelmeier, *The Europeanization of Central and Eastern Europe* Cornell University Press, (2005).; Sergiu Gherghina and Sorina Soare, „A Test of European Union Post-Accession Influence: Comparing Reactions to Political Instability in Romania,” *Democratization* 23, no. 5 (Iulie 28, 2016): 797–818.; Frank Schimmelfennig and Ulrich Sedelmeier, „Conclusions: The Impact of the EU on the Accession Countries” (Ianuarie, 2005).

2 Frank Schimmelfennig and Thomas Winzen, „Eastern Enlargement and Differentiated Integration: Towards Normalization,” *Journal of European Public Policy* 24, no. 2 (Februarie 2017): 239–258.

3 Beachain, Sheridan, Stan, *Life*.

Spațiul Schengen.⁴ Astfel, condiționalitatea a fost forța din spatele schimbării, fiind necesar un imbold prin care România să își poată îndeplini obligațiile de stat membru și aplicarea corectă a legislației, politicilor și programelor europene.⁵

Literatura se axează pe evenimentele reprezentative ale procesului de democratizare al României din 2007 și 2012, când legile justiției sunt modificate, au loc proteste împotriva președintelui României și a Partidului Social - Democrat (PSD) și are loc suspendarea președintelui României.⁶ Cu toate acestea, literatura nu abordează evoluția relațiilor dintre UE și România după anul 2012, când a fost ales un nou președinte, guvernul PSD a fost demis și înlocuit cu un guvern tehnocrat fiind totodată, perioada în care Președinția Consiliului Uniunii Europene a fost asigurată de România.

Acest articol își propune să completeze literatura de specialitate analizând evoluțiile din perioada 2014-2019, pentru a observa ce s-a schimbat față de evenimentele anterioare. În această lucrare analizăm cum sunt reflectate în discursurile oficialilor relațiile politice dintre România și UE în ceea ce privește justiția și corupția. Literatura de specialitate confirmă⁷ dificultățile pe care România le întâmpină în reformarea legilor justiției prin care să se asigure independența acesteia, respectarea statului de drept și menținerea unei legislații eficiente în combaterea corupției.⁸

Acest articol include trei secțiuni: prima secțiune discută succint aspectele metodologice, cu accent pe studiul de caz singular, România, metoda de colectare și analiză a datelor. A doua secțiune se axează pe analiza relațiilor în chestiuni de justiție și corupție. Caracterul acestui articol este unul descriptiv și este asumat în întregime de către autor.

Metodologie

Metodologia acestei lucrări se bazează pe colectarea datelor, acestea fiind discursurile liderilor politici, având ca surse site-uri oficiale și agențiile de presă. Procesul de colectare al datelor presupune selectarea discursurilor în funcție de temele analizată în acest articol: corupția și justiția.

În cazul României, discursurile alese pentru analiză aparțin președintelui României, Klaus Iohannis și a prim-miniștrilor Dacian Cioloș (17 noiembrie 2015 – 4 ianuarie 2017) și Viorica Dăncilă (29 ianuarie 2018 – 4 noiembrie 2019).⁹ Studiul include și discursurile oficialilor europeni: Jean-Claude Juncker, președintele Comisiei Europene, Frans Timmermans, vicepreședintele Comisiei Europene și Donald Tusk, președintele Consiliului European.

Sursele discursurilor sunt site-ul oficial al Administrației Prezidențiale, www.presidency.ro, site-ul oficial al prim-ministrului www.gov.ro, site-ul oficial al Președinției României la Consiliului Uniunii Europene, www.romania2019.eu, site-ul oficial al Comisiei Europene, www.ec.europa.eu, site-ul oficial al Consiliului European, www.consilium.europa.eu. Acestor surse li se adaugă și presa scrisă, Agenția Mediafax, www.mediafax.ro și Agenția Națională de Presă Agerpres, www.agerpres.ro.

4 Beachain, Sheridan, Stan, *Life*.

5 Frank Schimmelfennig and Ulrich Sedelmeier, „'Governance by Conditionality: EU Rule Transfer to the Candidate Countries of Central and Eastern Europe,'” *Journal of European Public Policy* 11 (August 2004): 10–12.

6 Sergiu Gherghina and Sergiu Miscoiu, „The Failure of Cohabitation: Explaining the 2007 and 2012 Institutional Crises in Romania,” *East European Politics and Societies* 27, (Noiembrie, 2013): 668–684.

7 Sergiu Gherghina, Sorina Soare „A test of European Union post-accession influence: comparing reaction to political instability in Romania”, *Democratization*, 5 (2016): 12

8 Gergana Noutcheva and Dimitar Bechev, „The Successful Laggards: Bulgaria and Romania's Accession to the EU,” *East European Politics and Societies* 22 (2008): 114–144.

9 „Prim-Miniștri În Istorie,” *Guvernul României*, <https://www.gov.ro/ro/fosti%20ministri>, accesat 23.03. 2021.

Oficialii români au fost selectați pe criteriul atribuțiilor în politica externă și cei europeni datorează rolului existent în funcția deținută, de a controla și verifica punerea în aplicare a dreptului Uniunii și respectarea tratatelor de către statele membre.¹⁰

Justiție - discursurile liderilor politici români

Începând cu anul 2014, liderii români își propun ca obiectiv încheierea MCV pentru a finaliza procesul de integrare și europenizare a României. Discursurile relevă angajamentul Guvernului, Parlamentului și președintelui României¹¹ de a implementa reforme în justiție prin care să se asigure independența și consolidarea statului de drept. Prin acest demers se intenționează internalizarea mecanismelor UE și integrarea europeană,¹² prin care România poate oferi credibilitate ca membru UE și se poate recurge la încheierea MCV: „România își dorește finalizarea procesului de integrare europeană, ca un membru respectat și acceptat (...) implementarea reformelor structurale, în consolidarea statului de drept și consolidarea independenței justiției.”¹³ Acest lucru este posibil prin încheierea MCV, care depinde de reforma prin care să se dea consistență progreselor din justiție.¹⁴ Aceste obiective sunt motivate de evenimentele precedente când România a fost atenționată de UE cu privire la încălcări ale principiilor democratice și protestele cetățenilor români împotriva clasei politice.

Până în anul 2017, România a înregistrat progrese în reformarea și modernizarea legilor justiției, perioadă în care discursurile sunt orientate spre cooperare, deschidere și dialog. După modificarea legilor justiției, a Codului Penal și Codului de Procedură Penală, fapt ce a pus în dificultate procesul de încheiere a MCV, liderii români au susținut că România trebuie respectată și tratată cu egalitate în cadrul UE.

În 2017, Guvernul României a schimbat legile justiției, Codul Penal și Codul de Procedură Penală și a adoptat Ordonanța de Urgență 13. Aceste evenimente au dus la proteste civile și la critici din partea UE. Liderii politici români au intervenit nemulțumiți¹⁵ de acuzele care li se aduc, susținând că România nu este tratată cu egalitate în cadrul UE¹⁶ și că există dezinformări¹⁷ cu privire la situația justiției:

10 European Union, „Comisia Europeană-Fișe descriptive despre Uniunea Europeană,” *Parlamentul European*, 2007, <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/ro/sheet/25/comisia-europeana>, accesat 16.12.2020.

11 „Declarația de Presă a Președintelui României, Domnul Klaus Iohannis, Susținută La Finalul Întâlnirii Cu Președintele Consiliului European, Domnul Donald Tusk,” *Președintele României*, 31.01.2018, <https://www.presidency.ro/ro/presedinte/agenda-presedintelui/declaratia-de-pres-a-a-presedintelui-romaniei-domnul-klaus-iohannis-sustinuta-la-finalul-intalnirii-cu-presedintele-consiliului-european-domnul-donald-tusk>, accesat 23.03.2021.

12 „Declarații Comune Susținute de Premierul Dacian Cioloș Și de Președintele Comisiei Europene, Jean-Claude Juncker,” *Guvernul României*, 15.02.2016, <https://gov.ro/stiri/declaratii-comune-ale-premierului-dacian-ciolos-i-presedintelui-comisiei-europene-jean-claude-juncker>, accesat 24.03.2021.

13 „Declarația de Presă Comună a Președintelui României, Domnul Klaus Iohannis, Și a Președintelui Comisiei Europene, Domnul Jean-Claude Juncker, La Bruxelles (Regatul Belgiei),” *Președintele României*, 15.01.2015 <https://www.presidency.ro/ro/presedinte/agenda-presedintelui/declaratia-de-pres-a-comuna-a-presedintelui-romaniei-domnul-klaus-iohannis-si-a-presedintelui-comisiei-europene-domnul-jean-claude-juncker-la-bruxelles-regatul-belgiei>, accesat 24.03.2021.

14 Cioloș, *Declarații*.

15 Cătălina Matei, „Viorica Dăncilă: Sunt surprinsă de declarațiile prim-vicepreședintelui Comisiei Europene,” *AGERPRES*, 3.04. 2019, <http://www.agerpres.ro/politica/2019/04/03/viorica-dancila-sunt-surprinsa-de-declaratiile-prim-vicepreședintelui-comisiei-europene--285872>, accesat 24.03.2021.

16 Daniel Florea, „Dăncilă: Am convenit cu Timmermans crearea unei comisii mixte de analiză punctuală a MCV,” *AGERPRES*, 7.03.2019, <http://www.agerpres.ro/politica/2019/03/07/dancila-am-convenit-cu-timmermans-crearea-unei-comisii-mixte-de-analiza-punctuala-a-mcv--270915>, accesat 24.03.2021.

17 Ana Petrescu, „Viorica Dăncilă a fost aplaudată la începutul ședinței de Guvern în contextul discursului de la Strasbourg | VIDEO,” *Mediafax.ro*, 4.10.2018, <https://www.mediafax.ro/politic/>

S-a vorbit mult în ultimul timp despre justiție, despre lupta anticorupție. (...) România participă la toate mecanismele existente și va ține cont de recomandări. Cei care dezinformează uită să menționeze de această deschidere la dialog a României.¹⁸

Aceștia acuză liderii europeni de comportament discriminatoriu oferindu-se exemplul Germaniei care, conform declarațiilor, are probleme de adaptare la standardele europene în domeniul justiției, asemeni României, dar aceasta nu este sancționată de instituțiile UE. Viorica Dăncilă precizează că în Germania procurorul general a fost demis de Ministrul Justiției într-o singură zi din cauza unor acuzații de încălcare a independenței justiției. Situația, susțin liderii, este similară cu cea din România, dar Comisia Europeană nu sancționează prin rapoarte MCV Germania:

Nu este corect să ni se spună să reluăm proceduri de revocare sau de numire a unor procurori, când în Germania, de exemplu, procurorul general a fost demis într-o singură zi pentru că l-a acuzat pe ministrul Justiției că nu respectă independența justiției. Față de Germania nu avem nicio rezoluție în Parlamentul European, nu avem rapoarte MCV și atunci ne întrebăm: de ce asemenea diferență?¹⁹

Rapoartele MCV sunt privite cu scepticism, liderii români acuzând liderii europeni de implicarea în politica internă și încălcare a suveranității: „o ingerință gravă în ordinea constituțională a unui stat membru și, în același timp, o încălcare a Tratatului european.”²⁰ Viorica Dăncilă asigură liderii europeni că România respectă legile și Constituția, motiv pentru care atenționările UE nu sunt justificate: „Atât timp cât respectăm legile țării, atât timp cât respectăm Constituția României, construită în acord cu principiile UE, nimeni nu are dreptul să intervină în procedurile interne privind numirile din sistemul justiției.”²¹ În ceea ce privește recomandările MCV cu privire la suspendarea procedurilor de revocare și numire a procurorilor șefi, liderii susțin că legile Justiției, Codul Penal și Codul de Procedură Penală nu afectează statul de drept²² și angajamentele României ca stat membru „e o intervenție brutală în chestiuni care țin exclusiv de suveranitatea României.”²³

În continuare se va prezenta perspectiva discursurilor liderilor europeni.

Justiție - discursurile liderilor politici europeni

Discursurile liderilor europeni se axează pe încheierea MCV. România înregistrează progrese până în 2017, lucru reflectat în discursurile liderilor, însă posibilitatea regresului este foarte ridicată, având în vedere instabilitatea politică. Jean - Claude Juncker apreciază progresele înregistrate până în 2017 și cere României

viorica-dancila-a-fost-aplaudata-la-inceputul-sedintei-de-guvern-in-contextul-discursului-de-la-strasbourg-video-17544025., accesat 24.03.2021.

18 Petrescu, *Viorica Dăncilă*, 4.10.2018.

19 Daniel Florea, „Dăncilă, despre raportul MCV: Sunt dezamăgită și revoltată; nu e corect, argumentele României...”, *AGERPRES*, 14.11.2019 <http://www.agerpres.ro/politica/2018/11/14/dancila-despre-raportul-mcv-sunt-dezamagita-si-revoltata-nu-e-corect-argumentele-romaniei-nu-sunt-luate-in-seama--210365>.accesat 24.03.2021.

20 Florea, *Dăncilă*, 14.11.2018.

21 Florea, *Dăncilă*, 14.11.2018.

22 Ana Petrescu, „Viorica Dăncilă s-a întâlnit cu Juncker și Timmermans / Președintele CE: E crucial ca România să nu facă pași înapoi în progresele înregistrate / Nu s-a discutat despre suspendarea lui Kovesi / Dăncilă: Sunt nemulțumiți de lupta politică permanentă din România,” *Mediafax.ro*, 10.07.2018, <https://www.mediafax.ro/social/viorica-dancila-s-intalnit-juncker-timmermans-presedintele-e-crucial-romania-faca-pasi-inapoi-progresele-inregistrate-s-discutat-suspendarea-kovesi-cei-doi-nemultumiti-lupta-politica-permanenta-17351057>., accesat 23.03.2021.

23 Floria, *Dăncilă*, accesat 23.03.2021.

să continue acest parcurs: „sistemul judiciar din România a devenit un exemplu pentru alte state membre,”²⁴ „România este pe calea cea bună.”²⁵ Cu toate acestea, România se confruntă cu instabilitate și riscul de regres: „reforme vor deveni ireversibile, nu vor fi oprite sau inversate,” „România ar trebui să meargă în continuare pe acest drum.”²⁶

Începând cu anul 2017, guvernul de la București modifică legile justiției prin ordonanțe de urgență, Codul penal și Codul de procedură penală, legea grației, motiv pentru care liderii europeni trimit recomandări, critici²⁷ și încearcă să prevină regresul României. Inițiativele autorităților române de „a reforma legile justiției, a codurilor penale și procedurile referitoare la sistemul judiciar au condus la preocupări (...) atât în România, cât și la nivel internațional”, „legi care ar putea submina eforturile îndelungate în combaterea corupției și în asigurarea independenței justiției.”²⁸

Relațiile dintre România și UE în domeniul justiției se axează pe controlul asigurat de Comisia Europeană cu privire la implementarea legislației europene. Modificările aduse în această direcție după 2017 sunt la limita legalității și nu sunt conforme cu standardele europene. Astfel, Comisia Europeană sesizează dificultăți în respectarea statului de drept și încălcarea independenței justiției,²⁹ motiv pentru care se cer României măsuri concrete, clarificări și continuarea eforturilor pentru reformarea sistemului justiției.³⁰ Liderii europeni atenționează prin rapoarte MCV și susțin că acesta nu se poate încheia decât în momentul în care România oferă credibilitate prin reformele sale.

Schimbarea legilor justiției a generat incertitudine cu privire la independența acesteia, capacitatea României de a continua demersurile anticorupție prin reforme, existența unor legi eficiente și menținerea unui portofoliu solid al liderilor politici anchetați pentru fapte de corupție. De asemenea, ordonanțele de urgență ce modifica legile justiției arată că România încă se confruntă cu problema separației puterilor în stat, a calității legislației și a stabilității politice:

Aș reitera că reprezentanții Comisiei Europene sunt pregătiți de fiecare dată să coopereze și să ofere susținere României în acest proces (...). Sper că acest dialog va continua. Dar nu pot ascunde faptul că ultimele evenimente reprezintă o sursă de preocupări din ce în ce mai mari.³¹

24 Vlad Ignat, „Jean-Claude Juncker: „România avansează mai repede decât majoritatea statelor membre”,” Text, *România - European Commission*, 10.05. 2017, https://ec.europa.eu/romania/content/20171005_interviu_jean_claude_juncker_ro.accesat 24.03.2021.

25 Ignat, *Jean*, 10.05.2017.

26 Ignat, *Jean*, 10.05.2017.

27 „Comisia Europeană publică raportul privind progresele înregistrate de România în cadrul mecanismului de cooperare și de verificare,” Text, *European Commission - European Commission*, Accesat 24 martie 2021, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/ro/IP_18_6365.

28 Victor Gavril, „Comisia Europeană a publicat raportul privind progresele înregistrate de România în cadrul mecanismului de cooperare și de verificare,” Text, *România - European Commission*, 13.11.2018., https://ec.europa.eu/romania/news/20181113_raport_mecanism_cooperare_si_verificare_romania_2018_ro_, accesat 24.03.2021.

29 Gavril, *Comisia*, 13.11.2018.

30 Tudor Martalogu, „Comisia Europeană avertizează România să revină urgent pe calea unui proces de reformă corect,” *AGERPRES*, 3.04.2019 <http://www.agerpres.ro/romania-in-lume/2019/04/03/comisia-europeana-avertizeaza-romania-sa-revina-urgent-pe-calea-unui-proces-de-reforma-corect--285691>.accesat 24.03.2021.

31 Gabriel Pecheanu, „Prim-Vicepreședintele CE a Criticat Modificarea Legilor Justiției Și a Vorbit Despre Suspendarea Șefei DNA/ Timmermans: Nu Vom Ezita Să Aducem În Fața Instanței Guvernul Român | VIDEO,” *Mediafax*, 1.10.2018, https://www.mediafax.ro/politic/prim-vicepresedintele-ce-a-criticat-modificarea-legilor-justitiei-si-a-vorbit-despre-suspendarea-sefei-dna-timmermans-nu-vom-ezita-sa-aducem-in-fata-instantei-guvernul-roman-video-17539217_, accesat 24.03.2021.

În concluzie, începând cu perioada 2014 discursurile susțin o îmbunătățire a relațiilor între România și UE deoarece se înregistrează progrese după evenimentele anilor precedenți. După anul 2017 relațiile devin tensionate din cauza faptului că România modifică legile justiției. Rapoartele MCV arată regres și o situație similară cu cea din 2012, liderii români acuză Comisia Europeană de discriminare și încălcare a suveranității, pe când liderii europeni atenționează asupra instabilității și posibilității de regres în adoptarea reformelor.

Corupția - discursurile liderilor politici români

Conform discursurilor analizate ale președintelului Klaus Iohannis, negocierile dintre România și UE includ încheierea MCV prin respectarea recomandărilor instituțiilor europene pentru combaterea corupției. Acest obiectiv poate fi îndeplinit prin implicarea instituțiilor statului român. Combaterea corupției este o sarcină de politică internă: „în special Guvernul și Parlamentul - trebuie să găsească soluțiile cele mai potrivite pentru a îndeplini condițiile negociate pe MCV. Dacă așa se va întâmpla, sunt optimist că avem șanse de finalizare a acestui MCV.”³²

Liderii români sunt deschiși spre cooperare și dialog, însă întâmpină dificultăți în combaterea corupției, pe care o consideră o sarcină dificilă: „continuarea unei lupte foarte dure, grele, dar drepte, a luptei împotriva corupției.”, „o Românie care (...) luptă, și trebuie să spun cu rezultate notabile, împotriva corupției.”³³ Politicienii români susțin că, pentru România, înlăturarea corupției este un obiectiv pe termen lung întrucât procesul de eradicare a corupției nu depinde doar de o singură persoană, ci implică toate instituțiile și autoritățile statului. Din acest motiv, Klaus Iohannis susține că progresele aduse în lupta împotriva corupției ar trebui apreciate de către celelalte state și instituțiile UE având în vedere dificultățile instituționale din România:

Lupta anticorupție în România nu este o sarcină ușoară, ci foarte complicată, dar cred în România, cred în capacitatea românilor de a construi o democrație matură și solidă, și cred că, în țara noastră, corupția poate fi eradicată. (...) Lupta împotriva corupției este un proces îndelungat, dureros și urât, care scoate la iveală cele mai urâte aspecte ale societății. Rezultatele vin, dar vin încet.³⁴

În perioada 2015-2017, România înregistrează progrese în combaterea corupției datorită activității Direcției Naționale Anticorupție (DNA), conform discursurilor președintelui României. Începând cu 2017, legile justiției sunt modificate prin Ordonanța de Urgență 13 care exclude abuzul în serviciu și conflictul de interese din categoria faptelor penale pentru ca liderii politici să nu mai poată fi anchetați penal. Aceste modificări încurajează corupția și eliberează de sub anchetă liderii acuzați pentru fapte care se înscriu în această categorie. De asemenea, modificările în cadrul DNA, autoritate care a înregistrat progrese în combaterea corupției, au dus

32 *Declarația de Presă a Președintelui României, Domnul Klaus Iohannis, Susținută La Finalul Întâlnirii Cu Președintele Consiliului European, Domnul Donald Tusk,* accesat 24.03.2021.

33 „Discursul Președintelui României, Domnul Klaus Iohannis, Susținut În Cadrul Dezbaterii Din Plenul Parlamentului European Privind Viitorul Europei,” 23.11. 2018, <https://www.presidency.ro/ro/presedinte/agenda-presedintelui/discursul-presedintelui-romaniei-domnul-klaus-iohannis-sustinuta-in-cadrul-dezbaterii-din-plenul-parlamentului-european-privind-viitorul-europei>, accesat 23.03.2021.

34 „Discursul Președintelui României, Domnul Klaus Iohannis, Susținut În Plenul Adunării Parlamentare a Consiliului Europei,” *Președintele României*, 25.01.2017 <https://www.presidency.ro/ro/media/agenda-presedintelui/discursul-presedintelui-romaniei-domnul-klaus-iohannis-sustinut-in-plenul-adunarii-parlamentare-a-consiliului-europei>, accesat 24.03.2021.

la regresul României în combaterea acestui fenomen, odată cu revocarea din funcției a șefei DNA, Laura Codruța Kövesi.

Astfel, situația corupției în România rămâne aceeași ca în perioada precedentă anului 2014. România înregistrează progrese, apoi regrese în combaterea corupției.

Corupția - discursurile liderilor politici europeni

Liderii europeni încurajează continuarea luptei împotriva corupției, pentru a putea încheia MCV: „Lupta împotriva corupției trebuie să avanseze, nu să fie subminată”. Ireversibilitatea progreselor realizate în lupta împotriva corupției este esențială pentru a permite Comisiei Europene să ia în considerare eliminarea treptată a monitorizării României în cadrul Mecanismului de Cooperare și Verificare (MCV).³⁵

Aceștia consideră combaterea corupției a fi sarcina României și a guvernelor care au datoria de a proteja independența sistemului judiciar.³⁶ Ei consideră că este responsabilitatea liderilor politici români de a susține lupta împotriva corupției în care rămân esențiale progresele ireversibile în combaterea acesteia.³⁷ Astfel, politicienii europeni atenționează că independența sistemului justiției poate fi asigurată prin continuitatea reformelor anti-corupție și stabilitate progreselor.

Ordonanțele de urgență sunt criticate deoarece aceste modificări încurajează corupția la nivel înalt și limitează independența magistraților.³⁸ Comisia Europeană atenționează guvernul României că o schimbare în sistemul juridic care oferă imunitate pentru liderii politici condamnați pentru fapte de corupție este dovadă a ineficienței reformelor și a dificultății României de a se adapta la standardele UE. Reformele pentru combaterea corupției trebuie să continue,³⁹ pentru a se putea încheia controlul MCV și pentru ca România să își finalizeze procesul de integrare și europeanizare a politicilor anticorupție.

De asemenea, liderii europeni atenționează că autoritățile esențiale în combaterea corupției, Înalta Curte de Casație și Justiție și Direcția Națională Anticorupție sunt contestate de către alte instituții ale statului, iar această lipsă de cooperare afectează independența justiției și încrederea în sistemul judiciar.⁴⁰ Comisia Europeană a precizat că DNA și-a desfășurat activitatea într-un mod exemplar până în anul 2017 și că acesta este motivul pentru care România a înregistrat progrese. Acțiuni precum revocarea șefei DNA și încercarea de a împiedica desfășurarea anchetelor penale sunt criticate de UE deoarece contravin democrației și încurajează

35 Vlad Ignat, „Declarația comună a președintelui Juncker și a prim-vicepreședintelui Timmermans privind lupta împotriva corupției în România,” Text, *România - European Commission*, 1.02.2017, https://ec.europa.eu/romania/news/20170102_declaratie_juncker_timmermans_privind_lupta_impotriva_coruptiei_romania_ro, accesat 23.03.2021.

36 „Scrisoare de felicitare din partea președintelui Donald Tusk adresată Vioricăi Dăncilă cu ocazia numirii sale în calitate de prim-ministru al României,” *Consiliul European Consiliul Uniunii Europene*, 30. 01.2018, <https://www.consilium.europa.eu/ro/press/press-releases/2018/01/30/letter-of-congratulations-president-donald-tusk-to-viorica-dancila-on-her-appointment-as-prime-minister-of-romania/>, accesat 24.03.2021.

37 „Conferința de Presă Comună a Președintelui României, Domnul Klaus Iohannis, Cu Președintele Consiliului European, Domnul Donald Tusk, Și Cu Președintele Comisiei Europene, Domnul Jean-Claude Juncker,” *Președintele României*, 9.05.2019, <https://www.presidency.ro/ro/media/politica-externa/conferinta-de-presa-comuna-cu-presedintele-consiliului-european-donald-tusk-si-cu-presedintele-comisiei-europene-jean-claude-juncker>, accesat 23.03.2021.

38 „Remarks by First Vice-President Frans Timmermans on Further Strengthening of the Rule of Law in the EU,” Text, *European Commission - European Commission*, 3.04.2019, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_19_1972, accesat 24.03.2021.

39 Timmermans, *Remarks*, 3.04.2019.

40 Timmermans, *Remarks*, 3.04.2019.

corupția. Liderii europeni avertizează că MCV poate fi încheiat doar dacă România înregistrează progrese și continuă lupta împotriva corupției,⁴¹ ceea ce nu s-a întâmplat între 2017-2019.

Aș vrea să amintesc că activitatea DNA a fost unul dintre motivele principale pentru care raportul din ianuarie 2017 din MCV a fost unul mai degrabă pozitiv. Procedurile robuste pentru numirea și demiterea procurorilor au făcut întotdeauna parte din recomandările noastre. Este unul dintre elementele din MCV care nu au fost implementate. Procedura de evaluare lansată de curând în ceea ce privește procurorul general ridică întrebări similare și îngrijorătoare.⁴²

Relația dintre România și UE este caracterizată de critici din partea Comisiei Europene pentru corupție, încălcarea angajamentelor UE și a statului de drept. Liderii doresc încheierea MCV, însă România nu oferă credibilitate în combaterea corupției, ci mai mult de atât, modifică legile justiției și oferă imunitate parlamentară persoanelor corupte, conform discursurilor prim-vicepreședintelui Comisiei Europene, Frans Timmermans. Astfel, putem concluziona că România încă întâmpină dificultăți în reformarea sistemului justiției și este vulnerabilă corupției, întrucât în 2017 se schimbă legile justiției și se adoptă ordonanța 13, cu toate că în perioada 2014-2019 se schimbă actorii politici prin alegerea unui nou președinte al României în 2014, are loc demisia guvernului Ponta și înlocuirea acestuia cu un guvern tehnocrat și apoi un nou guvern PSD, dinamica politică este diferită și România deține Președinția Consiliului Uniunii Europene.

Tabelul 1: Dimensiunea politică a relațiilor România - UE

Dimensiunea politică			
Justiție		Corupție	
Liderii români	Liderii europeni	Liderii români	Liderii europeni
Încheierea Mecanismului de Cooperare și Verificare	Încheierea Mecanismului de Cooperare și Verificare	Încheierea Mecanismului de Cooperare și Verificare	Încheierea Mecanismului de Cooperare și Verificare
Reformarea sistemului juridic	Deschidere spre dialog și cooperare	Deschidere spre cooperare și dialog	Încurajarea continuării combaterii corupției
Deschiderea spre dialog și cooperare cu UE	Atenționări cu privire la instabilitate în adoptarea reformelor	Dificultăți în implementarea legislației UE și în combaterea corupției	Recomandări și atenționări cu privire la regresul României după 2017
Critici la adresa UE pentru încălcarea principiului egalității între statele membre	Critici și atenționări cu privire la modificările aduse legilor justiției după 2017		Critici pentru modificare legislației în favoarea corupției la nivel înalt

Concluzii

Acest articol a dorit să explice cum sunt reflectate, în discursurile oficialilor, relațiile politice dintre România și UE. Principalele rezultate ale analizei sunt că în perioada 2014-2019, discursurile reflectă relații deficitare datorită faptului că România întâmpină dificultăți în reformare sistemului justiției și a legilor anticorupție. Aceste

⁴¹ Pecleanu, *Prim-Vicepreședintele*, 1.10.2018, accesat 24.03.2021.

⁴² Pecleanu, *Prim-Vicepreședintele*, 1.10.2018, accesat 24.03.2021.

relații se axează pe controlul UE prin intermediul MCV în probleme de justiție și corupție, recomandări și critici pentru încălcarea principiilor de stat membru.

Liderii își exprimă poziția oficială cu privire la rapoartele MCV care arată începând cu 2017 regres în combaterea corupției. Comisia Europeană atenționează România că schimbarea Codurilor penale, a Codului de Procedură Penală și a legilor justiției lezează independența magistraților și duce la repercursiuni, ca de exemplu, unele fapte penale să nu fie anchetate și pedepsite. Ca și răspuns, liderii români nu consideră aceste modificări ca fiind încălcări ale îndatoririlor de stat membru și a statului de drept, susținând că politicile europene sunt discriminatorii pentru România prin rapoartele MCV. Prin aceste declarații de presă se observă cum discursurile exprimă dificultățile, pe de o parte a României de a-și reforma sistemul justiției și de a avea legi coerente și eficiente, fapt pentru care UE trimite recomandări, dar și a faptului că liderii români își propun reformarea, dar măsurile pe care le adoptă se dovedesc a fi ineficiente.

Implicațiile pentru literatură constau în faptul că relațiile dintre UE și statele membre est-europene care sunt parte a ultimului val de aderare în 2007 se axează pe control, prin MCV pentru combaterea crimei organizate în Bulgaria și reformarea sistemului juridic și combaterea corupției pentru România. Atât Bulgaria, cât și România întâmpină dificultăți în reformarea propriilor sisteme politice în conformitate cu standardele europene. Cu toate că dinamica politică s-a schimbat prin faptul că România a deținut primul mandat al Președinției Consiliului Uniunii Europene și s-au schimbat actorii politici, MCV nu s-a încheiat pentru România.

BIBLIOGRAFIE

Beachain, Donnacha O., Vera Sheridan și Sabina Stan. *Life in Post-Communist Eastern Europe after EU Membership*. Routledge, 2012.

European Union. „Comisia Europeană-Fișe descriptive despre Uniunea Europeană.” *Parlamentul European*. <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/ro/sheet/25/comisia-europeana>. Accesat în 16 decembrie 2020.

Florea, Daniel. „Dăncilă: Am convenit cu Timmermans crearea unei comisii mixte de analiză punctuală a MCV.” *AGERPRES*. <http://www.agerpres.ro/politica/2019/03/07/dancila-am-convenit-cu-timmermans-crearea-unei-comisii-mixte-de-analiza-punctuala-a-mcv--270915>. Accesat în 24 martie, 2021.

„Dăncilă, despre raportul MCV: Sunt dezamăgită și revoltată; nu e corect, argumentele României.” *AGERPRES*. <http://www.agerpres.ro/politica/2018/11/14/dancila-despre-raportul-mcv-sunt-dezamagita-si-revoltata-nu-e-corect-argumentele-romaniei-nu-sunt-luate-in-seama--210365>. Accesat în 24 martie, 2021.

GAVRIL, Victor. „Comisia Europeană a publicat raportul privind progresele înregistrate de România în cadrul mecanismului de cooperare și de verificare.” Text. *România - European Commission*. https://ec.europa.eu/romania/news/20181113_raport_mecanism_cooperare_si_verificare_romania_2018_ro. Accesat în 24 martie 2021.

Gherghina, Sergiu, and Sergiu Miscoiu. „The Failure of Cohabitation: Explaining the 2007 and 2012 Institutional Crises in Romania.” *East European Politics and Societies* 27, (Noiembrie 2013): 668–684.

Gherghina, Sergiu, and Sorina Soare. „A Test of European Union Post-Accession Influence: Comparing Reactions to Political Instability in Romania.” *Democratization* 23, (Iulie 2016): 797–818.

Ignat, Vlad. „Declarația comună a președintelui Juncker și a prim-vicepreședintelui Timmermans privind lupta împotriva corupției în România.” Text. *România - European Commission*. https://ec.europa.eu/romania/news/20170102_declaratie_juncker_timmermans_privind_lupta_impotriva_coruptiei_romania_ro. Accesat 24 martie 2021.

„Jean-Claude Juncker: „România avansează mai repede decât majoritatea statelor membre”.” Text. *România European Commission*. https://ec.europa.eu/romania/content/20171005_interviu_jean_claude_juncker_ro. Accesat 24 martie 2021.

Martalogu, Tudor. „Comisia Europeană avertizează România să revină urgent pe calea unui proces de reformă corect.” *AGERPRES*. <http://www.agerpres.ro/romania-in-lume/2019/04/03/comisia-europeana-avertizeaza-romania-sa-revina-urgent-pe-calea-unui-proces-de-reforma-corect--285691>. Accesat 24 martie 2021.

Matei, Cătălina. „Viorica Dăncilă: Sunt surprinsă de declarațiile prim-vicepreședintelui Comisiei Europene.” *AGERPRES*. <http://www.agerpres.ro/politica/2019/04/03/viorica-dancila-sunt-surprinsa-de-declaratiile-prim-vicepresedintelui-comisiei-europene--285872>. Accesat 24 martie 2021.

Noutcheva, Gergana, and Dimitar Bechev. „The Successful Laggards: Bulgaria and Romania's Accession to the EU.” *East European Politics and Societies* 22, (Februarie 2008): 114–144.

Pecheanu, Gabriel. „Prim-Vicepreședintele CE a Criticat Modificarea Legilor Justiției Și a Vorbit Despre Demiterea Șefei DNA/ Timmermans: Nu Vom Ezita Să Aducem În Fața Instanței Guvernul Român | VIDEO.” *Mediafax*. <https://www.mediafax.ro/politic/prim-vicepresedintele-ce-a-criticat-modificarea-legilor-justitiei-si-a-vorbit-despre-demiterea-sefei-dna-timmermans-nu-vom-ezita-sa-aducem-in-fata-instantei-guvernul-roman-video-17539217>. Accesat în 24 martie 2021.

Petrescu, Ana. „Viorica Dăncilă a fost aplaudată la începutul ședinței de Guvern în contextul discursului de la Strasbourg | VIDEO.” *Mediafax.ro*. <https://www.mediafax.ro/politic/viorica-dancila-a-fost-aplaudata-la-inceputul-sedintei-de-guvern-in-contextul-discursului-de-la-strasbourg-video-17544025>. Accesat în 24 martie 2021.

. „Viorica Dăncilă s-a întâlnit cu Juncker și Timmermans / Președintele CE: E crucial ca România să nu facă pași înapoi în progresele înregistrate / Nu s-a discutat despre demiterea lui Kovesi / Dăncilă: Sunt nemulțumiți de lupta politică permanentă din România.” *Mediafax.ro*. <https://www.mediafax.ro/social/viorica-dancila-s-intalnit-juncker-timmermans-presedintele-e-crucial-romania-faca-pasi-inapoi-progresele-inregistrate-s-discutat-demiterea-kovesi-cei-doi-nemultumiti-lupta-politica-permanenta-17351057>. Accesat 24 martie 2021.

Schimmelfennig, Frank, and Ulrich Sedelmeier. „Conclusions: The Impact of the EU on the Accession Countries” (Ianuarie 2005).

„‘Governance by Conditionality: EU Rule Transfer to the Candidate Countries of Central and Eastern Europe.’” *Journal of European Public Policy* 11 (August 2004): 661–679.

. *The Europeanization of Central and Eastern Europe*. Cornell University Press, 2005.

Schimmelfennig, Frank, and Thomas Winzen. „Eastern Enlargement and Differentiated Integration: Towards Normalization.” *Journal of European Public Policy* 24, (Februarie 2017): 239–258.

„Comisia Europeană publică raportul privind progresele înregistrate de România în cadrul mecanismului de cooperare și de verificare.” Text. *European Commission - European Commission*. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/ro/IP_18_6365. Accesat 24 martie 2021.

„Conferința de Presă Comună a Președintelui României, Domnul Klaus Iohannis, Cu Președintele Consiliului European, Domnul Donald Tusk, Și Cu Președintele Comisiei Europene, Domnul Jean-Claude Juncker.” *Președintele României*. <https://www.presidency.ro/ro/media/politica-externa/conferinta-de-presa-comuna-cu-presedintele-consiliului-european-donald-tusk-si-cu-presedintele-comisiei-europene-jean-claude-juncker>. Accesat în 24 martie 2021.

„Declarația de Presă a Președintelui României, Domnul Klaus Iohannis, Susținută La Finalul Întâlnirii Cu Președintele Consiliului European, Domnul Donald Tusk.” *Președintele României*. <https://www.presidency.ro/ro/presedinte/agenda-presedintelui/declaratia-de-presa-a-presedintelui-romaniei-domnul-klaus-iohannis-sustinuta-la-finalul-intalnirii-cu-presedintele-consiliului-european-domnul-donald-tusk>. Accesat în 23 martie 2021.

„Declarația de Presă a Președintelui României, Domnul Klaus Iohannis, Susținută La Finalul

Întâlnirii Cu Președintele Consiliului European, Domnul Donald Tusk." *Președintele României*. <https://www.presidency.ro/ro/presedinte/agenda-presedintelui/declaratia-de-presa-a-presedintelui-romaniei-domnul-klaus-iohannis-sustinuta-la-finalul-intalnirii-cu-presedintele-consiliului-european-domnul-donald-tusk>. Accesat în 24 martie, 2021.

„Declarația de Presă Comună a Președintelui României, Domnul Klaus Iohannis, Și a Președintelui Comisiei Europene, Domnul Jean-Claude Juncker, La Bruxelles (Regatul Belgiei).” *Președintele României*. <https://www.presidency.ro/ro/presedinte/agenda-presedintelui/declaratia-de-presa-comuna-a-presedintelui-romaniei-domnul-klaus-iohannis-si-a-presedintelui-comisiei-europene-domnul-jean-claude-juncker-la-bruxelles-regatul-belgiei>. Accesat 24 martie 2021.

„Declarații Comune Susținute de Premierul Dacian Cioloș Și de Președintele Comisiei Europene, Jean-Claude Juncker.” *Guvernul României*. <https://gov.ro/ro/stiri/declaratii-comune-ale-premierului-dacian-ciolos-i-presedintelui-comisiei-europene-jean-claude-juncker>. Accesat 24 martie 2021.

„Discursul Președintelui României, Domnul Klaus Iohannis, Susținut În Cadrul Dezbaterii Din Plenul Parlamentului European Privind Viitorul Europei.” *Președintele României*. <https://www.presidency.ro/ro/presedinte/agenda-presedintelui/discursul-presedintelui-romaniei-domnul-klaus-iohannis-sustinuta-in-cadrul-dezbaterii-din-plenul-parlamentului-european-privind-viitorul-europei>. Accesat 24 martie 2021.

„Discursul Președintelui României, Domnul Klaus Iohannis, Susținut În Plenul Adunării Parlamentare a Consiliului Europei.” *Președintele României*. <https://www.presidency.ro/ro/media/agenda-presedintelui/discursul-presedintelui-romaniei-domnul-klaus-iohannis-sustinut-in-plenul-adunarii-parlamentare-a-consiliului-europei>. Accesat 24 martie 2021.

„Prim-Ministri În Istorie.” *Guvernul României*. <https://www.gov.ro/ro/fosti%20ministri>. Accesat 23 martie 2021.

„Remarks by First Vice-President Frans Timmermans on Further Strengthening of the Rule of Law in the EU.” Text. *European Commission - European Commission*. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_19_1972. Accesat 24 martie 2021.

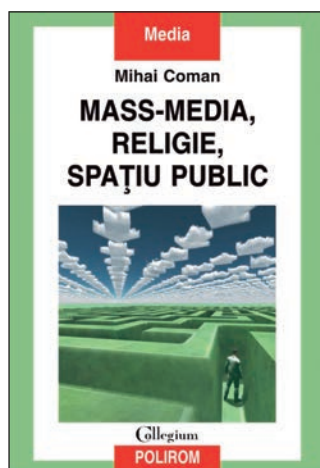
„Scrisoare de felicitare din partea președintelui Donald Tusk adresată Vioricăi Dăncilă cu ocazia numirii sale în calitate de prim-ministru al României.” *Consiliul European Consiliul Uniunii Europene*. <https://www.consilium.europa.eu/ro/press/press-releases/2018/01/30/letter-of-congratulations-president-donald-tusk-to-viorica-dancila-on-her-appointment-as-prime-minister-of-romania/>. Accesat 24 martie, 2021.

Secțiunea conține o selecție de titluri (cărți) relevante pentru domeniul științelor sociale, apărute la editurile naționale, în anul 2020,

Selecția a fost realizată de către redactorii *Sfera Politicii*, în baza propriilor contacte, informații, preocupări și interese, având în vedere profilul revistei și al cititorilor săi. Apreciem orice sprijin în dezvoltarea acestei secțiuni și, ca atare, vă îndemnăm să semnalăm orice apariție editorială relevantă pentru literatura de profil, la adresa de e-mail revistasferapoliticii@gmail.com

Imaginile și textele din această secțiune nu aparțin Revistei *Sfera Politicii*. Acestea sunt preluate ca atare din site-urile editurilor care au făcut posibilă apariția volumelor prezentate mai jos.

Mihai Coman, *Mass-media, religie, spațiu public* (Iași: Polirom, 2020)

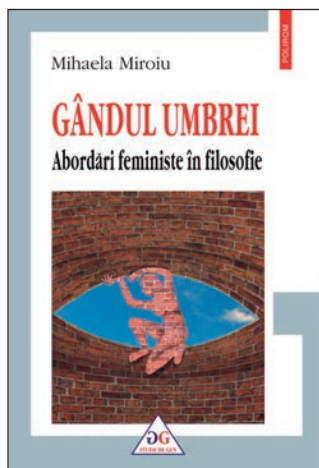

Mass-media, religie, spațiu public prezintă harta unui domeniu, fiind o sinteză savantă, dar accesibilă a dialogului contemporan dintre religie și instituțiile postmodernității (mass-media, industriile culturale, Internet, spațiu public, marketing și branding etc.). Este o lucrare științifică, deoarece corespunde standardelor de exigență ale specialiștilor, dar și abordabilă, întrucât prezintă clar și concis temele analizate. Volumul oferă cititorului o imagine de ansamblu, panoramică, asupra formelor mereu în mișcare prin care religia modelează instituții, produse și valori socioculturale moderne și este, la rândul său, influențată de schimbările generate de acestea. Lucrarea este produsul lecturilor, reflecției și încercărilor de a prezenta și explica transformările religiei în sfera culturii media din epoca postmodernă. Demersul constituie o dezvoltare firească a preocupărilor de antropologie mass-media concretizate de Mihai

Coman în diverse volume și studii, ce au condus într-un punct în care interesul pentru mitologiile mediatice și pentru relația dintre ritual și mass-media a generat necesitatea integrării respectivelor fenomene într-un sistem mai larg, care nu putea fi altul decât al religiilor. Astfel, autorul abordează o gamă foarte largă de subiecte, cazuri, teorii, concepte și axe de cercetare, în speranța că volumul va reprezenta un reper pentru cei care vor să se avînte spre aceste orizonturi.

Sursa: www.polirom.ro

Mihaela Miroiu, *Gândul umbrei. Abordări feministe în filosofie*, ed. a II-a revăzută (Iași: Polirom, 2020)

„*Gândul umbrei* este prima carte originală de filosofie feministă din România. A fost pentru mine o revelație absolută, fulminantă și ireversibil eliberatoare, nu doar din perspectivă filosofică și socială, ci și personală. Existau întrebări și revolte latente referitoare la supozițiile metafizice, filosofice, etice și politice ale sexismului și misoginismului. Ne lipseau însă conștiința existenței și contactul, fie și numai textual, cu o comunitate epistemică feministă. Cartea Mihaelei Miroiu a acoperit acel vid de cunoaștere, a deslușit și a organizat concepte, metode, teme, perspective și teorii feministe, stimulând noi căi de gândire filosofică și activism feminist în România. Relevanța și utilitatea cărții sînt astăzi cel puțin la fel de vitale, feminismul devenind un termen adesea abuzat și mistificat prin insolente și semidocte proiecții conservatoare. *Gândul umbrei* este mai utilă azi decît acum un sfert de veac. Lumea noastră

este mai pregătită pentru ea. Cartea aceasta are puterea nu doar de a restaura social și politic firescul tratării femeilor ca ființe umane depline, ci și de a reîntregi filosofic ideea unui umanism care, de această dată, include și valorizează experiențele și gândirea femeilor.” (Alina Isac Alak)

Sursa: www.polirom.ro

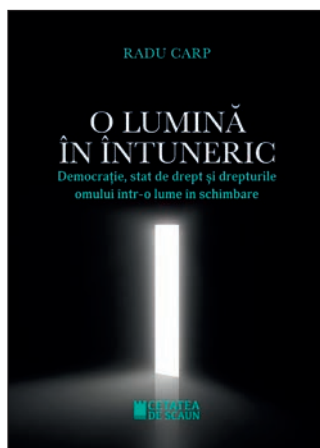
Cristian Preda, *De ce ațipesc parlamentarii? Și alte întrebări pestrice despre politica românească* (București: Humanitas, 2020)

„Cartea lui Cristian Preda e un ghid oportun pentru cei care vor să deslușească lumea politică în care trăiesc. La vot și nu numai. *De ce ațipesc parlamentarii?* e în același timp o carte utilă pentru risipirea confuziilor și pentru priceperea câtorva lucruri despre care avem păreri inflamate, uneori cu accente isteroide: mecanismele de producere a compromisului politic, logica alternanței la guvernare, importanța votului, coabitarea politică, mizele cooperării, igiena politică, importanța statului de drept văzut ca domnie a legii. Ar fi utopic să crezi că o asemenea carte va produce o mutație. În schimb, e de sperat și de așteptat ca ea să deschidă niște ochi și să destupe niște minți. Are toate argumentele s-o facă.” – RADU PARASCHIVESCU

Sursa: www.humanitas.ro

Radu Carp, *O lumină în întuneric. Democrație, stat de drept și drepturile omului într-o lume în schimbare* (Târgoviște: Cetatea de Scaun, 2020)

Cartea grupează mai multe articole scrise și publicate în perioada august 2017 – martie 2020. Toate aceste contribuții gravitează în jurul câtorva teme: democrația și pericolul populismului, statul de drept, minoritățile naționale, drepturile omului, religia în spațiul public, guvernarea europeană, sistemele politice naționale, relațiile internaționale. De multe ori, cel care studiază politica cu instrumente științifice este obligat să coboare în arenă, să aplice unele modele explicative unor situații a căror succesiune este extrem de rapidă și pare a nu avea nicio logică. Explicațiile oferite în această carte, însumate, ajută la înțelegerea unei realități care pare din ce în ce mai greu de înțeles. În realitate, conceptele-cheie sunt finite, iar diversitatea situațiilor generează doar câteva opțiuni de interpretare care ajută la conturarea unui model explicativ coerent.

Democrația nu a dispărut, dimpotrivă, eșecul regimurilor non-democratice de a oferi soluții pentru problemele cetățenilor este din ce în ce mai evident. Modelul democrației liberale a rămas de actualitate și nu există un alt model alternativ care să ofere garanții pentru manifestarea liberă a nevoilor tuturor celor care alcătuiesc o societate pe deplin dezirabilă – deopotrivă deschisă modernității și adaptată tradițiilor.

Sursa: www.cetateadescaun.ro

Florin Grecu, *Politic și apolitic. Analize electorale* (Iași: Meridiane Publishing, 2020)

„Un raport crucial pentru societatea românească: politic-apolitic. Specifică zilelor noastre este confuzia dintre cei doi termeni: o mulțime de lucruri apolitice sunt considerate politice, iar altele, politice, sunt abordate apolitic. De citit!” – Dumitru Borțun

Sursa: www.meridiane.ro

Index de autori

Dan Banciu este Prof.univ.dr., conducător de doctorat, Facultatea de Sociologie și Asistență Socială, Universitatea București. Premiul „Dimitrie Gusti” în Sociologie, în 1996. Autor a peste 20 de cărți, 40 de studii și 75 de articole științifice.

Adrian Basarabă este conf. univ. dr. în cadrul Departamentului de Științe Politice al Facultății de Științe Politice, Filosofie și Științe ale Comunicării, Universitatea de Vest din Timișoara. Doctor în Sociologie la Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca, Adrian Basarabă este specializat în sociologie politică, analiză electorală și dezvoltare regională.

Daniel Buti este Doctor în Științe politice, Lector universitar în cadrul Școlii Naționale de Studii Politice și Administrative (SNSPA). Este autor/ coautor al unor cărți precum *Statul sunt eu! Participare protestatară vs. democrație reprezentativă în România postcomunistă*, ed. a 2-a revizuită (Pro Universitaria, 2019), *Postcomunismul românesc. Sistemul politic: structură și funcționare* (Pro Universitaria, 2016), *Pe cine reprezintă partidele politice. O analiză a partidelor din postcomunismul românesc* (Pro Universitaria, 2014).

Andreea Ciubucă este în prezent studentă în anul III la specializarea Studii de Securitate, din cadrul Facultății de Istorie și Filosofie a Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca. Domeniile sale de interes sunt științe politice și geopolitică.

Mihai-Cristian Cojocar a absolvit un masterat în Științe politice la Universitatea Nice Sophia-Antipolis, Franța, a urmat stagii de pregătire și a participat la manifestări științifice internaționale în Franța și Germania, iar în prezent lucrează ca analist în cadrul companiei Sustanalytics. Direcțiile sale de interes în domeniul cercetării includ dezvoltarea sustenabilă, dezvoltarea locală, economia politică și economia ecologică.

Daniela Gliga a absolvit specializarea Științe politice la Universitatea de Vest din Timișoara și a urmat un stagiu Erasmus la Universitatea Roma Tre din Italia, iar în prezent este studentă la programul de master Marketing și Managementul Vânzărilor de la UVT.

Marius Grad este asistent universitar doctor și cercetător postdoctoral în cadrul Departamentului de Studii Internaționale și Istorie Contemporană al Facultății de Istorie și Filosofie, Universitatea Babeș-Bolyai. A absolvit un program de licență în domeniul științelor politice, un program de masterat în domeniul științe militare și informații și este doctor în relații internaționale și studii europene. Domeniile sale de interes sunt: democratizare, participare politică, alegeri și securitate internațională.

Raluca Luțai este asistent universitar doctor și cercetător postdoctoral în cadrul Departamentului de Studii Internaționale și Istorie Contemporană al Facultății de Istorie și Filosofie, Universitatea Babeș-Bolyai. Ea a absolvit un program de licență în domeniul științelor politice și este doctor în relații internaționale și studii europene. Domeniile sale de interes sunt: clientelism, comportament politic, dar și manifestările contemporane ale terorismului.

Alexandru Radu este Prof. univ. Dr. Facultate de Științe politice, SNSPA. Publicații recente: *Statul sunt eu! Participare protestatară vs. democrație reprezentativă în România postcomunistă*, ed. a 2-a revizuită, Pro Universitaria, București, 2019; *Politica între proportionalism și majoritarism. Alegeri și system electoral în România postcomunistă*, Institutul European, Iași, 2012; *FSN – un paradox politic (1989-1992)*, Pro universitaria, București, 2013. Domenii de interes: sisteme electorale, partide politice și sisteme de partide, politica comparată.

Ancuța Șcheul este în prezent studentă în anul III la specializarea Studii de Securitate din cadrul Departamentului de Studii Internaționale și Istorie Contemporană al Universității Babeș-Bolyai. Domeniile ei de interes sunt relațiile internaționale și științele politice.

SUMMARY

Varia

- Adrian Basarabă, Daniela Gliga
Strengthening Russia's „Orchestrated Democracy” through Propaganda and Misinformation. Case Study: the 2018 Presidential Elections 3
- Raluca Luțai, Marius Grad
Forms of manifestation of contemporary political clientelism. An analytical approach from the perspective of the specialized literature 13
- Alexandru Radu, Daniel Buti
The Model of Romanian Parliamentarism 24
- Mihai-Cristian Cojocaru
Neoliberal Urbanism and the Privatization of Urban Regeneration Practices in Romania. Case Study: Iulius Town Timișoara..... 35

Review

- Sociological reflections on a book about revolution and that followed*
(Dan Banciu) 44
Petre Roman, *Despre pasiune în vremuri de libertate*

Student Workshop

- Ancuța Șcheul
The evolution of the Eurosceptic discourse of Romanian political parties 50
- Andreea Ciubucă
Romania and European Union. The Discursive Perspective of Political Relations 63

Signal 74

Index of authors..... 77

Summary 79

Open Issue

„Sfera Politicii” este înregistrată în Catalogul Publicațiilor din România la numărul 4165.
*Textele vor fi trimise redacției. Deciziile privind publicarea sunt luate de către echipa editorială.
Pentru a reproduce un text din revistă este necesar acordul scris al redacției „Sfera Politicii”.
Reproducerea textelor în alte condiții constituie o infracțiune
și se pedepsește conform legilor în vigoare.*

